

T.C
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÇAĞDAŞ YUNAN DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ERMENİ BASINI VE ÇAĞDAŞ YUNAN EDEBİYATI 30
KUŞAĞI ROMANLARINDA MİLLİ MÜCADELE
DÖNEMİ

Hazırlayan
Talar NERSESOĞLU
2501180080

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Esin OZANSOY

İSTANBUL - 2021

ÖZ

ERMENİ BASINI VE ÇAĞDAŞ YUNAN EDEBİYATI 30 KUŞAĞI ROMANLARINDA MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİ

TALAR NERSESOĞLU

1789 yılında ortaya çıkan Fransız İhtilali'nin yarattığı ulusçuluk hareketi, Avrupa'daki tüm krallıklarda olduğu gibi Osmanlı İmparatorluğu'nda da dağılmalara neden olmuştur. İmparatorluk çatısı altında yaşayan farklı etnik topluluklardan biri olan Yunanlar da bu hareketten etkilenerek zaman içerisinde ulus devlet olma düşüncesiyle tebaası oldukları Osmanlı hakimiyetinden ayrılmak istemişlerdir.

Megali İdea anlayışıyla hareket eden Yunanlar, Osmanlı İmparatorluğu içinde bir takım isyan hareketlerinde bulunmuşlardır. Balkanlar ve Ege adaları bu isyanlar süresince önemli noktalar olmuştur. Özellikle XVIII. yüzyıldan itibaren Girit'te yaşanan ayaklanmalar Osmanlı Devleti ve Yunanistan arasında çoğu kez kriz noktasına gelmiştir. Büyük Devletlerin getirdiği çözümler pek kalıcı olmamış, bu çekişmeler 1913 Atina Antlaşması'yla, Osmanlı Devleti'nin Girit'i kaybetmesine kadar sürmüştür. Bununla birlikte 1910 yılında iktidara gelen Venizelos, Yunanistan haritasının büyümesinde önemli bir figür olmuştur. Balkan Savaşları ile başlayan bu süreç, Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle Yunanistan topraklarını en geniş sınırlarına ulaştırmıştır. Tüm bu kazanımların Venizelos'ta yarattığı daha geniş topraklara ulaşma hırısı, diğer bir deyişle Megali İdea fikri, Yunanistan'ı büyük bir çıkmaza sürüklemiştir. Bu çıkmaz, Yunanistan'ın Anadolu'dan toprak elde etme gayesiyle 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'i fiilen kuşatmasıyla başlamıştır. Aynı günlerde, Mustafa Kemal Paşa 19 Mayıs 1919'da Samsun'a giderek Ulusal Kurtuluş Mücadelesini başlatmıştır. 1920 yılının sonlarına doğru başlayan Türk – Yunan

Savaşı, 1922 yılındaki Büyük Taarruzun neticesinde Yunan ordusunun yenilgisiyle sona ermiştir.

Bu yenilginin sonrasındaki süreç Batı Anadolu’da yaşayan halk için zorlu olmuştur. Bilhassa İzmir büyük çatışmaların adresi olmuş, yağma, şiddet, yangın gibi son derece vahim olaylar cereyan etmiştir. Çoğunlukla Rum ve Ermenilerden oluşan büyük bir kitle İzmir ve çevresini boşaltmak zorunda kalmıştır. Tam da bu bağlamda yaşanan olaylar, Rumlar tarafından “felaket” olarak adlandırılmıştır.

Bu tarihi süreç çalışmamız dâhilinde Ermeni basını ve Çağdaş Yunan Edebiyatı 30 Kuşağı Romanları’ndan örneklerle ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Megali İdea, Yunanistan, Küçük Asya Felaketi, Anadolu, Milli Mücadele Dönemi, Ermeni Basını, Çağdaş Yunan Edebiyatı 30 Kuşağı.

ABSTRACT

THE PERIOD OF NATIONAL STRUGGLE IN THE ARMENIAN PRESS AND THE NOVELS OF THE 30 GENERATIONS MODERN GREEK LITERATURE

TALAR NERSESOĞLU

Nationalist movement that came up with the French Revolution in the year of 1789, also caused divisions in Ottoman Empire as it did in all European kingdoms. Various different ethnic groups that have lived under Ottoman Empire, wanted to become nation state over time by getting influenced of this movement.

One of these groups were the Greeks who were subjects of the Ottoman Empire. Greeks that acted according to Megali Idea, made some rebel movements in areas that are inside the borders of Ottoman Empire. Balkans and Aegean Island became significant points throughout these rebellions. Especially riots that took place in Crete from the XVII. Century, many times came to crisis point between Ottoman Empire and Greece. Solutions that are brought by Great States couldn't become permanent, these disputes continued till Ottoman Empire's loss of Crete with the 1913 Athens Treaty. Venizelos who came to power in 1910 with this became an important figure in expansion of Greek lands. This process that started with the Balkan Wars, with the end of First World war led Greece to reach its largest borders. Megali Idea which was created due to these gains, led Greece into a dead-end. This dead-end started with the de facto siege of İzmir in 15 May 1919 by Greek Army. At the same time Mustafa Kemal Pasha started War of Independence in 19 May 1919 by going to Samsun. Greco-Turkish War that started at the end of 1920, finalized with the defeat of Greek Army with Great Offence. The process after this period became difficult for people of Anatolia. Especially, İzmir became the address of great conflicts; terrible

occassions happened such as lootings, violence, fires. A big community mostly composed of Greeks and Armenians had to leave Izmir and its surroundings. Especially that is why events that occurred according to this process was called “catastrophe” by Greeks.

Throughout our research Armenian Press and exsamples from 30’ Generation of Contemporary Modern Greek Literature.

Key Words: Megali Idea, Greece, Asia Minor Catastrophe, Anatolia, National Struggle Period(War of Independence Period), Armenian Press, 30’s Generation of Contemporary Greek Literature.

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	x
TABLO, ŞEKİL, RESİM, FOTOĞRAF, GRAFİK, SEMBOL VE BENZERİ UNSURLARIN LİSTELERİ.....	xii
KISALTMALAR.....	xiii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MEGALİ İDEA VE YUNANİSTAN'IN GENİŞLEMESİ

1. 1. Girit Problemi ve Eleftherios Venizelos.....	6
1. 2. 1909 Gudi Darbesi ve Ardından Yaşanan Gelişmeler.....	10
1. 3. Eleftherios Venizelos'un İktidara Geliş Süreci.....	15
1. 4. Balkan Savaşları.....	16
1. 5. Birinci Dünya Savaşı ve Yunanistan.....	22

İKİNCİ BÖLÜM

MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNİN ERMENİ BASININA YANSIMALARI

2. 1. Paris Barış Konferansı ve Yunanistan.....	32
2. 2. Sevr Antlaşması'na Giden Süreç.....	39
2. 3. Uygulanmayan Antlaşma: Sevr.....	41
2. 4. Kral I. Aleksandros'un Ölümü ve Kasım 1920 Seçimleri.....	47
2. 5. I. ve II. İnönü Muharebeleri.....	48

2. 6. Sakarya Meydan Muharebesi.....	52
2. 7. Büyük Taarruz – Başkomutanlık Meydan Muharebesi ve Akabinde Yaşanan Gelişmeler.....	53

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇAĞDAŞ YUNAN EDEBİYATI 30 KUŞAĞI ROMANLARI'NDA 1922 KÜÇÜK ASYA FELAKETİ

3. 1. Çağdaş Yunan Edebiyatı 30 Kuşağı Yazarları ve Eserleri Hakkında.....	75
3. 1. 1. Grup Yazarlar.....	76
3. 1. 1. 1. AMBOT YOULIELMOS (1906 - 2001).....	76
3. 1. 1. 1.1.Eserleri.....	77
3. 1. 1. 2. STRATİS DOUKAS (1895 - 1983).....	78
3. 1. 1. 2. 1. Eserleri.....	78
3. 1. 1. 3. FOTİS KONDOGLOU (1895 - 1965).....	79
3. 1. 1. 3. 1. Eserleri.....	79
3. 1. 1. 4. THRASOS KASTANAKİS (1900 - 1967).....	80
3. 1. 1. 4. 1. Eserleri.....	80
3. 1. 1. 5. PANDELİS PREVELAKİS (1909-1986).....	81
3. 1. 1. 5. 1. Eserleri.....	81
3. 1. 1. 6. M. KARAGATSİS (1908-1960).....	82
3. 1. 1. 6. 1. Eserleri.....	82
3. 1. 1. 7. ANGELOS TERZAKİS (1906-1979).....	83
3. 1. 1. 7. 1. Eserleri.....	83

3. 1. 1. 8. LİLİKA NAKOU (1904 – 1989).....	84
3. 1. 1. 8. 1. Eserleri.....	85
3. 1. 1. 9. THANASİS PETSALİS DİOMİDİS (1904 - 1995).....	86
3. 1. 1. 9. 1. Eserleri.....	86
3. 1. 1. 10. TASOS ATHANASYADİS (1913 - 2006).....	87
3. 1. 1. 10. 1. Eserleri.....	88
3. 1. 2. Grup Yazarlar.....	89
3. 1. 2. 1. YORGOS THEOTOKAS (1905-1966).....	89
3. 1. 2. 1. 1. Eserleri.....	90
3. 1. 2. 2. KOSMAS POLİTİS (1893-1974).....	91
3. 1. 2. 2. 1. Eserleri.....	91
3. 1. 2. 3. STRATİS MİRİVİLİS (1892-1969).....	91
3. 1. 2. 3. 1. Eserleri.....	92
3. 1. 3. 30 KUŞAĞI ROMANLARINDAN SEÇMELERLE KÜÇÜK ASYA FELAKETİ.....	92
3. 1. 3. 1. DİDO SOTİRİYU.....	93
3. 1. 3. 1. 1. Dido Sotiriyu'nun Eserleri.....	93
3. 1. 3. 1. 2. Benden Selam Söyle Anadolu'ya.....	94
3. 1. 3. 1. 2. 1. Eser Hakkında.....	94
3. 1. 3. 1. 2. 2. Eserin Konusu.....	95
3. 1. 3. 1. 2. 1. 3. Eserin Karakter Analizi.....	97
3. 1. 3. 2. İLİAS VENEZİS.....	98
3. 1. 3. 2. 1. İlias Venezis Hakkında.....	98

3. 1. 3. 2. 1. 1. İlias Venezis'in Eserleri.....	99
3. 1. 3. 2. 1. 2. Eolya Toprağı.....	100
3. 1. 3. 2. 1. 2. 1. Eserin Önsöz Bölümü.....	100
3. 1. 3. 2. 1. 2. 2. Eserin Konusu.....	102
3. 1. 3. 2. 1. 2. 3. Eserin Bölümleri.....	103
3. 1. 3. 2. 1. 2. 4. Eserin Karakter Analizi.....	111
3. 1. 3. 2. 1. 2. 5. Esere Eleştiriler.....	112
3. 1. 3. 3. AGAPI MOLİVYATİS.....	114
3. 1. 3. 3. 1. Agapi Molivyatis'in Eserleri.....	115
3. 1. 3. 3. 2. On Günün Günlüğü.....	115
3. 1. 3. 3. 2. 1. Eserin Konusu.....	115
3. 1. 3. 3. 2. 2. Eserin Karakter Analizi.....	118
3. 2. İncelenen Eserlerin Ortak Temaları.....	118
SONUÇ.....	120
KAYNAKÇA.....	125
EKLER.....	139

ÖNSÖZ

Anadolu asırlar boyunca farklı medeniyetlere kucak açmış, birçok farklı etnik topluluğa ev sahipliği yapmıştır. Yakın tarihe baktığımızda bunu görmek mümkündür. Günümüzde sayıları azalmış olsa da Rumların ve Ermenilerin tarih yazımında büyük yer edindikleri görülmektedir. Anadolu'nun kadim halklarından olan bu iki medeniyet, zaman içerisinde dönemin koşulları ve kaçınılmaz siyasi çıkarlar sebebiyle tarih sahnesine büyük savaşların unsurları olarak çıkarlar.

Çalışmamıza konu olan Büyük Taarruz ve sonrasında Batı Anadolu'daki gayrimüslim halkın durumu incelenirken olayların yaşandığı süreç, Milli Mücadele yıllarına rastladığından tezimizin başlığında Milli Mücadele Dönemi başlığını kullanmayı tercih ettik. İncelediğimiz yerli ve yabancı kaynaklarda farklı şekillerde anılmış olduğundan tezimizin genelinde Büyük Taarruz ve Küçük Asya Felaketi başlıklarına da rastlanacaktır. Aynı şekilde Yunan kaynakları incelendiği zaman Batı Anadolu için Küçük Asya anlamına gelen “Mikra Asia” kavramının kullanıldığı görülmektedir. Çalışmamızda Anadolu'nun yanı sıra “Küçük Asya” kavramına da yer verildiği görülecektir.

Araştırmalarımız süresince en zorlayıcı olan husus Yunanca ve Ermenice kavramların Latin alfabesine çevrilip Türkçe karşılıklarının yazılması olmuştur. Sonuç olarak Ermenice ve Yunanca kelimelerin en yakın okunuşları esas alınmıştır. Bunun yanı sıra bazı Yunan kaynakları ve özellikle Ermeni basınında Miladi takvimle beraber Julius takviminin kullanılmış olması da yaşanan zorluklardan bir diğeri olmuştur. Fakat bütün bu zorlu sürece rağmen tarih yazımında önemli bir yeri olan bu konuyu ilk olarak Ermeni basınından hareketle çalışmış olmak keyifli bir deneyim kazanmamı sağlamıştır.

Çalışmam süresince, değerli bilgilerini benimle paylaşan, kendisine ne zaman danışsam kıymetli zamanını bana faydalı olabilmek için elinden gelen tüm desteği sunan İstanbul Üniversitesi Çağdaş Yunan Dili ve Edebiyatı Bölümü Anabilim Dalı Başkanı çok değerli danışmanım Prof. Dr. Esin OZANSOY'a, çalışmamın büyük bir

kısmını oluşturan tarihi konuları ve detaylarını yazmamda tüm samimiyeti, güler yüzü ve zengin donanımıyla bana destek veren İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı hocalarından saygıdeğer Prof. Dr. Ali Fuat ÖRENÇ'e, özellikle araştırmalarından çokça etkilendiğim ve benden yardımını asla esirgemeyen İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü hocalarından Doç. Dr. Nilüfer ERDEM, Yunan Tarihi'ne karşı bende ilgi uyandıran, derslerini zevkle takip ettiğim sevgili hocam Dr. Öğretim Üyesi sayın İrini SARIOĞLU'na, tezimi daha donanımlı hale getirmem için tavsiyelerde bulunan ve tipografik düzenlemeleri için Trakya Üniversitesi Çağdaş Yunan Dili ve Edebiyatı Bölüm başkanı Doç. Dr. İbrahim KELAĞA AHMET'e, ellerinden gelen her türlü desteği veren ve sabırla yanımda olan İstanbul Üniversitesi Çağdaş Yunan Dili ve Edebiyatı Bölümü Anabilim Dalı mezunlarından Selçuk ÇIRAK'a ve birlikte bu yola koyulduğumuz İstanbul Üniversitesi Çağdaş Yunan Dili ve Edebiyatı Bölümü Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Merve GÜNDOĞDU SEZER'e, teşekkürlerimi sunarım. Teşekkürlerin az kalacağı hocalarım da beş yıllık üniversite hayatımda bana nice incelik kazandırmışlardır. Beni gelecekte söz sahibi yapacak bilgilerle donattıkları için hepsine teker teker teşekkürlerimi sunuyorum.

Çalışmamda desteğini benden esirgemeyen, gecenin geç saatlerine kadar sabırla yazmama ve gazete taramalarında büyük sabır ve çaba gösteren İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü yüksek lisans mezunu kardeşim, Haçadur NERSESOĞLU'na özel bir teşekkür sunuyorum.

Ve son olarak bana olan güveni, tavsiyeleri ve katkılarından dolayı Razmik BALIKÇIOĞLU'na, ve beni bu günlere sevgi ve saygı kelimelerinin anlamlarını bilecek şekilde yetiştiren ve benden hiçbir zaman desteğini esirgemeyen, bu hayattaki en büyük şansım anneme sonsuz teşekkürler.

TABLO LİSTESİ

TABLO 1: Jamanak Gazetesi Balkan Savaşlarında Savaşan Ülkelerin Durumunu Bildiren Tablo.....	22
TABLO 2: Birinci Dünya Savaşı Sonrası İttifak Devletleriyle Yapılan Antlaşmalar	39
TABLO 3: Osmanlı Devleti Sınırları İçerisinde Yayımlanan Ermenice İlk Süreli Yayınlar.....	138

HARİTA LİSTESİ

HARİTA 1: Balkan Savaşı Öncesi ve Sonrasında Balkan Ülkelerinin Sınırları.....	21
HARİTA 2: Birinci Dünya Savaşı Dönemi'nde İtilaf ve İttifak Grupları.....	24
HARİTA 3: Ulusal Bölünme: 1916 / 1917de Eski ve Yeni Yunanistan.....	28
HARİTA 4: Sevr Antlaşması'na Göre Osmanlı Devletinin Sınırları.....	44
HARİTA 5: Joğovurti Tsaynı – Jamanak gazetesinin 2 Eylül 1922 tarihli sayısında yayınladığı Batı Anadolu'daki son durumu gösteren harita.....	61
HARİTA 6: Joğovurt Tsaynı – Jamanak gazetesinin 8 Eylül 1922 tarihli sayısında yeni savaş cephesini ve son olarak boşaltılan bölgeleri gösteren bir harita.....	65

KISALTMALAR

Adı geçen eser: A.g.e.

Adı geçen makale: A.g.m

Adı geçen tez: A.g.t

ATAM: Atatürk Araştırma Merkezi

Aynı eser: A.e.

Bakınız: Bkz.

BMM: Büyük Millet Meclisi

Çeviren: ev.

Editör: Ed.

Sayfa: s.

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

vb.: ve benzeri

GİRİŞ

1789 Fransız İhtilali'nin etkisiyle yayılmaya başlayan milliyetçilik akımı, XIX. yüzyılın başlarından itibaren Balkanlar'da da görülmeye başlamış,¹ ulus – devlet olma fikriyle hareket eden Balkan halkı gibi Yunanlar da Osmanlı Devleti'nden ayrılmak amacıyla 1821 yılında ayaklanmışlardır. Bu ayaklanma yaşanacak diğer olayların temelini oluşturmuştur.²

Yunan İhtilali'nin öncüsü olarak görülen Rigas Velesinlis (1757 – 1798), Yunan bağımsızlığı için çeşitli faaliyetlerde bulunmuştur. Asıl ismi Rigas Fereos olan Velesinlis, Teselya'nın Velesino kasabasında doğmuştur. Aynı zamanda bir Ulah kökenli bir Hellen olan Velesinlis XVIII. yüzyıl sonlarına doğru Bağımsızlık Manifestosu ve bununla beraber çeşitli şiirler kaleme almıştır. Velesinlis'in en önemli eseri "Rumeli, Küçük Asya, Ege Adaları ve Eflak – Boğdan Eyaletleri'nde Yaşayan Halkların Yeni Siyasal Oluşumu" adlı eseridir. Söz konusu eserde Bizans otokrasisinin yerine Fransız modelindeki cumhuriyetçi kurumların oluşturulması gerektiğini savunan Velesinlis görüşlerini yaymaya başlamış, ancak 1798 yılında Belgrad'da idam edilmiş ve özenle ortaya koyduğu tasarıları sonuçsuz kalmıştır.

Rigas'ın uğraşları herhangi bir sonuca ulaşamamış olsa da 1797 yılında devrimci özgürlük çılgınlıklarının duyulduğu İon adalarının Fransızlar'ın eline geçmesiyle aynı döneme denk gelmesi, gerek Osmanlı yetkililerini gerekse Ortodoks Kilisesi'ni tedirgin etmiştir.

Velesinlis'in ölümü, güney Rusya'nın Odessa şehrindeki sürgün Yunan topluluğunda yankı uyandırmaya yetecek biçimde, Osmanlı derebeylerine karşı ayaklanma çıkarmak için ulusun kaynaklarını harekete geçirmek isteyen üç Yunan gencine ilham kaynağı olmuştur. Bunun neticesinde 1814 yılında Osmanlı

¹ Herkül Millas, **Geçmişten Bugüne Yunanlılar Dil, Din ve Kimlikleri**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s. 165.

² Douglas Dakin, **O Agonas Ton Ellinon Yia tin Aneksartisia 1821 – 1833 [Yunanların Bağımsızlık İçin Mücadelesi 1821 – 1833]**, Morfotiko İdrima Ethnikis Trapezis [Ulusal Banka Eğitim Kurumu], Atina, 1989, s. 91.

egemenliği altında bulunmak istemeyen Yunan önde gelenleri Filiki Eteria'yı [Dostluk Cemiyeti] kurmuşlardır. Bu cemiyetin üyelerinin büyük çoğunluğunu tüccarlar oluşturmuştur.³

Yunan İsyanı⁴, Filiki Eteria Cemiyeti lideri Aleksandros İpsilantis'in güçleriyle birlikte 6 Mart 1821 tarihinde Yaş şehrine ulaşmasıyla başlamıştır. Bu süre zarfında Laibach Kongresi toplanmış ve bu kongrede ayaklanmayı desteklememe kararı alınmıştır. Gerekli desteği elde edemeyen Aleksandros İpsilantis Avusturya Hükümeti'ne sığınmak zorunda kalmış ve burada tutuklanarak hapse atılmıştır.⁵ Bu arada 25 Mart 1821 tarihinde Mora'da başlayan Yunan İsyanı kısa sürede yayılmaya başlamış, Nisan 1821 yılının sonlarına doğru bütün Orta ve Güney Yunanistan'ı sarmıştır.

Rum isyancılar eylemlerinde başarılı olup, arkalarında Rusya'nın olduğu anlaşılınca bu durumdan rahatsız olan İngiltere, vakit kaybetmeden duruma el koymuş ve Rum bağımsızlığını açıkça istemeye başlamıştır.⁶ Bu isyana destek veren Büyük Devletler, yani İngiltere, Fransa ve Rusya arasında, 4 Nisan 1826 tarihinde Saint Petersburg Protokolü, 6 Temmuz 1827 tarihinde ise Londra Protokolü imzalanmıştır. Bu protokollerin neticesinde bir Yunan prensliğinin kurulmasına karar verilmiştir. Osmanlı Devleti'nin söz konusu kararı reddetmesi Büyük Devletler

³ Richard Clogg, **Yunanistan'ın Kısa Tarihi**, Çev.: Dilek Şendil, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2015, s. 40 – 43.

⁴ Osmanlı Rumları, çoğunlukla Mora, Ege Adaları ve Teselya bölgesinde yaşamaktaydılar. Rumlar özellikle bankerlik, ticaret ve gemi taşımacılığı meslekleriyle uğraşmaları, Batı'yla sürekli ilişki içinde olmalarına vesile olmuştur. 1821 yılında başlayan söz konusu isyanın en büyük destekçisi Rusya olmuştur.

Ayrıca Bkz.: Ali Fuat Örenç, **Yakınçağ Tarihi (1789 – 1918) Giriş**, 3. Baskı, Akademi Titiz Yayınları, İstanbul, 2016, s. 88.

⁵ İdris Bayram, "Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Yunanistan Devleti'nin Kurulmasında İngiltere'nin Rolü", Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara, 2009, s. 69 - 70.

⁶ Örenç, **a.g.e.**, s. 91 – 92.

tarafından hoş karşılanmamıştır. 20 Ekim 1827’de Avrupalı devletler baskın şeklinde gerçekleştirdikleri harekâtla Osmanlı donanmasını Navarin’de imha etmişlerdir⁷.

1828 yılında başlayan Osmanlı – Rus Savaşı, 1829 yılında yapılan Edirne Antlaşması’yla sona ermiş, bu antlaşmayla Osmanlı Devleti Anadolu’daki bir takım topraklarını Rusya’ya bırakmış ve uluslararası Londra Protokolü’nün Yunanistan’a ilişkin kararlarını kabul etmiştir. Kısaca Osmanlı Devleti, Yunanistan’ın özerk statüde olmasını kabullenmiştir.

1830 yılında imzalanan Londra Protokolü’nde İngiltere’nin de ısrarı neticesinde Yunanistan’ın bağımsız olmasına karar verilmiştir.⁸ İngiliz diplomatlar özellikle Rusya’nın Yunanistan’la iletişiminin güçlenmesinden rahatsızlık duymuşlardır. Bu nedenle İngiltere, Yunanistan’ın büyüklüğünü sınırlamayı hedeflemiştir. Batılı güçler, 1832 yılında Otto’yu kral olarak belirlemiştir. Ancak bağımsız Yunanistan ortaya çıksa da hem Fenerlilerin hem de Yunan liderlerin çoğunun idealindeki Bizans Devleti algısıyla neredeyse hiçbir benzerliği bulunmamaktaydı.⁹

Yunan Devleti’nin kurulmasının ardından Yunanistan, topraklarını genişletmek ve Yunanistan sınırları dışında yaşayan Yunanları bir araya getirmeyi amaçlamış ve bunun doğrultusunda Megali İdea [Büyük Ülkü] fikri ortaya çıkmıştır. İlk kez 1821 Yunan İhtilali’nin ve dönemin yunan siyasetçisi olan İoannis Kolettis¹⁰

⁷ Ayrıca bkz.: Ali Fuat Örenç, ”1827 Navarin Deniz Savaşı ve Osmanlı Donanması”, **Tarih Dergisi [Turkish Journal of History]**, Sayı: 46, İstanbul, 2007, s. 50 – 59.

⁸ Yunan tarihi için dönüm noktası sayılacak kararlara imza atılmıştır. İngiltere, Fransa ve Rusya, Osmanlı Devleti’nden tam bağımsız bir Yunanistan Devleti’ne dair esasları belirleyen 3, 22 ve 26 Şubat 1830 tarihlerinde üç ayrı protokol imzalamışlardır. Söz konusu protokollerden 3 Şubat 1830 tarihli protokolde Yunanistan’ın bağımsızlığı ilan edilmiştir. İngiltere, Fransa ve Rusya protokolü “kurucu devletler / protecting power” sıfatıyla imzalamışlardır.

Ayrıca bkz.: Ali Fuat Örenç, **Balkanlarda İlk Dram Unuttuğumuz Mora Türkleri ve Eyaletten Bağımsızlığa Yunanistan**, Babıali Kültür Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul: 2011, s. 147 – 187.

⁹ Barbara Jelavich, **Balkan Tarihi I, 18. Ve 19. Yüzyıllar**, II. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul, 2009, s. 253 – 254.

¹⁰ 1774 yılında Yanya’nın bir Ulah köyü olan Sırakko’da dünyaya gelen Kolettis, ailesinin maddi desteğiyle tıp okumak amacıyla İtalya’ya gönderilmiştir. Yedi yıl sonra Ali Paşanın oğlu Muhtarın doktorluğunu yapmak üzere 1813 yılında Yanya’ya geri dönmüştür. 1819 yılında Osmanlı Devleti’nden bağımsızlık kazanmak amacıyla bir grup Yunan 1814 yılında kurmuş olduğu Filiki

tarafından, 1844 yılında I. Ulusal Meclis çalışmaları üzerine yaptığı konuşmada, Megali İdea şu şekilde ifade edilmiştir:

*“Yunanistan Krallığı, Yunanistan değildir; Yunanistan’ın en küçük en yoksul kesimlerini kapsayan bir parçasından ibarettir. Yunan, yalnız Krallık’ta ikamet eden kişi değildir, aynı zamanda İoaninna [Yanya], Salonika [Selanik], Serres [Serez], Adrianopolis [Edirne], Konstantinopolis [İstanbul], Trebizond [Trabzon], Girit, Samos veya Yunan tarihi ve Yunan ırkıyla ilişkili tüm diğer bölgelerde yaşıyandır da... Hellenizm’in iki ana merkezi vardır: Atina, krallığın başkentidir. Konstantinopolis ise büyük başkent, asıl kent, tüm Yunanlar’ın hayali ve umududur.”*¹¹

Megali İdea, Doğu ile Batı arasında Avrupa’nın jeopolitik ve kültürel bölünmelerinin aşılmasını sağlayacak mükemmel bir köprü olarak da sunulmuştur. Kolettis’in konuşmasından sonra Büyük Yunanistan, Avrupa’nın merkezi, Doğuyu Batı medeniyetinin değerleriyle aydınlatmaya yazgılı bir kültürel aktarım kanalı olarak resmedilir olmaya başlamıştır.¹²

Bizans İmparatorluğu’nun başkenti, Konstantinos’un şehri İstanbul, Megali İdea’nın vazgeçilmez bir simgesi olmuştur. Yunan tarihçi Skopetea, Kolettis’in meclisteki konuşmasını yapmadan önce, 1834 yılında başkentin İstanbul olması

Eterya’ya [Dostluk Derneği] üye olmuştur. Yunan Devleti’nin kurulmasının ardından Otto’nun başa geçmiş, Kolettis ise Fransız basınıni temsilen Donanma Sekreterliğine atanmıştır. Daha sonra Mavrokordatos hükümeti döneminde İçişleri Bakanlığına getirilmiştir. 1834 – 1835 ve 1844 – 1847 yılları arasında Yunanistan Başbakanı olarak görev yapmıştır. Kolettis tanıttığı Megali İdea kavramı ve Başbakanlık görevinde kalmak için izlediği hegemonik politikayla tanınmıştır.

Ayrıca Bkz.: (Çevrimiçi) <https://www.offlinepost.gr/2019/12/30/o-iwanhç-kwlçttç-kai-ç-dråçç-tou-çttç-ç/7> Ekim 2019

¹¹ Megali İdea’yı savunanların esin kaynakları Klasik Yunanistan ve Bizans olmuştur. John Freely, **Troya Savaşı’ndan İstiklal Harbi’ne Anadolu’da Yunanlar**, Çev.: Gül Çağalı Güven, İstanbul, Doğan Kitap, 2011, s. 225.

¹² Anastasia Stouraiti – Alexander Kazamias, “Megali İdeanın Hayali Topoğrafyaları: Ütopya Olarak Ulusal Topraklar”, **Mekan ve Millet Yunanistan ve Türkiye’nin Coğrafyalarının Oluşumu**, Der.: P. Nikiforos Diamandouros, Thalia Dragonas, Çağlar Keyder, Çev.: Ebru Kılıç, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2018, s. 35

gerektiği yorumunda bulunduğunu ve 25 Mart 1838 tarihindeki kutlamalarda ise “İstanbul’a doğru [Stin Poli]” ifadesinin bir slogan haline geldiğini ifade etmiştir.¹³

Çeşitli bölgelerde farklı lehçelerin konuşulması nedeniyle Yunancanın standartlaştırılmasını amaçlayan dil reformu, Batı tipi eğitimin benimsenmesi ve tarih anlatımının Antik Yunan'a dayandırılması, Yunan Aydınlanmasını meydana getiren üç temel husus olmuştur. Ticaretin gelişmesi neticesinde sermaye birikimine sahip olan tüccar ve sanayici sınıfı, okul ve kütüphanelerin kurulması ile Batı düşüncesini içeren kitapların basılmasını destekleyerek Yunan Aydınlanmasına katkı sağlamışlardır. Söz konusu yatırımlar Yunan halkında modern fikirlerin yayılmasını hızlandırmış, bu durum Yunanların uluslaşmasını başlamasına vesile olmuştur.¹⁴

Yunan Devleti'nin coğrafi sınırlarını genişletme ihtiyacı, kuruluşundan itibaren devam etmiştir. Yunan ulusal politikasının amacı devlet sınırları dışında yaşayan Yunanları kurtarmak ve Ekümenik Patrikhanesi'nin Konstantinopolis'i Hellenizm'in merkezi ilan etme fikri Megali İdea'nın doğmasını sağlamıştır.¹⁵

Megali İdea'nın ilk kazanımı, 1864 yılında İon adalarının Büyük Devletlerin, özellikle de İngiltere'nin desteğiyle Osmanlı İmparatorluğu'ndan alınıp Yunanistan'a verilmesiyle gerçekleşmiştir. Yedi adalar (İon Adaları), zeytin ve zeytinyağı üretiminde önemli bir bölge niteliğindedir. 1881 yılında Teselya'nın Yunan topraklarına dâhil olmasıyla Yunanistan sınırları ikinci kez genişlemiştir.

Bu süreçte diğer bölgelerde olduğu gibi Girit adasında da Fransız İhtilali'nin yarattığı ulusçuluk akımı etkili olmuş, özellikle 1821 yılında meydana gelen Yunan Ayaklanması, Giritli Rumları da harekete geçirmiştir.¹⁶

¹³ Çağla D. Tağmat, “Türk ve Yunan Kaynakları Çerçevesinde Megali İdea Değerlendirmeleri”, **Türk – Yunan İlişkileri Üzerine Makaleler**, Ed.: Yeliz Okay, Doğu Kitabevi, İstanbul, 2014, s. 96.

¹⁴ G. Pınar Erkem Gülboy, “Yunanistanın Bağımsızlığı ve Elen Milliyetçiliğinin Dış Etkileri”, **Türk – Yunan İlişkileri Üzerine Makaleler**, Ed.: Yeliz Okay, Doğu Kitabevi, İstanbul, 2014, s. 254 – 255.

¹⁵ Roderick Beaton, **İsagogi Sti Neoteri Logotehnia [Çağdaş Yunan Edebiyatına Giriş]**, Çev.: Metafrasi EvangeliaZurgu – Marianna Spanaki, Nefeli Yayınları, Atina, 1996, s. 99.

¹⁶ Mahir Aydın, **Girit Sarı Kitap**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2008, s. 20 – 21.

BİRİNCİ BÖLÜM

MEGALİ İDEA VE YUNANİSTAN'IN GENİŞLEMESİ

1. 1. Girit Problemi ve Eleftherios Venizelos

Fransız İhtilali'nin etkisini gösterdiği başka bir bölge olan Girit Adası tarih boyunca Osmanlı Devleti ve Yunanistan arasında kilit nokta olmuştur. Batı kaynaklarında Krete, Creta, Crite, Arapça ise Akritiş ya da İkritiş olarak geçen Girit Adası, yaklaşık 8.618 kilometrelik bir yüzölçümüne sahiptir. Batıdan doğu yönüne doğru yaklaşık 260 kilometre, genişliği ise 50 kilometre civarındadır. Asya ve Avrupa'ya olduğu gibi Kuzey Afrika'ya (Bingazi) da yakın mesafededir (180 mil). Akdeniz ikliminin hâkim olduğu adanın en önemli şehirleri Hania (Hanya), İrakteion (Kandiye) ve Rethymnos (Resmo)'dur. Stratejik konumu sebebiyle Girit Adası her zaman önemini korumuştur.¹⁷

M. Ö. 1400 yılına doğru Akalar, M. Ö. 1200 yılında ise Dorlar Girit'i istila etmişlerdir. Yunanistan'ın Roma hâkimiyetine girmesinin ardından Girit'te uzun süre herhangi bir olay yaşanmamış, ancak ada korsanların yağmalamaları nedeniyle, M. Ö. 66 – 67 yıllarında Romalılar adayı hâkimiyetleri altına almışlardır. Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasının ardından Girit Adası Doğu Roma'nın (Bizans İmparatorluğu) hâkimiyeti altına girmiştir. Belli bir süre Bizans İmparatorluğu'nun yönetimi altında olan ada, Haçlılar tarafından İmparatorluğun dağıtılmasının ardından 12 Ağustos 1204 tarihinde yapılan antlaşmayla, Girit Venediklilere bırakılmıştır. Venedikliler bu dönemde Batı Anadolu'daki Aydın ve Menteşe Beylikleri ile ticari ilişkiler kurmuşlardır.¹⁸

¹⁷ Rüştü Çelik, **Kandiye Olayları Girit'in Osmanlı Devleti'nden Kopuşu**, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2012, s. 13.

¹⁸ Ersin Gülsoy, **Girit'in Fethi ve Osmanlı İdaresinin Kurulması (1645 – 1670)**, Tarih ve Edebiyat Vakfı (TATAV) Yayınları, İstanbul, 2004, s. 2 – 8.

XIV. yüzyıldan itibaren Batı Anadolu Türk Beylikleri tarafından akınlara maruz kalan ada, Fatih Sultan Mehmet zamanında, Venedik savaşları esnasında da (1463 – 1479) birçok kez akınlar yaşamıştır. Kanuni Sultan Süleyman döneminde Barbaros Hayrettin Paşa komutasındaki Osmanlı Donanması tarafından Girit Adası'na akınlar devam etmiş, 1567 yılına gelindiğinde ise Resmo bölgesi bombalanmıştır.¹⁹

Osmanlı Devleti ile Venedik arasında yaşanan çatışma XVII. yüzyılda zirveye ulaşmıştır. Bu süreçte Osmanlı Devleti'nin kuşatma çalışmaları devam etmiş, 1666'nın son gününde Sadrazam Köprülüzade Fazıl Ahmet Paşa ilk kez Kandiye'ye gelmiş ve saldırıya geçmeden önce daha fazla takviye kuvvet edinilmesine karar vermiştir. Bu kararın ardından yeni birlikler orduya takviye edilmiş ve 28 Mayıs 1667'de kuşatma resmen başlamıştır.²⁰ Osmanlı Devleti ile Venedik arasında 1645 yılında başlayan çatışmalar 1669 yılında Osmanlı Devleti'nin zaferiyle sonuçlanmış, Osmanlı – Venedik Sulh Muahedesi'nin [Barış Antlaşması] imzalanmasıyla Girit adası Osmanlı Devleti'ne bırakılmıştır.²¹

Osmanlı Devleti'nin egemenliği altına girmesinin ardından uzun bir süre Girit'te herhangi bir sorun yaşanmamıştır. Ancak diğer bölgelerde olduğu gibi Girit'te de Fransız İhtilali'nin yarattığı ulusçuluk akımı etkili olmuş, 1821 Yunan ayaklanması Girit halkını da harekete geçirmiştir.²² Özellikle 1829 Edirne Antlaşması ve 1830 Londra Protokolü'yle Yunanistan'ın kurulmasının ardından Yunan halkının gerçekleştirmek istediği Büyük Yunanistan'ın (Megali İdea) önemli bir parçası olarak görmüşlerdir.²³

¹⁹ Çelik, **a.g.e.**, s. 16.

²⁰ Johann Wilhelm Zinkeisen, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1623 – 1669)**, Cilt 4, Çev.: Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2011, s. 661 – 700.

²¹ İsmail Hami Danişmend, **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, Cilt 3: M. 1574 – 1703 (H. 987 – 1115)**, 2. Baskı, Doğu Kütüphanesi, İstanbul, 2011, s. 583.

²² Mahir Aydın, **a.g.e.**, s. 15 – 21.

²³ Serap Toprak, “Megali İdea'ya Bir Örnek: Girit”, **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, Cilt I, Sayı I, İstanbul, 2012, s. 124 – 125.

“Enosis”, yani Girit’in Hellen Krallığıyla birleşmesi amacıyla adada belli dönemlerde [1858, 1866 – 1869, 1877 – 1878, 1888 – 1889 ve 1896 – 1897] Rumlar tarafından çıkarılan ayaklanmalar Girit konusunda Osmanlı Devleti’ni sıkıntıya sokmuş ve Büyük Devletlerin olaylara müdahil olmalarına neden olmuştur.²⁴ Bu süreç içerisinde, 1877 – 1878 yılları arasında meydana gelen Türk – Rus Savaşı’ndan faydalanmak isteyen Giritli Rumlar Yunanistan’la birleşmek amacıyla ayaklanmışlar, bunun üzerine Büyük Devletlerin arabuluculuğuyla 25 Ekim 1878 tarihinde Halepa Sözleşmesi yapılmış ve şu kararlar alınmıştır:

- 1-) Avrupa Devletleri tarafından adaya Hristiyan vali atanacak
- 2-) Girit Genel Meclisi’ne daha çok yetki verilecek
- 3-) Yönetimdeki Rumlar sayı bakımından Türklerden fazla olacak
- 4-) Türkçe’nin yanı sıra Rumca da resmi dil sayılacaktır.

Halepa Sözleşmesi’nin ardından yirmi yıl boyunca Girit’te görev alan on dört valinin beşi Hristiyan, dokuzu da Müslüman vekillerden oluşmuştur. 1878’den 1898’e kadar olan bu dönem zorluklarla mücadele edilen bir süreç olmuştur. 1898 yılında Kralı Konstantinos’un oğlu Prens II.Georgios’un Avrupa Devletleri tarafından “Yüksek Komiser” olarak atanmasıyla adada yeni bir dönem başlamıştır.²⁵ Bu süre zarfında Balkan Devletleri arasında Makedonya uğruna çekişmelerin yanı sıra, 1890 yılında Girit’te bir ayaklanma daha vuku bulmuştur.

Yunan başbakan Deliyannis, 1885 yılında Bulgaristan’ın Sırbistan’a saldırmasından faydalanarak Girit’e bir donanma göndermiştir. Yunan başbakanın söz konusu hamlesine olumlu bakmayan Büyük Devletler, bu duruma Yunanistan’ı ablukaya alarak karşılık vermişlerdir.²⁶ Buna rağmen Deliyannis hükümeti adaya

²⁴ Clogg, **a.g.e.**, s.73.

²⁵ Mahir Aydın, **Girit Sarı Kitap**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2008, s. 15.

Enosis yani Büyük Ada’nın krallıkla birleşmesi uğruna Girit Adası’nda dönem dönem (1841, 1858, 1866 – 1869, 1877 – 1878, 1888 – 1889 ve 1896 - 1897) çıkartılan ayaklanmalar Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasındaki ilişkileri sürekli sıkıntıya sokacaktır.

çıkarma yapmaya devam etmiş, bunun yanı sıra Epir ve Makedonya'yı da ayaklandırmıştır. Osmanlı Devleti bu durum üzerine 1897 yılında Yunanistan'a savaş ilan etmiş, Teselya'ya girmiş, Larissa'yı işgal etmiş ve Veliaht Konstantin komutasındaki orduyu dağıtmıştır. Bu durum Megali İdea için büyük bir yenilgi olmuştur. Büyük devletlerin arabuluculuğuyla, Osmanlı Devleti savaşa son vermiş ve bunun neticesinde Barış Antlaşması imzalanmıştır. Söz konusu antlaşmanın neticesinde Teselya yeniden Yunanistan'a verilmiş, Girit'e ise Osmanlı padişahına bağlı kalınması koşuluyla özerklik verilmiştir.

1897'de yaşanan yenilginin ardından, Venizelos²⁷ adanın zaman kaybetmeden Yunanistan'a ilhak edilmesi konusunda Prens Georgios'a baskı yapmaktaydı. Bu baskılara dayanamayan Prens Georgios, 1900 yılında Hanya Hükümet Konağı'na Yunan bayrağını çekmiştir. Bunun akabinde Girit'te bulunan dört devlete Girit'in Yunanistan'a ilhakıyla ilgili istekte bulunan Prens Georgios'a, İtalya dışında diğer devletler statükonun korunması gerektiğini belirterek Prens'in bu isteğini reddetmişlerdir. Bu süre zarfında Prens'e karşı muhalefet hareketi başlamış ve bu muhaliflerin başında Venizelos da yer almıştır. Öyle ki kendi gazetesi olan Kiriks'de Prens Georgios'u eleştiren yazılar kaleme alınmıştır.²⁸

Bu olayların neticesinde 1905 yılında vuku bulan Therisso İsyanı'na, Girit Ulusal Hükümeti'nin Adliye ve Dış İşleri Bakanı Eleftherios Venizelos da

²⁶ Clogg, **a.g.e.**, s. 75.

²⁷ 23 Ağustos 1864'te Girit'te dünyaya gelen Venizelos'a köy rahipleri vaftiz ismi olarak Kyriakos konulmuştur. 1881 yılında Atina Üniversitesi Hukuk Fakültesine başlayan Venizelos, 1881 – 1883 yılları arasında öğrenci birliği liderliği yapmıştır. 1883 tarihinde babasının vefatı üzerine Girit'e dönmek zorunda kalan Venizelos, eğitimine uzaktan devam ederek 1887 yılında Atina Üniversitesi'nden mezun olmuştur. Hanya'da bir süre avukatlık yapan Venizelos, Girit'in ilk gayr-ı resmi Rumca gazetesi olan Lefka Ori [Akdağlar] gazetesinde, Lefkoritis [Akdağlı] mahlasıyla adanın problemleri üzerine makaleler kaleme almıştır. Bunun akabinde siyasete atılmaya karar verip, 1889'da Girit Meclisi'ne üye olarak seçilen Venizelos, 1897'deki ayaklanma sırasında ayaklanan Giritli Rumlarla Türkler arasında düzeni sağlamak amacıyla İngiliz, Fransız ve İtalyan amirallerini Girit'e davet etmiştir.

Ayrıca bkz.: Dimitris Mihalopoulos, **Eleutherios Venizelos: An Outline Of His Life and Time [Eleutherios Venizelos: Yaşamının ve Döneminin Ana Hatları]**, Lambert Academi Publishing [Lambert Akademik Yayınları], 2012, s. 12 – 20.

²⁸ Emin Ünsal, **Girit'in Türk Hâkimiyetinden Çıkışı**, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 2009, s. 95 - 96.

katılmıştır. Bu süreçte Girit Meclisi Enosis'i ilan etmiştir.²⁹ Büyük Güçler olaya müdahalede bulunmuş ve Prens Georgios'un yerine Alexandros Zaimis'i başa getirmişlerdir. Bu süreçte, Makedonya ve Trakya'da yaşayan Yunan halkı yeniden ayaklanmış, durumu fırsat bilen Girit hükümeti 1908 yılında Girit'in Yunanistan'a bağlandığını ilan etmiştir. Bu olayın Türk – Yunan Savaşı'na dönüşmemesi için Büyük Devletlerin arabuluculuğuyla Girit Osmanlı Devleti'nin egemenliğinde kalmıştır.³⁰

1. 2. 1909 Gudi Darbesi ve Ardından Yaşanan Gelişmeler

1890 – 1909 yılları arasındaki süreç, Yunanistan'da önemli değişikliklerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Bu dönem içerisinde çeşitli krizler ortaya çıkmış, sanayi ve tarım alanında düzenli bir çalışma gerçekleştirilememiştir. Yaşanan ekonomik sıkıntılar neticesinde yurt dışına, özellikle de ABD'ye göçler yaşanmış, 1890 yılında göç edenlerin sayısı 1.108 iken 1910 yılında bu rakam 39.135'e ulaşmıştır. 1898'den itibaren her ne kadar sanayi ve ticaret alanında olumlu gelişmeler kaydedilmişse de istenilen hedefe ulaşılamamıştır. Çünkü bu dönemde Yunanistan'ı yöneten siyasetçiler ne yapmak istedikleri hususunda net bir tavır sergileyememişlerdir.

Özellikle bu dönem hükümetin başında bulunan Georgios Theotokas her ne kadar sağduyulu bir siyasetçi olsa da fakir kitleleri rahatlatacak ekonomik bir program oluşturmamıştır. Theotokas'ın üşengeç ve kararsız bir yapıya sahip olması orduda da kendini hissettirmiştir. Theotokas askeri alanda girişimlerde bulunmuşsa da sarayın etkisinden kurtulamamış ve Veliaht Konstantin'i askeri idarenin lideri konumuna getirmiştir.

²⁹ Douglas Dakin, **İ Enopoisi tis Elladas 1770 – 1923 [Yunanistan'ın Birleşmesi 1770 – 1923]**, 5. Baskı, Atina, Morfotiko İdrima Ethnikis Trapezis [Ulusal Banka Eğitim Kurumu], 2001, s. 260 – 261.

³⁰ Nikos Svoronos, **Çağdaş Hellen Tarihine Bakış**, Çev.: Panayot Abacı, Belge Yayınları, İstanbul, 1988, s. 80.

1882 yılında Askeri Akademi [Sholi Ton Evelpidon] yeniden teşkilatlandırılmıştır. Ancak bu okulun ücretlerinin yüksek olması nedeniyle gelir düzeyleri yüksek olanların çocukları bu okullara gidebilmiştir. Aynı yıl yeni bir Harp Okulu olan [Sholi Ton İpaksiyomatikon] kurulmuş, bu okulun ücret almaması fakir öğrencilere askeri eğitim alma şansı sunmuştur. Bu durum, küçük ve orta sınıf burjuva ailelerin, çocuklarını askerlik mesleğine yönlendirmelerine vesile olmuştur. XX. yüzyılın başlarında Yunan ordusundaki subayların çoğu bu iki okuldan yetişmiştir.

1897 yılında Yunanistan'ın yenilgisi ülkenin içinde bulunduğu karmaşık ortam, dış tehditler, hanedanın askeri konulara dahil olması ve “Megali İdea”yı gerçekleştirme arzusu askerler nezdinde önemli bir etki yaratmıştır. Bu etkinin neticesinde subaylar giderek örgütlenmeye ve geniş bir muhalefet ortamı oluşturmalarına zemin hazırlamıştır. Hronos gazetesi darbe gerçekleşmeden önce ordunun yenilenmesi hususunda görüşlerini okuyucularına aktarmıştır. Gazete subayların yenilik için verdiği mücadelenin halk tarafından desteklenmesi gerektiğini, bunun yanı sıra halkın vatanın dirilişi için çalışması gerektiğini ifade etmiştir.³¹ Bunun akabinde subaylar, 15 Ağustos 1909 tarihinde Atina'nın banliyölerinden biri olan Gudi'de harekete geçmişlerdir.³² Jön Türkler tarafından 24 Temmuz 1908 yılında ilan edilen II. Meşrutiyet'e benzer bir hareket olan Gudi darbesi Yunanistan'ı etkileyen önemli bir olay olmuştur.³³

Gudi Darbesi'yle yakından ilgilenen Osmanlı Ermeni basını, Yunanistan'ın yeni Başbakanı Mavromihalis'in sözlerine yer vermiştir. Mavromihalis meclis tarafından yeni bir askeri tüzük hazırlandığını ve derhal yürürlüğe konulacağını belirtmiştir. Subayların Mavromihalis'in ifadelerinden memnun olduklarını ve

³¹ Hronos, 12 Ağustos 1909, s. 1.

³² Nilüfer Erdem, **Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekatı (1919 - 1923)**, 2.Baskı., Derlem Yayınları, İstanbul, 2012, s. 70 – 73.

³³ İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin amacı 1876 Anayasası'nı geri getirmek ve Müslim – Gayrimüslim ayrımı yapılmaksızın bütün Osmanlı tebaasının haklarını Anayasa güvencesi altına almaktır. Ayrıca bkz.: Feroz Ahmad, **İttihat ve Terakki 1908 – 1914**, Çev.: Nuran Yavuz, 5. Baskı, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1999, s. 24 – 36.

meclisin, ülkenin yeni askeri oluşumlarının onaylanmasını talep ettiklerini bildiren Jamanak, Mavromihalis'in görevde kalacağına ve başladığı işi bitireceğine inandıklarını belirtmiştir. Jamanak haberin devamında yeni hükümetin Kral'ın önünde yemin ettiğini ve çalışmalara başladığını ifade etmiştir. Zaimis'in Milli Eğitim Bakanı olarak seçildiğini sözlerine ekleyen Jamanak, taşradaki subayların diğer subaylarla birleştiğini ve Atina'da endişe verici herhangi bir durum olmadığını kaydetmiştir. Gazete, başkentte bulunan milletvekillerinin yeni hükümete güç vereceklerini bildirmiş ve halkın sabırsızlıkla meclis toplantısını beklediklerini okuyucularına aktarmıştır.

Jamanak gazetesi haberin devamında çeşitli ülkelerin basın organlarından haberlere de yer vermiştir:

Daily Mail gazetesi şu yorumlarda bulunmuştur:

“İsyancı kuvvetler, veliaht prensin ordunun üst emir kademesinden istifa etmesini istediler. Prenslerin sadece fahri askeri unvanları olacak. İsyancı kuvvetlere verilen yanıt, iktidarın haysiyetini koruyacak çok fazla sadık asker bulunduğu şeklindeydi. Ayrıca Faleron'da olası bir durumda müdahale edecek ve Yunanistan'a asker çıkaracak yabancı savaş gemilerinin olduğu söylendi.”

Yeni seçilen Başbakan Maten gazetesinin Atina muhabiriyle görüşerek: *“tehlikeli bir dönem geçirdik. Planlarıma göre tasarruflar olacak. 13 Eylül'de toplanacak olan meclis, planımızı reddederse derhal istifa edeceğiz”* demiştir.

Tan gazetesi ise Yunanistan hakkındaki düşüncelerini şu şekilde belirtmiştir:

“Kraliyet ailesine mensup prenslerin, askeri durumlar hakkında değişiklik yapmaları kaçınılmaz. Bu prensler, askeri görevlerde diğer subaylardan daha çabuk rütbe alırlar. Örneğin okul arkadaşları yüzbaşıyken, Prens Nikola albaydı. Çünkü kraliyet ailesi zengin ve Kral'ın beş çocuğu dışında veliaht prensin de iki çocuğu var, ki onlar da yakında subay unvanı alacaklar ve askeri yüksek görevler prensliğin elinde toplanacak. Bu öyle bir durum ki sonuçları ağır olabilir.”

İtalyan Tribuna gazetesi, Atina'daki olayları ve Hellen subayların önerisini kabul etmeden önce olan krizi takip ederek, son başbakan Mavromihalis'in kabul ettiği planın Yunanistan'ın kapasitesinin çok üzerinde olduğunu ve sonrasında da Kral'ın, kraliyet prenslerinin orduda hiçbir rolü olmadığına dair öneriyi kabul etmesinin çok zor olduğunu ifade etmiştir.

Rallis'in istifasının ardından yaşananların gün yüzüne çıktığını belirten Jamanak, birkaç subayın tutuklanmasının sonucunda Perşembe gününden beri subayların protesto sorununun vurgulandığını ifade etmiştir.

Bu süreçte Kral, Rallis'i saraya çağırması ve kendisiyle iki saat süren bir görüşme gerçekleştirmiştir. Oy kazanamayacağından korktuğu için meclis toplantısına karşı çıkan Ralli, Kral'dan kraliyet kararnamesini aldıktan sonra toplantıyı yapmak zorunda kalmıştır. Söz konusu kararname resmi gazetede yayınlanmak üzere devlet matbaasına gönderilmiştir. Aynı gün subayları temsil eden bir heyet Rallis'e askeri planı sunmak istemiş ancak Rallis bu heyeti reddetmiştir. Ertesi gün Kral, heyeti kabul etmiş ve onların taleplerini karşılayacağına söz vermiştir. Rallis heyeti reddettiğinde Atina'nın muhafız birliklerine şehirden bir saat uzaklıktaki Gudi köyünde toplanma emri verilmiştir. Gece yarısı Rallis, askeri bir hareketlilik olduğu haberini almıştır. Bunun üstüne İçişleri Bakanı polis müfettişinin disiplin cezası almasını önermiştir. Rallis bu fikre karşı çıkmış ama ilk olarak savaş bakanının istifa etmesini dile getirmiştir. Bu arada Jamanak gazetesi subayların beş bölümden oluşan planına da yer vermiştir. Söz konusu plan şu bölümlerden oluşmaktadır:

İlk bölümde; Kara ordusu ve silah depoları,

İkinci bölümde; donanma, 10.000 tonluk kurvazör ve 250 tonluk kapasiteye sahip 8 tonluk torpil gemisi,

Üçüncü bölümde; yine kara ordusu üzerine ve yıllık 25 milyon drahmiye ihtiyaçları olduğu ifadesi,

Dördüncü bölümde; donanma

Beşinci bölümde; polis askerleriyle ilgili düşünceler yer almıştır.³⁴

Jamanak gazetesinin başka bir sayısında, İtalya'nın Yunan elçisinin Journal d'Italia gazetesinin muhabirine Atina'da meydana gelen askeri hareketin Kral'a karşı yapılmadığını ifade etmiştir. Gazete ayrıca, Gudi Darbesi'nin başında yer alan General Sorvos'un Tribuna gazetesine, Hellen subayların her zaman Kral'a sadık oldukları yönündeki açıklamasına yer vermiştir. Gazete ayrıca Yunan basınının, Gudi Darbesi'nin kraliyet ailesine karşı yapıldığına dair yayımlanan haberlerin yalan olduğu yorumunda bulunduğu bilgisini okuyucularına sunmuştur.³⁵

1905 Therisso isyanıyla tanınmaya başlayan Venizelos, bu ünü sayesinde, 1909 Gudi Askeri Darbesi gerçekleştirildiğinde, darbeci askerler tarafından Yunanistan'a çağırılmış³⁶ ve Venizelos'a başbakanlık görevi teklifinde bulunmuşlardır. Ancak Venizelos, bu teklifi reddetmiş ve sadece askeri ittifak ile partiler ve saray arasında yapılacak görüşmelerde arabuluculuk görevini kabul etmiştir.³⁷

Ermeni basınına bakıldığında Venizelos'un arabuluculuk görevini başarıyla tamamladığı anlaşılmaktadır. Püzantiyon [Bizans] gazetesi, Kral'ın askeri ittifakın dayatmaları ve "*Venizelos'un gayretleri*" sayesinde hükümetin istifasını kabul ettiğini ve yeni hükümeti kurması için Dragumis'i görevlendirdiğini ifade etmiştir. Jamanak [Zaman] gazetesi ise kurulan yeni hükümetin Askeri İttifak'ın elinde

³⁴ "Hunasdani Nor Varçabedin Haydararutyunneri [Yunanistan'ın Yeni Başbakanı'nın Açıklamaları]", **Jamanak [Zaman]**, 19 Ağustos (6 Ağustos) 1909, s. 2.

³⁵ "Gatsutyuni Hunasdani Meç [Yunanistan'daki Durum]", **Jamanak**, 20 Ağustos (7 Ağustos) 1909, s. 2.

³⁶ "E. Venizelos Yev İr Hanrayin Geyankı [E. Venizelos'un Siyasi Hayatı]", **Hayrenik [Vatan]**, 24 Mart 1936, s.1.

³⁷ Erdem, **a.g.e.**, s. 74 - 76.

oyuncak olduğunu ve Yunanistan'ın diktatörlükle yönetildiğini dile getirmiş, ancak buna rağmen hükümetin kurulmasını “*Venizelos'un zaferi*” olarak yorumlamıştır.³⁸

1. 3. Eleftherios Venizelos'un İktidara Geliş Süreci

Venizelos'un arabuluculuk faaliyetleri Yunanistan'da yaşanan sorunları bir çözüme götürmüş ve Sarayın rahat bir nefes almasını sağlamıştır. Ermeni basınının daha önce da belirttiği üzere Venizelos'un arabuluculuğuyla 18 Ocak 1910 tarihinde Stefanos Dragumis hükümeti kurmuş, söz konusu hükümette Savaş Bakanlığı'na Gudi askeri hareketinin lideri olarak da görülen Nikolaos Zorba, Denizcilik Bakanlığına ise Miaulis getirilmiştir.³⁹

Bu süre zarfında 1864 Anayasasının⁴⁰ yenileme yetkisine sahip kurulun seçilmesi amacıyla Stefanos Dragumis hükümeti tarafından Ağustos 1910'da seçim yapılmasına karar verilmiştir. Bu seçimlerde Venizelos aday olmamıştır, ancak Venizelos'un destekçileri parlamentoda büyük bir çoğunluk oluşturmuşlardır. Bu dönemde Aralık 1910'da yapılan yeni seçimlerde Venizelos'un adaylığını koyduğu ve başkanlık ettiği Liberal Parti, 362 sandalyenin 300'üne yakınıni elde etmiştir.

Venizelos, askeriyein kuklası olmadığını göstermek için Veliht Prens Konstantin'in ordudaki üst düzey görevine geri dönmesini, ayrıca Gudi Darbesi'ne engel olmaya çalıştıkları sebebiyle tutuklanan subayların serbest bırakılmasını

³⁸ Haçadur Nersesoğlu, **Osmanlı Ermeni Basımında Venizelos (1910 – 1920)**, Doğu Kitabevi, İstanbul, 2020, s. 35 – 36.

³⁹ Tasos Vurnas, **İstoria tis Neoteris kai Sighronis Elladas [Yeni ve Modern Yunanistan Tarihi]**, Cilt I, 6. Baskı, Patakis Yayınları, Atina, 2003, s. 31.

⁴⁰ Anayasalcılık [Constitutionalism], XIX. yüzyılda Batı'da ortaya çıkmış bir terimdir. Mutlak Monarşi'ye karşı geliştirilen bu terim, siyasal iktidarın keyfi ve kötü yönetimini hukukî ve kurumsal mekanizmalar vasıtasıyla sınırlamayı amaçlamıştır. Batı'da, XVIII. yüzyılın son çeyreğiyle birlikte anayasal nitelikte kabul edilen hak ve özgürlük bildirileri ve anayasalar ilan edilmiştir. Anayasal sistem Batı'da; Amerika'da 1787, Fransa'da 1791, İspanya'da 1812, Norveç'te 1814, Belçika'da 1831, Hollanda'da 1848, Prusya'da 1850, Yunanistan'da 1864 ve Avusturya'da ise 1867'de ilan edilmiştir.

Ayhan Ceylan, “Osmanlı Coğrafyasında İktidarın Sınıflandırılması (Anayasalcılık): Tunus Tecrübesi”, **Divân Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi**, Cilt: 13, Sayı: 24, s. 130.

sağlamıştır. Bu süre zarfında Şubat ve Haziran 1911 tarihleri arasında Reform Meclisi'nin kurulması amacıyla çalışmalar başlamıştır.

Beş aylık bir sürenin ardından kurulan söz konusu Meclis, 1864 Anayasasını inceleyerek 1911 Anayasası'nı oluşturmuştur. Bunun akabinde kadınlar ve çocuklar için asgari ücret, işçi sendikalarının yasallaşması ve yasadışı işveren sendikalarının yasaklanması hususunda sosyal reformlar oluşturulmuştur. Eğitim alanında ayrımcılığın önüne geçilmesi amacıyla sivil hizmete atanacak adayların genel bir sınavdan geçirilmeleri şartı getirilmiştir.⁴¹ Askeri alanda ise silahlı güçlerin eğitilmesi amacıyla Fransız ordusu ve İngiliz donanması görevlileri Yunanistan'a davet edilmiştir. Venizelos'un oluşturduğu reform programı halkın kendisine olan sevgisini artırmış ve Mart 1912'deki seçimlerde 182 sandalyenin 146'sını elde ederek büyük bir zafer elde etmiştir.⁴² Bu süreçte Yunanistan'da yeni bir oluşum meydana gelirken, Yunanistan'ın da yer aldığı Balkanlar'da savaşın ayak sesleri duyulmaya başlamıştır.

1. 4. Balkan Savaşları

Rusya'nın Çarlık döneminden itibaren takip ettiği Panslavizm siyaseti, ayrıca Avusturya ile Rusya arasında Balkan topraklarını paylaşma rekabeti, I. Balkan Savaşı'nın yaşanmasında etkili olmuştur. Makedonya'da bulunan mektep ve kiliselerin hangi devlete ait olduğu probleminden doğan Kiliseler Meselesi de söz konusu sebeplerin temelini oluşturmuştur. Bunun yanı sıra 3 Mart 1878 tarihinde imzalanan Ayastefanos (Yeşilköy) Antlaşması ile Makedonya, Bulgaristan'a

⁴¹ Richard Clogg, **Modern Yunanistan Tarihi**, Çev.: Dilek Şendil, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997, s. 98

⁴² Svoronos, **a.g.e.**, s. 83; Clogg, **a.g.e.**, s.81 – 83.

verilmişken daha sonra imzalanan Berlin Antlaşması'yla tekrar Osmanlı Devleti'ne verilmesi Bulgarların Makedonya'yı ele geçirme hedeflerini oluşturmuştur.⁴³

Osmanlı Devleti ile Balkan Devletleri arasında meydana gelen Balkan Savaşı 1912 yılının Ekim ayında başlamıştır. Balkan coğrafyasında meydana gelecek savaşın habercisi ise 1911 yılında Yunanistan'ın Balkanlar'da ittifak arayışlarına başlaması olmuştur. Bu dönemde Osmanlı Devleti Balkanlar'da yaşanan krizin yanı sıra Trablusgarp Savaşı'yla da yakından ilgilenmekteydi. Çünkü söz konusu savaş Osmanlı Devleti'ni hem maddi hem de askeri açıdan yıpratmıştı. Bu durumdan faydalanmak isteyen Rusya⁴⁴, Makedonya'nın paylaşımı meselesini gündeme getirmiştir. 13 Mart 1912 tarihinde Rus Çarının arabuluculuğuyla Sırbistan ile Bulgaristan arasında "Dostluk ve İttifak Antlaşması" yapılmıştır. Jamanak gazetesi, bu olayın nedeni olarak hem Rusya'nın Balkanlar'da yürüttüğü Panslavizm politikasını, hem de Balkan Devletleri arasında yaşanan Makedonya'nın paylaşım meselesini görmüştür.⁴⁵

Bulgaristan, Sırbistan'ın ardından Yunanistan ile 29 Mayıs 1912 tarihinde Sofya'da, İttifak Antlaşması'nı imzalamıştır. İttifak Antlaşması'nın ardından Karadağ'ın 8 Ekim 1912 günü Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmesiyle Balkan Savaşı başlamıştır. Karadağ'ın ardından 17 Ekim'de Bulgaristan ve Sırbistan, ertesi günü ise Yunanistan da bir nota vererek savaş ilan ettiğini duyurmuştur.⁴⁶ 18 Ekim 1912 tarihinde Osmanlı Devleti'ne savaş ilan eden Bulgaristan taarruza başlamış ve 21 Ekim'de Edirne'nin Kuzey yönüne doğru ilerlemiştir. Türk Ordusu 17 – 18 Ekim 1912 günü Doğu ordusu karargâhını Lüleburgaz'a taşımıştır. 22 Ekim'de Süloğlu ve

⁴³ Yaşar Arslanyürek, "Balkan Savaşları ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme", **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı: 89, 2019, s. 101.

⁴⁴ Trablusgarp Savaşının ardından İtalya, On İki Adayı işgal ederek boğazların güvenliğini tehlikeye sokmuştur. Bu durumdan rahatsız olan Rusya çıkarlarını korumak için hamlelerde bulunmuştur. Ayrıca bkz. Theodoros Hristodoulis, **Diplomatiki İstoria Trion Alonon Apo Tin Versallies 1815 – 1919 [Versaydan İtibaren Üç Asrın Diplomatik Tarihi 1815 – 1819]**, I. Sideris Yayınları, Atina, 1997, s. 417.

⁴⁵ Nersesoğlu, **a.g.e.**, s. 33.

⁴⁶ Frank Maloy Anderson – Amos Shartle Hershey, **Handbook For The Diplomatic History Of Europe, Asia and Africa 1870 – 1914 [Avrupa, Asya ve Afrika Diplomatik Tarihi El Kitabı 1870-1914]**, Government Printing Office [Devlet Matbaası], Washington, 1918, s. 421 – 424.

Yoğuntaş bölgelerinde iki ordu arasında başlayan çatışma neticesinde Türk Ordusu Kırklareli – Edirne – Yenice hattına çekilme kararı almış, ancak geri çekilmekte olan Bulgar ordusunu durduramamıştır. Türk Ordusu 24 Ekim 1912 tarihinde Pınarhisar – Lüleburgaz hattına çekilirken, Bulgar Ordusu ise Kırklareli’ni işgal etmiştir.

Doğu Cephesi’nde bu gelişmeler yaşanırken Batı Cephesi’nde Berana – Akova istikametinden taarruza başlayan Karadağ, Sırp İbar Ordusu ile işbirliği yaparak Taşlıca’ya karşı taarruza geçmiştir. Bu sırada Yedinci Bulgar Tümeninin büyük bir kısmı Koçana – İştîp genel istikametinde taarruza geçmiş, Vardar bölgesinden gönderilen iki Türk tümeni Bulgar Taarruzunu durdurmayı başarmıştır. Bu süreçte ayrıca Komanova’da muharebe yapılmış, ancak 24 Ekim 1912 günü Batı ordusu söz konusu bölgede başarısız olmuştur.⁴⁷ Bu cephede Karaferya bölgesi Yunan Ordusu tarafından işgal edilmiş ve bunun neticesinde Selanik – Manastır demiryolu hattı bağlantısı kesilmiştir.⁴⁸

Bu süreçte Yunan Ordusu Selanik’e girmiş ve Yanya’yı işgal etmiştir. Yunan Donanması ise 20 Ekim’de Bozcaada’yı işgal ederken, 27 Ekim’de Limni adasına asker çıkartarak Çanakkale yolunun kapanmasına neden olmuştur. 1 Kasım’da Gökçeada, Semadirek ve Taşoz adaları, 21 Kasım’da Midilli, 27 Kasım’da ise Sakız adası Yunan Ordusu tarafından işgal edilmiştir. Yunan Donanması Midilli ve Sakız adasına çıktıktan sonra uzun süre burada Osmanlı ordusunun güçlü direnişiyle karşılaşmıştır. Belli bir süre devam eden bu direnişin ardından, 22 Aralık 1912 tarihinde Midilli, kısa bir süre sonra da (3 Ocak 1913) Sakız adası Yunan donanmasının kontrolü altına girmiştir. 1913 yılının Ocak ayında ise Ege denizindeki Yunan kontrolü kesinleşmiştir.

Balkan Savaşı’nın en büyük deniz çatışması ise 16 Aralık 1912 günü meydana gelmiştir. Eski Barbaros Hayrettin ve Mesudiye zırhlılarının da dâhil olduğu Osmanlı

⁴⁷ İsmet Görgülü, **On Yıllık Harbin Kadrosu 1912 – 1922 Balkan – Birinci Dünya ve İstiklal Harbi**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1993, s. 12 – 14.

⁴⁸ “Hunasdani Baderazmı Tebi Selanik [Yunanistan Savaşı Selanik’e Doğru]”, **Jamanak**, 5 Kasım (23 Ekim) 1912, s. 2.

filosu Çanakkale'yi Yunan Donanması'nın ablukasından kurtarmak amacıyla iki kez girişimde bulunmuş ancak başarılı olamamıştır.

Bulgar Ordusunun Çatalca'daki yenilgisinin ardından 25 Kasım'da Çatalca'da görüşmeler başlamış ve 3 Aralık 1912 tarihinde Çatalca Ateşkesi yapılmıştır. Bulgaristan, Edirne konusundaki isteklerinin, Londra Barış Konferansında görüşülmesini sağlamıştır. 16 Aralık 1912 tarihli konferansta Bulgaristan'ın Edine, Yunanistan'ın ise Bozcaada, Gökçeada, Semadirek ve Limni adası hususunda beklentileri gerçekleşmemiştir. Böyle bir atmosferde gerçekleşen müzakereler sonucunda, 1 Ocak 1913 tarihinde Osmanlı Devleti Edirne'nin batısındaki topraklarından vazgeçmek zorunda kalmış, ancak Trakya ve Ege adalarındaki haklarından vazgeçmemiştir. Yunanistan ve Bulgaristan'ın bu durumu kabul etmemeleri neticesinde 6 Ocak 1913 tarihinden itibaren görüşmeler askıya alınmıştır.⁴⁹

Londra Barış Konferansı'yla aynı süre zarfında başlayan Londra Büyükelçiler Konferansı'nda (17 Aralık 1912) ilk uzlaşmazlık, Bulgaristan ile Yunanistan arasındaki Selanik hususunda yaşanmıştır. Yunanistan Selanik, Kavala, Serez ve Sırbistan ile ortak bir sınır olmasını talep etmiştir. Bu süreçte Venizelos'un, İtalya ve Avusturya'yı Adriyatik'ten uzaklaştırmak ve dengeyi sağlayacak bir çözüm bulmak amacıyla Winston Churchill'le Aralık 1912'den Haziran 1913'e kadar üç kez görüşmesi olmuştur.

Avrupalı devletler, Barış görüşmeleri süresince nihai bir sonuç alınamamasını Osmanlı Devleti'nin Edirne'yi terk etmeme konusundaki ısrarlı tutumuna bağlamışlardır. Bu nedenle Avrupalı devletler Osmanlı Devleti'ne sert bir üslupla hazırlanan ortak bir nota göndermişler, söz konusu notada ekonomisi iyi olmayan Osmanlı Devleti'ne ekonomik anlamda baskı yapıldığı görülmektedir. Bunun yanı sıra notada Trakya'nın Osmanlı Devleti tarafından terk edilmesi ve Ege adaları

⁴⁹ Richard C. Hall, **The Balkan Wars 1912-1913: Prelude to the First World War [Balkan Savaşları 1912 – 1913 I. Dünya Savaşının Provası]**, Çev.: M. Tanju Akad, İstanbul, Homer Kitabevi, 2003, s. 64 – 94.

hususunda nihai kararın Avrupalı devletlerin vermesi gerektiği bilgisi de yer almıştır.⁵⁰

Bu süreçte Yunan Kralı I. Georgios'un suikast sonucu öldürülmesi Yunanistan'da büyük etki yaratmıştır. Suikastçının Aleksander Shinas adlı bir çeteci olduğunu bildiren Azadamart gazetesi, suikastçının bir davet sırasında Kral I. Georgios'un Osmanlı Devleti'yle müttefik olunması fikrinde olduğunu ifade etmesi sebebiyle cinayeti işlediğini belirtmiştir.⁵¹ Kral'ın vefatının ardından Kral Konstantin tahta geçmiş ve bu süreç içerisinde Yunan kuvvetleri tarafından işgal edilen bölgelerde yaşayan Hristiyan halk, Yunan yönetimi altına girmek istedikleri için miting düzenlemişlerdir. Bu durumu avantaja çevirmek isteyen Venizelos'un liderlik ettiği Yunanistan, işgal edilen yerlerin Büyük Devletlerin denetiminde halk oylamasına sunulmasını teklif etmiştir. Bunun üzerine Yunanistan ile Bulgaristan arasındaki çatışma hali ciddi boyutlara ulaşmıştır.⁵²

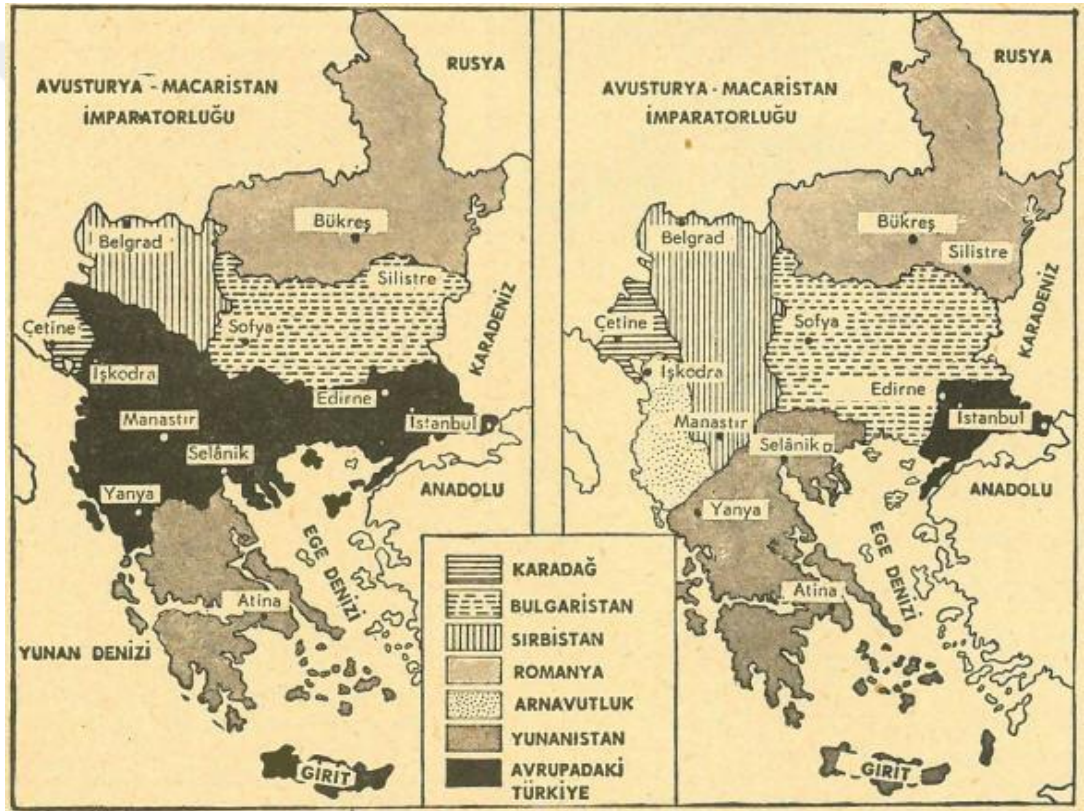
Bu koşullar altında 30 Mayıs 1913 tarihinde imzalanan Londra Antlaşması'yla Birinci Balkan Savaşı sona ermiştir. Söz konusu antlaşmayla Osmanlı Devleti'nin batı sınırı Midye – Enez hattı olarak belirlenmiş, Arnavutluk ve Ege adalarıyla ilgili olarak karar verme yetkisi büyük devletlerin tasarrufuna bırakılmıştır. Selanik, Güney Makedonya ve Girit Yunanistan'a, Kavala, Dedeoğlu ve bütün Trakya Bulgaristan'a, Orta ve Kuzey Makedonya ise Sırbistan'a bırakılmıştır. Birinci Balkan Savaşını sona erdiren Londra Antlaşması'nın ardından Trakya ve Makedonya bölgelerinin paylaşılması sorunu Balkan Devletleri arasında çatışmalara sebep olmuştur. Bu anlaşmazlık nedeniyle Bulgaristan Yunanistan'a ve Sırbistan'a savaş açmıştır. Savaştan dolayı yorgun durumdaki Bulgaristan, bu savaşta diğer Balkan Devletleri'ne karşı yenileceğini fark ederek Büyük Devletlerden ateşkes istemiş ve 10 Ağustos 1913 tarihinde Bükreş Antlaşması'yla Bulgaristan toprak kaybetmiştir.

⁵⁰ Eser, **a.g.t.**, s. 107 – 109.

⁵¹ "Hunasdani Takavorin Isbanutyunı, Martasbanı Huyn E Te Bulgar [Yunan Kralının Katledilmesi, Suikastçi Rum mu Yoksa Bulgar mı?]", **Azadamart**, 20 Mart (7 Mart) 1913, s. 1.

⁵² "Verçin Lurer [Son Haberler]", **Püzantiyon**, 23 Nisan (10 Nisan) 1913, s. 2.

Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasında imzalanan 29 Eylül 1913 tarihli İstanbul Antlaşması'yla Osmanlı Devleti Kırklareli ve Edirne'yi yeniden topraklarına katmış, ancak Batı Trakya'yı Bulgaristan'a bırakmak zorunda kalmıştır. Yunanistan Selanik, Kavala, Epir ve Yanya'yı elde ederken, ayrıca On İki Ada, Bozcaada ve İmroz dışındaki diğer Ege Adaları Yunanistan'a bırakılmıştır.⁵³

Harita 1: Balkan Savaşı Öncesi ve Sonrasında Balkan Ülkelerinin Sınırları⁵⁴

Yunanistan, Balkan Savaşları'nın ardından topraklarını genişletmeyi başarmıştır. Girit ve Makedonya problemi çözümlenirken Balkanlar'da

⁵³ Svoronos, **a.g.e.**, s. 85 – 86., Anderson – Hershey, **a.g.e.**, s. 293 – 298.

⁵⁴ <https://www.nkfu.com/2-balkan-savasi-sonunda-imzalanan-antlasmalar/> 18 Ekim 2019.

Yunanistan'ın en büyük rakibi olan Bulgaristan savaş dışı bırakılmıştır.⁵⁵ Balkan Savaşları ile birlikte Yunanistan sınırlarını Kuzey'e doğru genişletmiştir.⁵⁶

Balkan Devletleri	Nüfus	Genel Ordu	Birinci Balkan Savaşındaki Kayıplar	İkinci Balkan Savaşındaki Kayıplar	Toplam Kayıp
Sırbistan	2.900.000	400.000	30.000	41.000	71.000
Karadağ	220.000	80.000	10.000	1.200	11.200
Bulgaristan	4.445.000	600.000	73.000	83.000	156.000
Yunanistan	2.435.000	300.000	23.000	25.000	48.000

Tablo 1: Jamanak Gazetesi Balkan Savaşlarında Savaşan Ülkelerin Durumunu Bildiren Tablo⁵⁷

1. 5. Birinci Dünya Savaşı ve Yunanistan

19. yüzyılda yaşanan sanayileşmeyle başlayan sömürgecilik Birinci Dünya Savaşı öncesinde iki kutbun ortaya çıkmasına neden olmuştur. 1815 yılında gerçekleşen Viyana Kongresinin akabinde İngiltere'nin amacı güçler dengesini

⁵⁵ Alexander Anastasius Pallis, **Yunanlılar'ın Anadolu Macerası (1915 - 1922)**, Çev.: Orhan Azizoğlu, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997, s. 18.

⁵⁶ Beaton, **a.g.e.**, s. 100.

⁵⁷ Nersesoğlu, **a.g.e.**, s. 74.

korumak, denizlerde egemen güç olmak ve sömürgelerinin güvenliğini sağlamak olmuştur.

1890 yılında tahta geçen Almanya İmparatoru II. Wilhelm, dünya gücü olmak için harekete geçilmesi kanaatindeydi. II. Wilhelm bu amaç doğrultusunda ilk olarak Hamburg’da kurulan tersanelerde büyük gemiler inşa ederek İngiliz egemenliğini tehdit etmeye başlamış, bunun yanı sıra Osmanlı Devleti ile yakınlaşmaya başlamıştır. Bu durumun sömürgelerini tehlikeye atacağını bilincinde olan İngiltere ise Rusya ve Fransa’nın da dahil olduğu bir ittifak oluşturmayı amaçlamıştır. Özellikle Bağdat Demiryolunun inşası neticesinde meydana gelen rekabet Almanya’nın doğuya açılmasındaki kararlılığını ortaya koymuştur. Bunun neticesinde Avrupa’da bloklaşmanın yaşanmasının zeminini de oluşmaya başlamıştır. Öyle ki İngiltere, Fransa ve Rusya bir araya gelerek Üçlü İtilaf grubunu oluşturmuştur.⁵⁸

Balkan Savaşıyla birlikte Balkanların tümü Osmanlı Devleti’nden ayrılıp bağımsızlığına kavuşmuştur. Ancak söz konusu ülkeler birbirleriyle rekabet halindeydiler. Bulgaristan gücünü artırmak için, Avusturya’yla ittifak kurmaya başlamıştır. Makedonya’nın paylaşımı sebebiyle Bulgaristan’ın saldırısına uğrayan Sırbistan, söz konusu ülkelere cephe almaya başlamıştır. Bunun yanı sıra 28 Haziran 1914 tarihinde meydana gelen Sarayevo (Saraybosna) suikastı Birinci Dünya Savaşı’nı tetiklemiştir.⁵⁹

⁵⁸ Örenç, **a.g.e.**, s. 233 – 236.

⁵⁹ Susan Wise Bauer, **Dünya Tarihi**, Cilt 4: Yakınçağ, Say Yayınları, İstanbul, 2015, s. 235.

Harita 2: Birinci Dünya Savaşı Döneminde İtilaf ve İttifak Grupları⁶⁰

⁶⁰ <http://www.nationalarchives.gov.uk/pathways/firstworldwar/maps/europe1914.htm> 29 Kasım 2019.

Sarayevo (Saraybosna) suikastının ardından, Avusturya, Temmuz 1914'te Sırbistan'a savaş açmış, Yunanistan ise tarafsızlığını koruma kararı almış ve genel seferberlik ilan etmiştir.⁶¹ Venizelos'un bu dönemde yaşadığı en büyük kaygı, Osmanlı Devleti'yle meydana gelebilecek bir savaşa hazırlıksız yakalanmaktı. Bu yüzden Venizelos bu süreçte ılımlı bir politika sürdürme taraftarı olmuştur.⁶²

Avusturya – Macaristan İmparatorluğu, Sırbistan'a savaş açmadan önce Yunanistan, elçileri vasıtasıyla savaş boyunca tarafsızlık politikası benimseyeceğini, ancak söz konusu savaşa Bulgaristan katılırsa, 1913 yılında imzalanan “Sırp – Yunan İttifakatnamesi” gereğince Sırbistan'a yardım edeceğini Avrupalı devletlere iletmiştir.⁶³

Savaşın başından itibaren bu konuda Yunanistan siyasetinde iki farklı görüş ortaya çıktı. Venizelos'a göre Osmanlı Devleti'nin savaşa katılması durumunda Yunanistan'ın tarafsız kalması kesinlikle mümkün değildi. İzlenecek tek siyaset “1821'den bu yana yapılmakta olduğu üzere” İngiltere ile birlikte hareket etmek ve savaşa İtilaf Devletleri safında katılmaktı. Savaş kesin olarak İtilaf Devletleri'nin galibiyetiyle sonuçlanacaktı ve bu “işbirliği” neticesinde Yunanistan, Osmanlı Devleti ve Bulgaristan'a karşı “güvende” olabilir ve toprak bütünlüğünü koruyabilirdi. Daha da önemlisi, Osmanlı Devleti ile farklı cephelerde savaşmak ve savaş sonrasında “kazanan tarafta” yer almak Megali İdea'nın gerçekleştirilmesi için de önemli bir fırsata dönüştürülebilir, Trakya, İzmir ve hatta “kaybedilen başkent” İstanbul Yunan sınırlarına dâhil edebilir ve Akdeniz'de “Büyük Yunanistan”

⁶¹ 28 Haziran 1914'te Avusturya - Macaristan veliahtı Arşidük François Ferdinand, eşiyle resmi bir ziyaret vesilesiyle Sarayova'ya gelmiş, arabaları burada yol dönemecine geldiğinde, Gavrilo Princip isminde bir Sırp gencin sıkıdığı kurşunlar neticesinde ölmüşlerdir. Bu olayın ardından Avusturya Temmuz 1914'te Sırbistan'a savaş ilan etmiştir.

Ayrıca bkz.: David DeVoss, “Searching For Gavrilo Princip [Gavrilo Princip'in Araştırması]”, **Smithsonian**, Washington, 31 Temmuz 2000, s. 42 – 53.

⁶² Gürhan Yellice, “Birinci Dünya Savaşı ve Yunanistan: Çanakkale'den Milli Bölünmeye”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 16, Sayı: 32, İzmir, 2016 / Bahar, s. 208.

⁶³ İsmigül Çetin, “Osmanlı Kaynaklarına Göre Yunanistan'ın I. Dünya Savaşı'na Girişi”, **Karadeniz Araştırmaları Merkezi**, Cilt: 15, Sayı: 59, 2018 / Güz, s. 173.

kurulabilirdi. Ancak Venizelos'un bu düşüncelerinin aksine Kral Konstantinos aceleci davranmaktan kaçınmış ve temkinli bir yaklaşım benimsemiştir. Kral'ın böyle bir tutum sergilemesinin nedenleri ise şunlardır:

- 1-) Kral'ın savaşı Almanya'nın kazanacağına inanması,
- 2-) Kral'ın askeri eğitimini Almanya'da alması, Alman askeri disiplin ve gücüne duyduğu hayranlık,
- 3-) Yunan Kralı'nın, Alman Kralı II. Kayzer William'ın kız kardeşi Sofia ile evli olması,
- 4-) Balkan Savaşı'ndan dolayı yorgun olan Yunanistan'ın savaşa dâhil olarak kazanımlarını riske atması olmuştur.⁶⁴

Venizelos'un, Kral Konstantin'in yanı sıra savaşa girme hususunda görüş ayrılığı yaşadığı bir diğer isimse Albay Metaksas olmuştur. 2 Mart (17 Şubat) 1915 tarihli, "Yunanistan'ın Çanakkale Harekâtı'na Katılımı" başlıklı bir muhtıra sunan Metaksas, öncelikli olarak Bulgaristan tehlikesine ve Yunanistan'ın bu konuda herhangi bir güvencesinin olmamasına vurgu yapmıştır. Bununla birlikte Yunanistan'ın, İstanbul'un işgali amacıyla İngiltere ve Fransa'nın yanında yer almasının Rusya'nın hoşuna gitmeyeceğini ifade etmiştir. Yeri gelmişken belirtmek gerekir ki Ruslar, İstanbul ve Boğazlarla ilgili hususlarda son derece hassas olmuşlardır.

Metaksas, bu koşullar altında Yunanistan'ın savaşa girmesi halinde bu durumun Makedonya'da askeri bir felakete yol açacağını bildirirken, Çanakkale Savaşı'nın başarısı konusunda ise güvence vermemiştir. Metaksas bu süre zarfında Venizelos'la fikir ayrılığı yaşamış ve 2 Mart (17 Şubat) 1915 tarihinde Genelkurmay Başkanlığı'ndaki görevinden istifa etmiştir. Metaksas'ın istifasının ardından, Kral'ın Venizelos'un düşüncelerini desteklememesi ve tarafsızlık politikasına devam

⁶⁴ Gürhan Yellice, **a.g.m.**, s. 211.

edileceğini belirtmesi üzerine Venizelos, 5 Mart 1915 tarihinde istifa etmiş ve yerine Dimitrios Gunaris iktidara gelmiştir. Çanakkale Savaşı'nda⁶⁵ İtilaf Devletleri mağlup olmuş ve bunun ardından Metaksas'ın Yunanistan'ı kurtardığı görüşü hâkim olmuştur.⁶⁶ Yunanistan'da yaşanan krizlerin ardından Mayıs 1915'te seçimler yapılmış, bu seçimlerin sonucunda Venizelos'un partisi 313 sandalyenin 188 ini elde etmiştir.

Balkanlar'da yaşanan karışıklıklar ciddi boyutlara ulaşmış, Bulgaristan Sırbistan'a saldırmak için seferberlik ilan etmiştir. Bu durumdan haberdar olan Venizelos, Kral Konstantinos'a seferberlik ilan edilmesi teklifinde bulunmuş ancak Kral, Venizelos'un bu teklifini reddetmiştir. Bunun üzerine Venizelos 5 Ekim 1915 tarihinde ikinci kez istifa etmiştir. Kral Konstantinos ve Venizelos arasında yaşanan krizin ardından İtilaf devletleri, Sırbistan'ın durumunun giderek kötüleştiğinin farkında olduklarından Yunanistan'ı I. Dünya Savaşı'na katılmaya zorlamıştır. Bulgarlar da İttifak devletleri safında savaştığı için, İngiltere ve Fransa, Trakya'nın tamamının Yunanlara verilmesini istemiş, ancak İtalya ve Rusya bu fikre sıcak bakmamışlardır. 17 Ekim'de İngiltere, Yunanlara Kıbrıs'ı teklif etmiş, ancak iktidara gelen Zaimis Hükümeti tarafsızlığını korumak istemiş ve İngiltere'nin bu teklifini reddetmiştir. Bu süre içerisinde savaşa katılmak isteyenlerle tarafsız kalma fikrinde olanlar arasındaki mücadele şiddetli bir hal almıştır.⁶⁷

Yunanistan'ın içişlerinde kriz hali devam ederken, diğer taraftan Alman ve Bulgar güçleri Yunan ordusunun ayaklanmasından çekinmişler, bunun üzerine Mayıs 1916'da Rupel Tabyasını işgal etmişlerdir. Bu durumdan rahatsız olan İtilaf Devletleri ise Yunan kıyılarını ablukaya almışlardır. Bu duruma Venizelistlerin

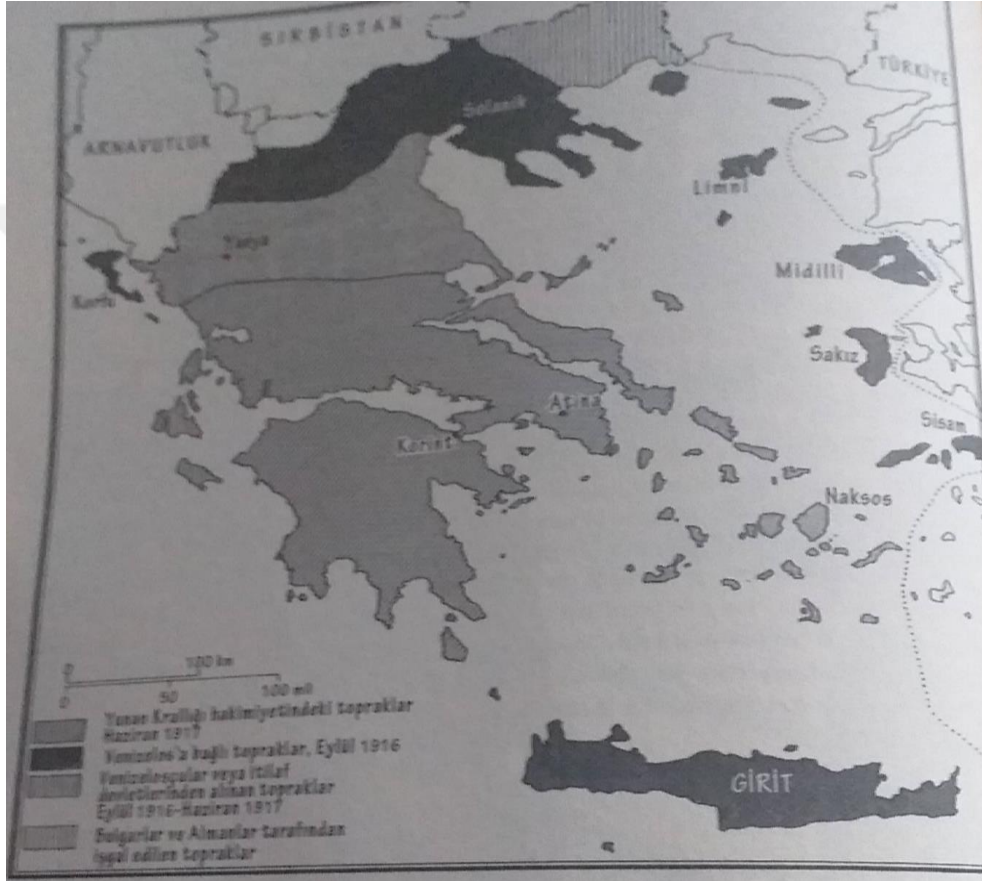
⁶⁵ Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı'nda İttifak Devletleri'nin safında yer almıştır. I. Dünya Savaşı sürecinde, 1915 –1916 yılları arasında Gelibolu Yarımadası'nda Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri arasında meydana gelen Çanakkale Muharebesi hem deniz hem de kara Savaşı olarak (Deniz Harekâtı: 19 Şubat 1915 – 18 Mart 1915; Kara Harekâtı: 25 Nisan 1915 – 9 Ocak 1916) iki şekilde gerçekleşmiştir. Osmanlı Devleti'nin zaferiyle sonuçlanan Çanakkale Muhaberesi, 19. Tümen Komutanı Mustafa Kemal Paşa'nın başarısını öne çıkarmıştır.

Detaylı bilgi için bkz.: Karal, **a.g.e.**, s. 373 – 480.

⁶⁶ Erdem, **a.g.e.**, s. 94 – 96.

⁶⁷ Anastasius, **a.g.e.**, s. 36 – 37.

tepkisi sert olmuş, askeri bir komite oluşturularak isyan başlamıştır. Bunun üzerine İtilaf Devletleri'nin yardımıyla Venizelos Atina'ya dönerek iktidara gelmiştir.⁶⁸

Harita 3: Ulusal Bölünme: 1916 / 1917de Eski ve Yeni Yunanistan⁶⁹

⁶⁸ Ağustos ayında İtilaf güçleri yanlısı Etniki Amina [Ulusal Savunma Örgütü] desteğini alan Venizelist ordu, krallığa karşı darbe girişiminde bulunmuş, bunun akabinde Venizelos ordusuyla beraber yerel hükümet kurmuştur. Atina'daki krallık hükümetine karşı baskılar artmış, İngiliz ve Fransız orduları krallık hükümetinin denetimindeki bölgeleri tarafsız kalmaya zorlamak, savaş için gerekli teçhizatları sağlamak ve kuzeye giden demiryolunun kontrolünün güvence altına almak amacıyla Aralık 1916'da Pire ve Atinaya çıkarma yapmışlardır.

Svoronos, **a.g.e.**, s. 89.; Clogg, **a.g.e.**, s. 95.

⁶⁹ Clogg, **a.g.e.**, s. 96.

İtilaf Devletleri Yüksek Komiseri Jonar, Başbakan Gunaris'ten Kral Konstantin'in tahttan inmesini istemiştir. Jamanak gazetesi Kral Konstantin'in tahttan inmeyi ve İsviçre'ye gitmeyi kabul ettiğini ifade etmiştir. Bunun üzerine 12 Haziran 1917 tarihinde Kral Konstantin'in oğlu İkinci Aleksandros tahta geçmiş, önemli Antivenizelistler gözaltına alınırken bazıları ise sınır dışı edilmişlerdir. Sınır dışı edilen Antivenizelistler arasında Metaksas, Gunaris, Dragumis ve Dusmanis gibi isimler de yer almıştır.

Kral Konstantin'in ülkeyi terk etmesinin ardından hükümet kurma görevi Venizelos'a verilmiştir. Hükümetin kurulmasının ardından ilk politik hamle İttifak Devletlerine karşı harp ilanı olmuştur. Bundan sonra İtilaf Devletleri'nin yanında yer alan Yunanistan, 15 Eylül 1918'de Bulgarlara karşı taarruza geçmişlerdir. Taarruzun ardından 29 Eylül 1918 günü Üsküp ele geçirilmiştir. Bunun akabinde Bulgaristan ile İtilaf Devletleri arasında imzalanan Neuilly (Nöyyi) Antlaşmasıyla Bulgaristan savaştan çekilmiştir.⁷⁰

Dört yıl boyunca devam eden bu yıpratıcı savaşta İtilaf güçleri yanında yer alan Amerika, dengelerin İttifak devletlerinin aleyhine değişmesine neden olmuş, bunun neticesinde Almanya 11 Kasım 1918'de teslim olmak zorunda kalmış ve İkinci Reich'in gücü kırılmıştır. Barışın gelmesine rağmen, tüm dünyada yaklaşık on milyon asker ve sivil vefat etmiştir.⁷¹

Birinci Dünya Savaşının getirdiği en büyük yıkımlardan birisi bulaşıcı hastalıklar olmuştur. Osmanlı Devleti'nin yönetimi altından çıkan bölgelerden Anadolu'ya göçler yaşanmış, göçlerle beraber bulaşıcı hastalıklarda artış gözlenmiştir. Bulaşıcı hastalıklar halkın yanı sıra cephelerdeki askerler arasında da yayılmıştır. Kafkas cephesinde binlerce asker tifüs, lekeli ve raci hummadan yaklaşık altı bin kişi dizanteriden olmak üzere tüm cephelerde yirmi binden fazla asker

⁷⁰ Nersesoğlu, **a.g.e.**, s. 100 – 101.

⁷¹ Bauer, **a.g.e.**, s. 235.

hayatını kaybetmiştir. Hicaz ve Irak gibi sıcak bölgelerden dönen askerlerle birlikte malarya tipi sıtma Anadolu'ya yayılmıştır.⁷²

Bu zorlu süreçte görülen bir diğer bulaşıcı hastalıklardan en önemlisi İspanyol Gribi olmuştur. Söz konusu salgınla savaş dönemi olması nedeniyle yerel ve ulusal hükümetlerin hazırlık için fazla vakitleri olmamıştır. Salgın Orta Avrupa'dan Balkanlara, Yunanistan'a ve oradan da Orta Doğu'ya yayılarak Hindistan'a ulaşmıştır. Bu dönemde istatistik yöntemi gelişmemiş olduğundan ne yazık ki I. Dünya Savaşı'nda hastalıklardan ölen kişi sayısını net söylemek mümkün değildir. Ayrıca hastalıktan ölenler üzerinde otopsi yapılması güç olduğundan kaç kişinin hangi hastalıktan dolayı vefat ettiği hususunda net bir bilgi vermek güçtür. Bu nedenle rakamlar daha ziyade tahminidir.⁷³

Birinci Dünya Savaşı, 1918 yılında böylesine zorlu şartlar altında İtilaf Devletleri'nin İttifak Devletleri ile ateşkes antlaşması imzalamalarıyla sona ermiştir. Almanya ve Macaristan ile Versailles, Avusturya ile Saint Germain, Bulgaristan ile Neuilly, Osmanlı Devleti'yle de Mondros Ateşkes Antlaşması imzalanmıştır.⁷⁴

Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasından kısa bir süre sonra, İtilâf Devletleri İstanbul'u fiilen işgal etmeye başlamışlardır. İstanbul'a ilk olarak 8 Kasım 1918'de Galata rıhtımında demirleyen Adrian gemisinden çıkan iki Fransız subayı olmuştur. 13 Kasım 1918'de İstanbul'a ilk giren İtilâf Devletleri kuvvetleri içerisinde 2.616 İngiliz, 540 Fransız ve 470 İtalyan askeri mevcutken, askerlerin sayısı sürekli

⁷² Mehmet Temel, "Birinci Dünya Savaşı ve Mütareke Yıllarında Türkiye'deki Bulaşıcı ve Zührevi Hastalıklara Karşı Alınan Önlemler", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 8, İzmir, 1998, s. 332.

⁷³ Yolun Murat, "İspanyol Gibinin Osmanlı Devleti Üzerindeki Etkileri", Adıyaman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Adıyaman, 2012, s. 52 – 68.

⁷⁴ 30 Ekim 1918 tarihinde Osmanlı Devleti'yle İtilaf Devletleri arasında imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması'nda yer alan maddeler oldukça kritik bir içeriğe sahiptirler. Mondros Ateşkes Antlaşması'nın özellikle 7. ve 24. maddeleri Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü riske atan önemli maddeler olmuşlardır. Mondros Ateşkes Antlaşmasının 7. Maddesinde, "İtilaf Devletlerinin, güvenliklerini tehdit edecek bir durum ortaya çıktığında herhangi bir stratejik noktayı işgal etme hakkına sahip oldukları" belirtilirken, 24. maddede ise İngiliz belgelerinde "Ermeni vilayetleri" olarak da geçen "Vilayat – ı Sitte"de bir karışıklık çıktığı takdirde bu vilayetlerinin herhangi bir yerinin İtilaf kuvvetlerince işgal edilebileceği bilgisi yer almıştır.

Ayrıca bkz.: Mustafa Budak, **Misâk – ı Millî'den Lozan'a İdealden Gerçeğe Türk Dış Politikası**, 5. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul, 2014, s. 13 – 14.

artmış ve bu kuvvetlere Yunan askerleri de dâhil olmuşlardır.⁷⁵ Birinci Dünya Savaşı ile beraber Yunan toprakları 1870'lerden itibaren neredeyse iki katına çıkmış, Kolettis'in işaret ettiği üzere İstanbul'u kurtarma ve ümit etme ihtimali daha da güçlenmiştir.⁷⁶

⁷⁵ Bülent Bakar, “Esaretten Kurtuluş: İtilâf Devletlerinin İstanbul’u Tahliyesi”, **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)**, Sayı: 23, Muğla, 2009, s. 14.

⁷⁶ Beaton, **a.g.e.**, s. 101.

İKİNCİ BÖLÜM

MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNİN ERMENİ BASININA YANSIMALARI

2. 1. Paris Barış Konferansı ve Yunanistan

Ateşkes antlaşmalarının imzalanmasının ardından bu süreci barış antlaşmalarının hazırlanma dönemi takip etmiştir. Barış antlaşmaları maddelerinin görüşülüp hazırlanması amacıyla ABD, İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya'nın önderliğinde 1919 yılında Paris Barış Konferansı düzenlemiştir. Bu konferans otuz iki ülkenin katılımıyla gerçekleşmiştir.⁷⁷

Venizelos, Birinci Dünya Savaşı'ndan İtilaf Devletleri'nin safında yer alarak büyük bir zafer elde etmiştir. Ancak bu zafer, Yunanistan'daki iç çatışmaların sona ermesinde yeterli olmamıştır. Bu durumun farkında olan Venizelos, kamuoyunu yeniden arkasına alabilmek amacıyla Megali İdea çerçevesinde “Küçük Asya” macerasına atılmıştır.⁷⁸

Venizelos amaçlarına diplomatik yollara başvurarak ulaşmak istemiştir. 30 Aralık 1919 tarihinde Paris Barış Konferansı'na bir muhtırayla katılan Venizelos, Doğu ve Batı Trakya, Kuzey Epir ve Küçük Asya'yı talep etmiştir.⁷⁹ Birinci Dünya Savaşı sırasında İtilaf Devletleri ile İtalya arasında Londra ve Saint Jean de Maurienne gizli antlaşmaları imzalanmıştır. Bu yüzden İtalya söz konusu antlaşmalarla kendisine bırakılan yerleri Yunanistan'ın talep etmesini kabul etmemiştir. Buna rağmen İtilaf Devletleri ile uzlaşma sağlayamayan İtalya, 24 Nisan 1919 tarihinde Paris Barış Konferansı'nı terk etmiştir.⁸⁰

⁷⁷ Arnold Joseph Toynbee, **Türkiye’de ve Yunanistan’da Batı Meselesi**, Çev.: Kadri Mustafa Orağlı, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2007, s. 83.

⁷⁸ Yuluğ Tekin Kurat, “Yunanistan’ın Küçük Asya Macerası”, **Üçüncü Askeri Tarih Semineri**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1986, s. s. 407 – 410.

⁷⁹ Lina Luvi, “To Telos Megalis Ideas [Megali İdea’nın Sonu]”, **İ Mikrasiatiki Katastrofi 1922 [1922 Küçük Asya Felaketi]**, Dimosiografikos Organismos Lambraki [Lambraki Basın Grubu Yayınları], Atina, 2010, s. 30.

⁸⁰ Paris Barış Konferansı'na katılan ülkelerden bir tanesi de Boğos Nubar Paşa Başkanlığı'nda katılan Ermenistan olmuştur. Şubat 1919 tarihli oturumların birinde Ermenilerin İtilaf Devletleri'nin yanında

İtalya'nın asker çıkarmasından çekinen İngiltere Başbakanı Lloyd George, Yunanistan'ın İzmir'e asker çıkarması için ABD Başkanı Wilson'ı ikna etmiştir.⁸¹ Bu süreç içerisinde hazırlıklarını tamamlayan Yunan ordusu, 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'e çıkmışlardır. İzmir'deki Rum halkının coşku ve tezahüratlarıyla karşılanan Yunan askerleri, İzmir Metropolit Hrisostomos tarafından kutsanmıştır.⁸²

İzmir'in işgalinin ardından Jamanak gazetesi, işgalle ilgili olarak Türk basınının haberlerine yer vermiştir. Antant gazetesi, İzmir'deki muhabirinin 14 Mayıs 1919 tarihli telgrafında Amiral Calthorph'un İzmir valisine ultimatoma gönderdiğini ve bu ultimatoda İzmir'in 7. maddeye dayandırarak işgal edildiğini bildirmiştir. Öğleden sonra Yeni Kale ve Ali Ağa'nın işgal edildiğini aktaran muhabir, İtilaf Devletlerine ait on beş kişilik güçlerin karaya çıkarak kendi ülkelerine ait elçiliklere gittiklerini bildirmiştir. Muhabir bunun yanı sıra İzmir Valisi İzzet Bey'in, Amiral Calthorph'un yanından ayrıldıktan sonra işgalin Mondros Ateşkes Antlaşması'nın 7. maddesine dayanarak yapıldığını ifade etmiştir.

Tasvir, Memleket ve Zaman gazetesinin İzmir'in işgali nedeniyle duydukları üzüntüyü sütunlarına taşıdıklarını ifade eden Jamanak, aynı zamanda bazı Türk gazetelerinin İzmir'in işgalinin haksızlığını ispatlamak amacıyla İzmir'deki demografik yapıyı sayısal verilerle okuyucularına aktardıklarını belirtmiştir. Akşam gazetesi İzmir'de 1.218.496 Müslüman ve 233.910 Rum'un yaşadığını, Türkçe İstanbul gazetesi ise İzmir'de 1.100.000 Müslüman, 210.000 Rum, 15.000 Ermeni ve 23.000 Yahudi olmak üzere 1.352.109 kişinin yaşadığı bilgisini aktarmıştır. Ermeni basını diğer Türk basın organlarında İzmir'in nüfus sayısı ile ilgili olarak 1.218.496 Türk, 233.910 Rum ve 60.580 farklı etnik unsur olduğuna dair bilgilerin yer aldığını belirtmiştir.⁸³ Bu süreç içerisinde İtalyanlar da Marmaris ve Kuşadası'nı işgal

olduklarını ve Rus ordularında görev aldıklarını ve İtilaf Devletleri'nin kendilerine edilen vaatlerine değinilmiştir. Ayrıca bu sürete Venizelos'un Boğos Nubar Paşa ile uzlaşması söz konusudur. Ayrıca Bkz.: Margaret MacMillan, **1919 Paris Barış Konferansı ve Bu Konferansın Savaşlara Son Verme Girişimi**, Çev.: Belkıs Çanakçı Dışbudak, Alfa Yayınları, İstanbul, 2015, s. 647 – 653.

⁸¹ Yuluğ Tekin Kurat, **a.g.e.**, s. 411.

⁸² Spiridon Markezinis, **Politiki İstoria Tis Neoteris Ellados [Çağdaş Yunanistan Siyasi Tarihi]**, Cilt: 4, Papirüs Yayınları, Atina, 1973, s. 287.

⁸³ "İzmiri Kravman Artiv Turk Mamulin Gardziki [İzmir'in İşgaline Dair Türk Basınının Görüşleri]", **Jamanak**, 17 Mayıs (4 Mayıs) 1919, s. 2.

etmişlerdir.⁸⁴ Avustralya basını ise İzmir'in işgali Tarihsel süreç içinde İzmir'in Asya ile Avrupa arasındaki ticaretin önemli merkezlerinden biri olduğu ifade edilmiştir. 19. Yüzyılın sonlarında şehrin nüfusunun 210.000 olduğu, bunların 107.000'inin Rum, 23.000'inin Yahudi, 12.000'inin Ermeni, 12.700'ünün Avrupalı ve geri kalanının da Türk olduğu belirtilmektedir. Avusturalya basını verdiği rakamlarla, Rum nüfusunun Türk nüfusundan oldukça fazla göstermeye çalışmıştır.⁸⁵

Bu dönemde Hellenler Atina, İstanbul ve İzmir'de çeşitli propaganda faaliyetleri düzenlemişlerdir. Osmanlı Ermeni basın organlarından Joğovurt, Atina'da büyük bir miting gerçekleştiğini, mitinge katılan yüz binden fazla kişinin Fransız, İngiliz ve Amerikan elçiliklerine giderek "Rumların çoğunlukta" bulunduğunu iddia ettikleri yerlerin Yunanistan'a ilhak edilmesini istediklerini ifade etmiştir.⁸⁶

Jamanak gazetesi, İzmir'in işgali ile ilgili olarak Amiral Calthroph tarafından Vali İzzet Bey'e gönderilen ultimatomdan birkaç saat sonra Yunan güçlerinin karaya çıkarak tüm resmi kurumları işgal ettiklerini bildirmiştir. Görevden alınan İzzet Bey'in yeniden göreve getirildiğini belirten gazete, Yunan güçlerinin Kemal Paşa, Menemen ve Urla'ya doğru ilerlediklerini, İtalyanların ise Selçuk yönünde karaya çıkarak Aydın'a ilerlediklerini ifade etmiştir.⁸⁷

Jamanak gazetesi, Anadolu'nun büyük bir üzüntü içerisinde olduğunu belirtirken, Yunan basınının haberlerinden hareketle Yunanistan'da bu işgalin coşkuyla karşılandığını, Atina halkının belediye başkanı riyasetinde İtilaf Devletleri'ne ait elçiliklerin önünden geçtiklerini ve mutluluk belirtisi olarak dükkânların 24 saat kapatıldığını ifade etmiştir.⁸⁸

⁸⁴ "Mermeris Yev Kuş – Adayı Kravımı [Marmaris ve Kuşadası'nın İşgali], **Jamanak**, 18 Mayıs (5 Mayıs) 1919, s. 3.

⁸⁵ İzel Çetinkaya, "Avustralya Basınında İzmir'in İşgali", **İzmir Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 10, İzmir, 2019, s. 79 73 -97

⁸⁶ "Medz Miting Atenki Meç [Atinada Büyük Miting]", **Joğovurt**, 21 Mayıs (8 Mayıs) 1919, s. 4.

⁸⁷ "Hellen Zorkerı Gı Haraçanan İzmir Nerserı [Hellen Güçleri İzmir İçlerine İlerlemekteler]", **Jamanak**, 18 Mayıs (5 Mayıs) 1919, s. 3.

⁸⁸ "Hunasdani Meç [Yunanistan'da]", **Jamanak**, 20 Mayıs (7 Mayıs) 1919, s. 2.

Bu süreç içerisinde Yunan ordusu komutanı General Zafiropulos, İzmir ve çevresini işgal etme görevini üstendiğini, işgalin amacının kanunları gözeterek halkın refahını sağlamak olduğunu belirterek, İzmir'in dört yüz yıldan beri Yunanistan ile çeşitli ilişkilerinin olduğunu vurgulamıştır. İzmir'deki yetkililerin görevlerine devam edeceklerini, bununla beraber askeri yönetimden yardım isteyebileceklerini belirten Zafiropulos, ayrıca halkın dini yaşayışlarına, ibadetlerine saygı duyulacağını ifade etmiştir.⁸⁹

İşgalin ardından Yunanistan'da sevinç gösterileri yapılmaya devam etmiştir. Öyle ki Atina'da şehir ışıklandırılmış ve yetmiş bir top atışı yapılmıştır.⁹⁰ İzmir Ermenilerinin, Venizelos'a işgalin ardından Yunan bayrağı altında bulunmalarından duydukları mutluluğu anlatan bir telgraf gönderdiklerini bildiren Jamanak, bunun yanı sıra Atina Ermeni Göçmenleri Topluluğu Başkanı Hrant Nikodyan işgal kuvvetleri komutanını tebrik ettiğini ifade etmiştir.⁹¹ Cagadamart gazetesi ise, Boğos Nubar Paşa'nın⁹² İzmir'in işgali dolayısıyla duyduğu mutluluğu tebrik telgrafıyla Venizelos'a ilettiğini bildirmiştir.⁹³

İşgalin ardından İzmir, Türk ve Yunan basını arasında edebiyat üzerinden de tartışma konusu olmuştur. Türk basını İzmir'in Türklere ait olduğunu vurgulamak amacıyla Türk şairlerinin İzmir ile ilgili kaleme aldıkları şiirlerden bahsetmiştir. Bu olayın ardından Yunan basını dünyanın en büyük şairi Homeros'un İzmirli olduğunu ve onun yanında diğer şairlerin sözünün bile edilemeyeceğini ifade etmiştir.⁹⁴

⁸⁹ "İzmiri Kravımı [İzmir'in İşgali], **Jamanak**, 20 Mayıs (7 Mayıs) 1919, s. 1.

⁹⁰ "Atenki Tsuysteri [Atinadaki Gösteriler]", **Jamanak**, 21 Mayıs (8 Mayıs) 1919, s. 3.

⁹¹ İzmirli Hayots Herakiri [İzmir Ermenilerinin Telgrafı], **Jamanak**, 28 Mayıs (5 Mayıs) 1919, s. 2.

⁹² Boğos Nubar Paşa XX. yüzyılın başlarından itibaren Ermenilerin önemli temsilcilerinden birisi olmuştur. 1905 – 1914 yılları arasında kendisinin de yaşadığı Mısır'da Ermeni Cemaatinin sorunlarıyla ilgilenen Boğos Nubar Paşa, 1906 yılında "Hay Paregordzagan Miyutyun [Ermeni Hayır Birliği] kurmuştur. 1884 – 1888 ve 1894 – 1895 yılları arasında siyasetçi olarak görev yapmıştır. 15 Nisan 1906 tarihinde Ermeni Genel Yardımseverlik Birliğini kurmuştur. 1919 Paris Barış Konferansında Ermeni Ulusal Delegasyon Başkanlığı yapmıştır. Bunun yanı sıra Boğos Nubar Paşa'nın birçok kurumun oluşturulmasında maddi ve manevi yardımları söz konusudur.

"Boğos Nubar Paşa", **Arev [Güneş]**, 25 Haziran 1934, s. 1.

⁹³ "Boğos Nubari Herakiri B. Venizelosu [Boğos Nubarın B. Venizelos'a Telgrafı]", **Cagadamart**, 10 Haziran 1919, s. 2.

⁹⁴ "Keğetsik Badashan Mı [Güzel Bir Cevap]", **Jamanak**, 21 Mayıs (8 Mayıs) 1919, s. 2.

Mondros Ateşkes Antlaşmasının ardından müdafaa – i hukuk cemiyetleri kurulmaya başlamıştır. Bu cemiyetlerden bir tanesi de İzmir’de kurulan İzmir Müdafaa – i Hukuk – ı Osmaniye Cemiyeti kurulmuştur. Bunun yanı sıra yapılan işgale karşı İzmir’i savunmak amacıyla Reddi İlhak Cemiyeti kurulmuştur. Bu cemiyet İzmir’in Yunanlar tarafından işgalini bütün Anadolu’ya duyurmuştur.⁹⁵

Bu süreç içerisinde Yunanistan, Anadolu’ya Kızılhaç ekipleriyle birlikte subay, casus, propagandist, ayrıca silah ve cephane taşıyarak buradaki Rumları Yunan işgaline hazırlamıştır. Bunun yanı sıra Urla, Aydın, Manisa, Ayvalık ve Bergama’da Rum fakirlere yardım kolları oluşturulmuştur. Ancak Yunan Kızılhaç’ının Anadolu’ya gelmesiyle buradaki çatışmalar giderek şiddetlenmeye başlamıştır.⁹⁶ 1919 Mayısının ilk on beş günü Lloyd George ve Venizelos, işbirliği yaparak Doğu Akdeniz’de güçlü bir Yunanistan fikrinde anlaşmışlardır. Ancak Dışişleri Bakanı Arthur Balfour bu fikri olumsuz karşılamıştır.⁹⁷

İzmir’in işgalinin ardından Anadolu’da çatışmalar daha da şiddetli bir hal almıştır. Bu olaylardan birisi de Samsun vilayetinde Hristiyan ve Müslüman halk arasında yaşanan çatışmalar olmuştur. Bu durumdan haberdar olan İtilaf Devletleri, Osmanlı Devleti’nden bu bölgedeki asayişin sağlanmasını istemişler, bunun üzerine İstanbul Hükümeti, Mustafa Kemal Paşa’yı, asayişin sağlamak amacıyla 9. Ordu Müfettişi olarak görevlendirilmiştir.

16 Mayıs 1919 tarihinde Bandırma Vapuruyla yola çıkan Mustafa Kemal Paşa bu yolculuğa çıkarken bölgesel direniş yerine ulusal direnişi amaçlamıştır. Bu amaçla 25 Mayıs 1919 tarihinde Samsun’dan Havza’ya geçerek mülki ve askeri amirlere işgallerin protesto edilmesini telgrafla bildirmiştir. 12 Haziran’da Amasya’ya ulaşan Mustafa Kemal Paşa, 22 Haziran 1919’da askeri makamlara ve İstanbul’daki bazı kimselere Amasya Tamimini telgraf yoluyla iletmiştir. Amasya Tamiminde vatanın

⁹⁵ Ali İhsan Gencer & Sabahattin Özel, **Türk İnkılap Tarihi**, 17. Basım, Der Yayınları, İstanbul, 2014, s. 88 – 89.

⁹⁶ Erdem, **a.g.e.**, s. 204.

⁹⁷ Michael Llewellyn Smith, “Lound Tzorts Ston Venizelos Maios 1922 [Venizelos’taki Lloyd George Mayıs 1922], **To Orama Tis İonias İ Ellada Sti Mikra Asia 1919 – 1922 [Küçük Asya’da Yunanistan 1919 – 1922 İonia Düşü]**, MİET, Atina, 2009, s. 165 – 166.

tehlike altında olduğunu, İstanbul hükümetinin zayıfladığını ayrıca milli bir kurulun oluşturulması gerektiği vurgulanmıştır. Bununla birlikte bağımsızlığın milletin azim ve kararlılığıyla kazanılacağı ifade edilmiştir. Bu durumdan haberdar olan Damat Ferid Paşa Hükümeti, 29 Temmuz 1919'da Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey'in tutuklanma emrini çıkartmıştır.

Bu süreçte 23 Temmuz – 7 Ağustos 1919 tarihleri arasında Erzurum Kongresi toplanmıştır. Toplanış şekli bölgesel olsa da, alınan kararlar ulusal boyutta olmuştur. Manda ve Himaye sisteminin reddedildiği ayrıca ilk kez geçici hükümet fikrinin gündeme geldiği kongrede milli sınırlar içerisinde vatanın bölünmez bir bütün olduğunun altı çizilmiştir. Kongre'nin ardından 4 – 11 Eylül 1919 tarihleri arasında Sivas kongresi toplanmış, Türk direnişini güçlü kılmak amacıyla Müdafaa – i Hukuk Cemiyetleri tek çatı altında birleşmiş, “Anadolu ve Rumeli Müdafaa – i Hukuk Cemiyeti” adını almıştır.⁹⁸ Anadolu'da yaşanan bu gelişmelerin Paris Barış Konferansı çevrelerince endişe yarattığını bildiren Osmanlı Ermeni Basını Osmanlı Dışişleri Bakanı Adil Bey'in, Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey'in sadece yönetime değil, ülkeye karşı da suç işlediklerini ve onları hangi valilerin desteklediği ile ilgili bilgilerinin olmadığı yönündeki ifadelerine yer vermiştir.⁹⁹

Anadolu'da Milli Mücadele'nin temellerinin atıldığı bu dönemde Paris Konferansı yetkilileri görüşlerini öğrenmek amacıyla, Damat Ferid Paşa'yı konferansa davet etmişlerdir. 11 ve 17 Haziran 1919 tarihlerinde iki muhtıra sunan Damat Ferit Paşa, Yunanistan'ın talepleriyle ilgili olarak, Edirne'nin kuzeyindeki ve batısındaki bölgelerde Türk nüfusunun fazla olduğunu belirterek, Willson İlkelerine göre söz konusu bölgelerin Osmanlı Hükümetine verilmesini talep etmiştir. Adalar konusuna da değinen Damat Ferit Paşa, güvenliğin sağlanabilmesi için bahsi geçen adaların da Osmanlı Devleti'ne bırakılması gerektiğini belirtmiştir. İtilaf Devletleri

⁹⁸ Ayşe Hür, **Mondros'tan Cumhuriyet'e Milli Mücadele'nin Öteki Tarihi**, Literatür Yayınları, İstanbul, 2018, s. 77 – 122.

⁹⁹ “Trkagan Isbarnalığı [Türk Tehdidi]”, **Jamanak**, 3 Ağustos (20 Temmuz) 1919, s. 3.

tarafından, talepleri kabul görmeyen Damat Ferit Paşa ve heyeti, 27 Haziran 1919 tarihinde Paris Barış Konferansı'nı terk etmiştir.¹⁰⁰

Bu süre zarfında Damat Ferit Paşa, Paris'ten dönmeden önce le Temps gazetesine demeç vermiştir. Anadolu'daki direnişin halk nezdinde değer görmediğini ifade eden Damat Ferit Paşa, direnişe katılan kişilerin Birinci Dünya Savaşı döneminde görevli subaylar olduğunu, amaçlarının Anadolu'da ayaklanma çıkarmak olduğunu ifade etmiştir. Söz konusu direnişte İttihatçıların rolü olduğunu bildiren Damat Ferit Paşa, kendilerine ulaşan telgraflara bakıldığında halkın Osmanlı yönetimini tanıdığını, ayrıca bu hareketin Konya'dan ileri geçme ihtimalinin olmadığını sözlerine eklemiştir.¹⁰¹

Böyle bir atmosferde gerçekleşen Paris Barış Konferansı yapılan şu antlaşmalarla sona ermiştir:

ÜLKE	ANTLAŞMA	ANTLAŞMA TARİHİ
Almanya	Versailles (Versay)	28 Haziran 1919
Avusturya	Saint Germain (Sen Jermen)	10 Eylül 1919
Bulgaristan	Neuilly (Nöyyi)	27 Kasım 1919
Macaristan	Trianon (Triyanon)	4 Haziran 1920

Tablo 2: Birinci Dünya Savaşı Sonrası İttifak Devletleriyle Yapılan Antlaşmalar

¹⁰⁰ Baskın Oran, **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Cilt I: (1919 - 1980), İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s. 182 – 183.

¹⁰¹ “Varçabed Ferit Paşayı Haydararutyunnerı Anadoluı Şarjman Masin [Sadrazam Ferit Paşa'nın Anadolu Harekâtı Hakkındaki Bildirileri]”, **Jamanak**, 5 Eylül (23 Ağustos) 1919, s. 3.

Osmanlı Devleti ile herhangi bir barış antlaşması imzalanmamıştır. Çünkü Birinci Dünya Savaşı sırasında İtilaf Devletleri arasında Osmanlı topraklarının paylaşıldığı gizli anlaşmalar yapılmıştır. Bu Devletlerden birisi de 1915 yılında Rusya ile imzalanan İstanbul anlaşması olmuştur. Söz konusu anlaşmayla Boğazlar ve çevresi Çarlık Rusya'ya bırakılmıştır.¹⁰² Ancak Birinci Dünya savaşı devam ederken Rusya'nın savaştan çekilmesiyle söz konusu bölgelerin yeniden paylaşılması meselesi gündeme gelmiştir. Bu yüzden Paris Barış Konferansı Osmanlı Devleti ile barış şartları belirlenmeden sona ermiştir.¹⁰³

2. 2. Sevr Antlaşması'na Giden Süreç

Paris Barış Konferansı'nın ardından Osmanlı Devleti'yle yapılacak antlaşmanın hazırlanması amacıyla I. Londra Konferansı (12 Şubat – 10 Nisan 1920) ve San Remo Konferansı (18 – 20 Nisan 1920) düzenlenmiştir.¹⁰⁴

I. Londra Konferansı'nda Fransa başbakanı Georges Clemenceau'nun, yerini Türklere daha ılımlı yaklaşan Alexandre Millerand'a bırakması Türkiye ile ilgili karar alınmasının gecikmesine neden olmuştur. Konferansta Rusya, Almanya ve Adriyatik problemlerinin yanı sıra Boğazlar ve İstanbul'un statüsü meselesi gündeme getirilmiştir. Lord Curzon, Yunanlar meselesinde Kemalistlerin motivasyonunu yok etmek için İzmir'in Yunanistan'a verilmesi gerektiğini savunmuş, aynı zamanda İstanbul'un elde tutulmasını sağlamaya çalışmıştır.¹⁰⁵

Konferansın ilk oturumunda Japon, İtalyan ve Fransız temsilcilerinin, Türkler'in İstanbul'da kalmaları yönünde kararı aldıklarını bildiren Jamanak, bu kararın Venizelos'u sükut - u hayale uğrattığını ifade etmiştir.¹⁰⁶ Venizelos'a bir darbe de General Wilson'dan gelmiştir. Venizelos'a muhalifliği ile bilinen General Wilson, maddi ve askeri yönden Yunanistan'a yardım edemeyeceklerini bildirmiş,

¹⁰² İsmail Köse, "I. Dünya Savaşı'nın İlk Gizli Anlaşması: İstanbul ve Boğazlar'ın Rus Çarlığı'na Bırakılması (Mart – Nisan 1915)", **Bilig**, Sayı: 89, Ankara, 2019, s. 11.

¹⁰³ Antony Best, J. M. Hanhimäki, Joseph A. Maiolo, Kirsten E. Schulze, **Uluslararası Siyasi Tarih 20. Yüzyıl**, Yayın Odası, İstanbul, 2006, s. 38 – 47.

¹⁰⁴ Hür, **a.g.e.**, s. 185.

¹⁰⁵ **A.e.**, s. 186.

¹⁰⁶ "Turkeri Bolis Bidi Mınan [Türkler İstanbul'da Kalacak]", **Jamanak**, 17 Şubat (4 Şubat) 1920, s.3.

Venizelos'un hamlelerinin Yunanistan'ı zor duruma sokacağı kanaatinde olduğunu bildirmiştir. Görüldüğü üzere I. Londra Konferansı böylesi sert bir atmosferde sona ermiştir.¹⁰⁷

I Londra Konferansı'nda yaşanan tartışmalar, San Remo Konferansı'nda da devam etmiştir.¹⁰⁸ San Remo Konferansı, I.Dünya Savaşı'nın ardından Müttefik Kuvvetler tarafından ele geçirilen bölgelerin kesin sınırlarını belirleyen uluslararası bir toplantıydı. İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya'nın ABD ile tarafsız bir gözlemci olarak katıldığı konferans, Nisan 1920'de İtalya'nın San Remo kentinde gerçekleştirilmiştir. Konferansa ayrıca Doğu Akdeniz bölgesindeki son yerleşim konusunda İngiliz heyetine bir bildiri sunan Chaim Weizmann, Nahum Sokolow ve Herbert Samuel de katılmıştır.¹⁰⁹ ABD doğrudan San Remo Konferansı'na katılmamış, gözlemci olarak bir temsilci göndermiştir.¹¹⁰

Konferans, 18 Nisan 1920'de açılmıştır. Bu süreçte Doğu meselesi henüz çözülmemiş, ayrıca müttefikler tarafından barış antlaşması metni henüz hazırlanmamıştı. Konferans, Yakın Doğu'daki konularla ilgiliydi, ancak Doğu'dan hiçbir temsilci davet edilmemiştir. Türk diplomatlardan Galip Kemali Söylemezoğlu, İtalya Başbakanı Nitti'ye bir mektup göndermiş, mektupta Doğu hakkında çok önemli bir karar almadan önce bir Türk'ü dinlemeleri gerektiğini, kendilerinden adil ve insani bir karar beklendiğini ifade etmiştir. Ancak Galip Kemali Söylemezoğlu'nun bu talebi dikkate alınmamıştır.¹¹¹

¹⁰⁷ Çağla Tağmat, “ Sevr Barış Antlaşması Sürecinde Eleftherios Venizelos: Görüşmeler, Konferanslar ve İmza”, **Avrasya İncelemeleri Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: 2, İstanbul, 2016, s. 314 – 316.

¹⁰⁸ Hür, **a.g.e.**, s. 187.

¹⁰⁹ <http://eipa.eu.com/wp-content/uploads-peipa001/2013/03/The-San-Remo-Conference-1920>.

10 Şubat 2020

¹¹⁰ Ali Okumuş, “San Remo Conference And The Foundation Of Turkey [San Remo Konferansı ve Türkiye'nin Kuruluşu]”, **Global Journal of Business, Economics and Management [Küresel İşletme Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi]**, Cilt: 5, Sayı: 2, 2015, s. 37. 36 – 41.

¹¹¹ Okumuş, **a.g.m.**, s. 37.

2. 3. Uygulanmayan Antlaşma: Sevr

San Remo Konferansında mutabakat sağlanınca,¹¹² Osmanlı Heyet'i Paris'e davet edilmiştir. San Remo Konferansı'nda görüşleri alınmayan Osmanlı Devleti heyetine barış şartları, 11 Mayıs 1920 tarihinde sunulmuştur. İtilaf Devletleri, Osmanlı Devleti'ne barış şartlarını imzalatabilmek amacıyla Yunan ordusunu taarruza geçirmiş, ayrıca Türklerin İstanbul'dan çıkarılacağı yönünde tehditte bulunmuşlardır.¹¹³

Yunan ordusu 22 Haziran 1920 tarihinde Milne Hattı'nı geçerek harekâta başlamıştır. Menderes ve Gediz vadilerini geçerek Manisa'dan Bandırma'ya doğru Kuzey yönünde ilerlemişlerdir. Bandırma'yı ele geçirdikten sonra, doğuya ilerleyerek Bursa'yı 8 Temmuz'da almışlardır. Son olarak Ağustos 1920'de Uşak'ı ele geçirmek üzere Menderes'ten yukarıya ilerleyerek taarruza son vermişlerdir.¹¹⁴ Bu süre zarfında General Paraskevopulos tarafından yayınlanan Hellen resmi bildirisine yer veren Aravod gazetesi, Bandırmada savaşın geniş bir alanda, elli top arabası ve çeşitli teçhizatlarla gerçekleştirildiğini kaydetmiştir. İngiliz donanmasının Mudanya ve Gemlik'e çıktıklarını bildiren gazete, bildiride ayrıca bir Yunan kuvvetinin Bursa'ya ilerlediğini kaydetmiştir.¹¹⁵ Aravod aynı sayısında başka bir bildiriye yer vermiştir. Bu bildiride Millicilerin Kuzeydeki güçleri ile Hellen güçleri arasında bir çatışma yaşandığını, Millicilerin dört bin beş yüzünün Bursa'ya kaçarak

¹¹² "Gatsutyunı İtalyo Meç [İtalya'daki Durum]", **Joğovurti Tsaynı**, 14 Temmuz (1 Temmuz) 1920, s. 3.

¹¹³ Erdem, **a.g.e.**, s. 238.

¹¹⁴ 1919 yazında İtilaf Devletleri, Yunanların Küçük Asya'daki ilerleyişlerini incelemek amacıyla iki farklı tahkikat heyeti kurmuştur. Bunlardan birisi İngiliz ordu komutanı General George Milne başkanlığındaki heyet, diğeri ise İngiltere, Fransa ve Birleşik Devletler Generallerince yönetilen İtilaf Soruşturma Komisyonudur. General Milne'nin başkanlığındaki heyet, Yunanların işgal edeceği bölgenin sınırlarını şu şekilde belirlemiştir: Doğu sınırı İzmir'den iç kesime yaklaşık 100 km uzanırken, Edremit Körfezi'nden de, aşağı Menderes'ten Aydın'a uzanacak şekilde belirlendi. General Milne, raporunda Yunan ordusunun "Milne Hattı" olarak geçecek bu sınırların dışına ilerlediği durumda, Türkler'in direnişiyle karşılaşacağını kaydetmiştir. Yunan Albay Mazarakis'in de bulunduğu diğey heyet ise Ağustos'ta verdiği raporda çıkartma yaptıkları sırada İzmir'de uyguladıkları şiddetle beraber Küçük Asya'nın içlerine doğru ilerlerken kanlı çatışmalara ve yıkımlara başvurdıkları için Yunan ordusunu sert bir dille eleştirmiştir. Her iki heyetin de sonuç olarak uzlaştıkları yargı, Türklerin bu ilhakı asla kabul etmeyeceği olmuştur.

Ayrıca Bkz.: Freely, **a.g.e.**, s. 230 – 231.

¹¹⁵ "Hellen Başdonagan Zeguys [Hellen Resmi Bildirisi]", **Aravod**, 14 Haziran 1920, s. 3.

kurtulabilirken, kalanlarınsa Hellenler tarafından ele geçirildiğini bildirmiştir.¹¹⁶ Yaşanan olaylar neticesinde 22 Temmuz 1920 tarihinde Padişah'ın iradesiyle Yıldız Sarayı'nda Saltanat Şurası toplanmış ve söz konusu antlaşmanın imzalanması kararı alınmıştır.¹¹⁷

İngiltere'deki politik çevrelerin, Yunan güçlerinin taarruzlarının, Türkler üzerinde tedirgin edici bir etki bıraktığını belirten Joğovurti Tsayını, Türkiye'nin bu antlaşmayı imzalayarak diğer ülkelere göre en az hasarla kurtulacağı fikrinde olduğunu, Almanya ve Avusturya'yı örnek göstererek bu ülkelerin savaştan önceki durumunun daha iyi olduğunu, savaştan sonra imzaladıkları Barış Antlaşması'yla durumlarının Türkiye'den daha kötü şartlarda olduğunu düşündüklerini ifade etmiştir.¹¹⁸

On beş aydan uzun süren istişareleri takiben 10 Ağustos 1920 tarihinde Sevr Belediye Binası'nda, Müttefikler (İngiliz İmparatorluğu, Fransa, İtalya ve Japonya) ve Osmanlı Devleti, Yunanistan, Ermenistan, Hicaz, Belçika, Polonya, Romanya, Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı, Çekoslovakya, Portekiz arasında Sevr Antlaşması imzalanmıştır.¹¹⁹ Günümüzde toplumlar bu antlaşmanın (etkileri kısa vadede Yunanistan'da görülen, Küçük Asya Felaketiyle sonuçlanan, mültecilerin gelişi ve devletin ulusal homojenliğine ulaştığı) uzun vadeli sonuçlarıyla yaşamaktadır. 1919'da Müttefikler hedeflerine ulaşmaya çalışmışlar, Avrupa haritasını yeniden tasarlamak ve Bolşevizm'e karşı koruyabilmek adına, Rusya'daki komünist karşıtı devletlerin, diplomatik adıyla Kordon Sanitaire denen karantina bölgesinin ardında kalmalarını tercih etmişlerdir.¹²⁰

¹¹⁶ “Hellenagan Zeguyts Mı [Bir Hellen Bildirisi]”, **Aravod**, 14 Haziran 1920, s. 3.

¹¹⁷ Erdem, **a.g.e.**, s. 238.

¹¹⁸ “Turkeri Lav Ginen Yete Isdorakren Gıse Angliyagan Tert Mı [Bir İngiliz Gazetesi Türklerin Antlaşmayı İmzalayarak İyi Yaptıklarını Belirtmekte]”, **Joğovurti Tsayını – Jamanak**, 1 Ağustos (19 Temmuz) 1920, s. 3.

¹¹⁹ Nihat Erim, **Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri, Cilt I: Osmanlı İmparatorluğu Andlaşmaları**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1953, s. 525 – 527.

¹²⁰ Eric Hobsawm, **İ Epohi Ton Akron. O Sindomos İ Kostos Eonas 1914 – 1991 [Aşırıliklar Çağı Kısa Yirminci Yüzyıl 1914 – 1991]**, Themelio Yayınları, Atina, 2006, s. 50.

Antlaşmanın Yunanistan ile ilgili şartları Lloyd George tarafından atanan komitenin tespitlerine dayanmaktaydı.¹²¹ Buna göre, Yunanistan'ın kuzeydoğusunda bulunan Ege adalarına ayrıca Bozcaada ve Gökçeada eklenerek askerden arındırılacaktı. On İki adalarla ilgili olarak Yunanlar ve İtalyanlar arasındaki dalgalanmalar, Yunanistan'ın Osmanlı İmparatorluğu'yla On İki adalar ile ilgili imzaladığı antlaşmayı uygulamadığından, Osmanlı tarafından İtalyanlara adalarla ilgili imtiyazlar sunmasıyla sonuca ulaşmıştır. Yunanistan'ın sınırları Trakya Antlaşması'yla İstanbul'un hemen dışındaki Çatalca'ya kadar uzanmıştır. Doğu Trakya'nın yanı sıra Dedeağaç'ın "uluslararası" bir liman olması şartıyla Batı Trakya'nın Yunanistan'a ilhak edilmesi onaylandı (Bulgarlar Neuilly Antlaşması uyarınca Müttefiklere egemenlik haklarını verdikten sonra).¹²² İzmir Osmanlı yönetimi altında kalmış, ancak Yunanistan bölgeyi yönetme hakkını elde etmiştir.

Nisan 1920 San Remo konferansının İstanbul'un üst düzey yetkilileri arasında büyük tepkilere neden olan hükümlerine göre beş yıl sonrası için İzmir'de yapılacak bir referandum planlanmıştır. Böylece kentin Yunanistan'ın egemenliğine transfer edilip edilmeyeceğine yerel parlamento tarafından karar verilebileceği ön görülmüştür.¹²³ Türkiye orta ve kuzey Anadolu ile sınırlı kalırken, Venizelos, Paris'te ülkesi lehine olumlu ilerleyen uluslararası durumdan yararlanmayı başarmıştır. Yunanistan ilk kez “İki kıtanın ve beş denizin” hâkim olacağı Yunanistan'ın yaratılması niyetiyle ortaya çıkan Büyük Ülkü'nün ulusal vizyonunu tamamlamaya böylece çok yaklaşmıştır.¹²⁴

¹²¹ Antlaşmanın 433 maddesinden sadece 30'u Yunan çıkarlarıyla ilgili konulara değinmiştir.

Ayrıca Bkz.: Erim, **a.g.e.**, s. 528 – 579.

¹²² Douglas Dakin, **İ Enopiisi Tis Elladas [Yunanistan'ın Üyeliği]** 1770-1923, Atina, 2009, s. 340 – 341.

¹²³ Bu antlaşmanın metni 28-4 / 11-5-1920 tarihinde Paris'teki Türk heyetine verilmiş ve 9 / 22-7-1920 tarihinde baskı ve yoğun müttefik çatışmalarını takiben sultan hükümeti tarafından kabul edilmiştir. Ayrıca Bkz.: Efi Allamani – Krista Panagiotopulu, **İ Mikrasiatiki Ekstratia apo to Magio tu 1919 Eos To Noemvrio Tu 1920 [Yunan Ulusal Tarihi'nde Mayıs 1919'dan Kasım 1920'ye Küçük Asya Harekatı]**, Atina, 1978, s. 138.

¹²⁴ “Sta Hronia Tu Venizelu [Venizelos Yıllarında]”, **Eleftherios K. Venizelos**, Ethniko İdrima Erevnon Ke Meleton [Ulusal Araştırma ve Çalışmalar Kurumu], Hanya, 2010, 50 – 51.

Harita 4: Sevr Antlaşması'na Göre Osmanlı Devletinin Sınırları

Joğovurti Tsaynı gazetesi, Sevr Antlaşması'yla ilgili olarak Atina'dan kendilerine ulaşan telgraflara yer vermiştir. 11 Ağustos 1920 tarihli telgrafta, Sevr Antlaşması'nın imzalanmasından duyulan mutluluk belirtilirken, Yunan basınında bununla ilgili coşku dolu haberler yer almıştır. Antlaşma'nın imzalanmasıyla ilgili haberin hemen Kral'a iletiliğini belirten gazete, 12 Kasım tarihli telgrafta ise halkın bu haberi büyük bir coşkuyla karşıladığını, askeri bandonun Yunan Milli Marşı'nı ve

Venizelos Marşı'nı çaldığını, ayrıca halkın “*Yaşasın Venizelos! Yaşasın ordusu! Yaşasın İngiltere! Yaşasın Fransa!*” sloganlarıyla sokakları inlettiklerini ifade etmiştir.¹²⁵

Joğovurti Tsaynı bir başka sayısında, Sevr Antlaşması'nın imzalanmasının akabinde Venizelos Kral'a uzun bir telgraf yollamıştır. Söz konusu telgrafta, Yunanistan'ın böylesi bir zafer günü gördüğü için naçizane teşekkürlerini sunduğunu ifade etmiştir.¹²⁶ Joğovurti Tsaynı, İngiliz basınının Sevr Antlaşması'nın imzalanma sürecinden bahsettiğini, aynı zamanda İngiliz haber organlarının İtalya ile uzlaşmanın gerçekleşmesinden duyduğu memnuniyetini sütunlarına taşımıştır. Times gazetesi, Sevr Antlaşması'nın elçilik dokümanları üzerine hazırlandığını ve dünyanın geleceğine işlevsellik kazandıracağı inancında olduğunu belirtmiştir. Daily Mail gazetesi ise, Türkiye'nin söz konusu antlaşmayı imzalayarak Anadolu'nun refahını güvenceye aldığını ve böylelikle geleceğini sürdürebilmesinin önünü açmış olduğunu ifade etmiştir.¹²⁷

Bu süre zarfında Milli Mücadele hareketi hız kazanmış, 12 Ocak 1920'de son kez toplanan ve Padişah Vahdettin tarafından 11 Nisan 1920 tarihinde feshedilecek olan Osmanlı Mebuslar Meclisi 28 Ocak 1920 tarihli Misak-ı Milli'yi kabul etmiştir.¹²⁸ Bu gelişmelerden rahatsızlık duyan İtilaf Devletleri tedbir almak

¹²⁵ “Türkmen Taşnakirin İsdoragman Artiv Atenk Tsındzutyan Meç [Türk Antlaşmasının İmzalanması Dolayısıyla Atina Neşe İçinde]”, **Joğovurti Tsaynı – Jamanak**, 11 Ağustos (4 Ağustos) 1920, s. 3.

¹²⁶ “M. Venizelosin Şnorhavorutyan Herakırı Hunats Takavorin [Bay Venizelos'un Kral'a Teşekkür Telgrafı]”, **Joğovurti Tsaynı**, 15 Ağustos (2 Ağustos) 1920, s. 3.

¹²⁷ “Türk Taşnakiri Yev Ankliagan Mamulı [Türk Antlaşması ve İngiliz Basını]”, **Joğovurti Tsaynı**, 15 Ağustos (2 Ağustos) 1920, s. 3.

¹²⁸ Altı maddeden oluşan Misak-ı Milli'nin maddeleri şu şekildedir:

“*Birinci Madde: Osmanlı İmparatorluğu'nun müshasıran Arap çoğunluğunun yaşadığı ve 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Mütarekesi'nin yapılması sırasında düşman ordularının işgali altında kalan kısımlarının geleceği, halkının serbestçe bildirecekleri oylara göre belirlenmek gerekeceğinden, adı geçen antlaşmanın içinde din, ırk ve amaç bakımından birleşmiş ve birbirlerine karşılıklı saygı ve fedakarlık duygularıyla dolu ırk hukuku ve sosyal haklarıyla çevre şartlarına bütünüyle saygılı Osmanlı – İslam çoğunluğunun oturduğu kısımların hepsi gerçekten veya hükme bağlı olarak hiçbir sebeple parçalanamaz bir bütündür.*

İkinci Madde: Ahalisi ilk serbest kaldıklarında kendi istekleriyle anavatana katılmış bulunan Elviye – i Selas [Üç Liva:Kars, Ardahan, Batum] için istenirse tekrar halkoyuna başvurmayı kabul ederiz.

Üçüncü Madde: Türkiye sulhuna bağlanan Batı Trakya'nın hukuki durumunun tespiti de oturanların tam bir hürriyetle bildirecekleri oylara bağlı kalarak yapılmalıdır.

amacıyla 16 Mart 1920’de İstanbul’u işgal etmişlerdir. Jamanak gazetesi işgal kararının ardından İtilaf Devletleri donanmalarının Boğaz’a giriş yaptığını, beş İngiliz zırhlısının demirlediğini ve İngiliz askerlerinin Dolmabahçe’den karaya çıktıklarını aktarmıştır. Gazete haberin devamında, yaklaşık 3.000 askerinin Pera’ya ilerlediğini, buradan Galata’ya vardıkları bilgisini okuyucularına aktarmıştır.¹²⁹

Yaşanan gelişmeler 23 Nisan 1920’de Ankara’da Büyük Millet Meclisi’nin açılmasını gerekli kılmıştır. Anadolu’daki durumun giderek hassaslaşmaya başladığını ifade eden Jamanak gazetesi Büyük Millet Meclisi’nin bu amaçla 23 Nisan 1920 tarihinde toplandığını, burada bir bildiri yayınlandığını ve bu bildiride Milli Mücadele’nin padişaha ya da onun iradesine karşı gerçekleşmediği ifadesinin yer aldığını kaydetmiştir.¹³⁰

Dönemin anayasasından hareketle Osmanlı Mebusan Meclisi’nde oylanması gereken Sevr antlaşması sadece padişah ve heyeti tarafından imzalandığı için hiçbir hukuki geçerlilik kazanmamıştır. Osmanlı devletinin imzaladığı son antlaşma olan Sevr, Büyük Millet Meclisi tarafından tanınmamış dolayısıyla hükmü kalmamıştır.¹³¹

Dördüncü Madde: İslam halifeliğinin, Osmanlı saltanat ve hükümetinin merkezi olan İstanbul şehriyle, Marmara Denizi’nin güvenliği her türlü zarardan korunmuş olmalıdır. Bu esas saklı kalmak şartıyla Akdeniz ve Karadeniz boğazlarının dünya ticaret ve ulaştırmasına açılması hakkında bizimle öteki bütün ilgili devletlerin verecekleri karar geçerlidir.

Beşinci Madde: İtilaf Devletleri’yle hasımları ve bazı ortakları arasında kararlaştırılan anlaşma esaslarına göre azınlıkların, komşu ülkelerdeki Müslüman halklarla aynı haklardan faydalanmaları tarafımızdan teyit ve temin edilecektir.

Altıncı Madde: Milli ve ekonomik gelişmelerimizi sağlamak ve devlet işlerini çağdaş bir yönetimle işlerimizi yürütebilmemiz için her devlet gibi bizim de tam bağımsızlığa ve özgürlüğe ihtiyacımız vardır. Bu, yaşam ve varlığımızın temelidir. Bu yüzden siyaset, adalet, maliye alanları ile öteki alanlarda gelişmemize engel olan bağların karşısındayız. Ortaya çıkacak devlet borçlarımızın ödeme şartları da bu esasa aykırı olmayacaktır.”

Ayrıca Bkz.: Hür, **a.g.e.**, s. 161 - 164.

¹²⁹ “Ankliagan Dzovayin Zinvorneru Antskı [İngiliz Deniz Askerlerinin Geçidi]”, **Jamanak**, 24 Şubat (11 Şubat) 1920, s. 2.

¹³⁰ “Azkayin Nor Joğov Enküriyi Meç Mustafa Kemal İr Uğğutyunı Gı Pohe [Ankara’da yeni Millet Meclisi Mustafa Kemal Yönünü Değiştirmekte]”, **Jamanak**, 5 Mayıs (22 Nisan) 1920, s. 3.

¹³¹ Temuçin Faik Ertan, “Sevr ve Lozan Antlaşmaları Hakkında Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme”, **Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı: 58, Ankara, 2016, s. 21.

2. 4. Kral I. Aleksandros'un Ölümü ve Kasım 1920 Seçimleri

Yunanistan Kralı I. Alexandros'un vefatı, Atina şehir merkezine 27 km uzaklıktaki Acharnes'te bulunan Tatoï kraliyet malikhanesindeki evcil iki maymunun birbirlerine sataştıkları sırada, birinin kralı ısırduğunda ortaya çıkan bir enfeksiyona bağlı olarak gelişen sepsisemi ile ilişkilendirilmiştir.¹³² Alexandros iki hayvanı ayırmaya çalışırken, maymunlardan biri ona saldırarak bacağından ve gövdesinden ısırıştır. Kısa bir süre sonra Kral Aleksandros sırdaşı Üsteğmen Stefanos Metaksas'a telefon etmiş ve ondan bandajlı malzemeleri olan bir doktor getirmesini istemiştir. Almanya'da eğitim gören Atina Üniversitesi'nde seçkin bir cerrahi profesörü olan Konstantinos Mermigas, endişeli bir şekilde Tatoï malikhanesine gelmiştir. Mermigas, Kral'ın yaralarını mükemmel bir antiseptik olarak kabul edilen alkol ve benzinle yıkayıp ayrıca ezilmiş olan kaslarını iyot emdirilmiş gazlı bezle bir araya getirmiştir. Kral bu garip olayın gizli kalmasını istemiştir.

Kısa bir süre sonra yaralar enfekte olmuş ve aynı gece Kral'ın ateşi yükselmiştir. Birkaç gün sonra iltihap oluşmuş ve yaralar kapanmak yerine daha da yayılmıştır. Dönemin en önemli Yunan tıp profesörlerinden yedisi Savvas, Fokas, Anagnostopoulos, Livieratos, Sakorrafos, Bensis ve Geroulanos, bir çözüm bulmak üzere davet edilmiştir. Savvas yaralardan sızan sıvıdan aldığı örnekte streptokok denen bir bakteri tespit etmiştir. Fokas ise, Kral'ın sakat bırakılmasını önerir, fakat kendisi dahil diğer doktorlar böyle bir çözüme aslında isteksiz yaklaşmışlardır. Birkaç gün sonra, Kral'ın sağlığı hakkında bilgilendirilmiş ve son derece endişeli olan Venizelos'un emriyle, çok tanınmış iki Fransız doktor Yunanistan'a çağırılmıştır. Ancak Fransız doktorlar enfeksiyon yayıldığından dolayı ve Kralın ölüme mahkum olduğundan sakatlamanın artık anlamsız olduğunu ifade etmişlerdir. Geçirdiği yedi ameliyatın ardından 25 Ekim 1920'de 27 yaşındaki Kral hastalığına yenik düşmüştür.

¹³² Meletis Meletopoulos, «Aleksandros», İ Vasilía Stí Neoteri Elliniki Istoria. Apo Ton Othona Ston Konstantino B [Çağdaş Yunan Tarihi'nde Kral Aleksandros. Othona'dan İkinci Konstantinos'a], Nea Sinora Yayıncılık - A. A. Livani, Atina, 1994, s. 97.

Kral I. Aleksandros'un vefatının ardından kısa bir süre sonra Kasım 1920'de yapılan genel seçimde Venizelos ezici bir şekilde yenilmiştir. Genç Kral Aleksandros'un beklenmedik ölümü ile birlikte Halk Partisi (Laiko Komma) iktidara getiren bu genel seçim, sürgün edilen Kral Konstantin'in Atina'ya dönüşü için yolu açmış, yapılan referandumun ardından Kral resmen tahta geçmiştir.¹³³

Kasım 1920 de gerçekleştirilen Yunanistan Genel Seçimini ezici çoğunlukla kaybeden Venizelos, partisinden ayrılmış ve Yunanistan'ı terk etmeye karar vermiştir. Bu süreçte yakın çevresinden diktatörlük teklifleri dahi alan Venizelos, Megali İdea projesinin dörtte üçünün gerçekleştiğini ifade ederek tam manasıyla kalbi kırık bir şekilde Yunanistan'ı terk etmiştir.¹³⁴

Yeni hükümetin başbakanlığına getirilen Dimitrios Rallis aynı zamanda Dışişleri ve kısa süreliğine Adalet bakanlığı görevlerini de üstlenmiştir. Bununla birlikte, içişleri ve kısa süreli olmak üzere Ulaştırma Bakanlığı'na Çaldaris, Ekonomi ve kısa süreli olmak üzere Tarım Bakanlığı'na Mavromihalis, Harbiye Bakanlığı'na Gunaris, Denizcilik Bakanlığı'na Ioannis Rallis, Eğitim Kilise ve kısa süreli olmak üzere Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na Zaimis getirilirken Ekonomi ve kısa süreli olarak İaşe Bakanlığı'na Kalogeropoulos getirilmiştir.¹³⁵

2. 5. I. ve II. İnönü Muharebeleri

Yunanistan seçim meselesiyle meşgul olurken, bu süreçte Kuva – yı Milliye, yapılan işgaller karşısında son derece başarılı bir direniş göstermiştir. Ancak düşmanı, etkisiz hale getirmek için Kuva – yı Milliye'nin çok daha düzenli, modern teçhizatla donatılmış bir ordu haline getirilmesinin kaçınılmaz olduğu düşünülmüş, bunun üzerine 8 Kasım 1920 de düzenli ordunun kurulması kararı alınmıştır.¹³⁶

¹³³ Olga Christodoulaki, Harean Cho, Piotr Frylewicz, **A Reflection Of History: Fluctuations In Greek Sovereign Risk Between 1914 And 1929 [Tarihin Bir Yansıması: 1914 ve 1929 Arası Yunan Egemen Riskindeki Dalgalanmalar]**, Hellenic Observatory European Institute [Yunan Araştırmaları Enstitüsü], 2011, s. 4 – 5.

¹³⁴ Erdem, **a.g.e.**, s. 285 – 286.

¹³⁵ “Hellen Nor Tahlicı [Yunan Yeni Hükümeti]”, **Joğovurti Tsayını – Jamanak**, 19 Kasım 6 Kasım 1920, s. 3.

¹³⁶ Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010, s. 342 – 343.

Aralık 1920'ye gelindiğinde, her ne kadar Eskişehir'e ilerlemiş olsa da düzenli ordunun direnişi, Yunan ordusunun geri çekilmesini sağlamıştır. Bir başka Yunan taarruzu da 11 Ocak 1921 tarihinde Kütahya'nın kuzeyindeki İnönü Mevkii'nde İsmet Paşa komutasındaki Türk ordusu tarafından bertaraf edilmiştir.¹³⁷ Ermeni basın organlarından Yergir [Ülke], Yunan ordusunun büyük bir yenilgi yaşadığını, ayrıca Yunan ordusunun büyük kayıplar verdiğini belirten gazete, Türk ordusunun zaferinin Anadolu'da büyük bir coşkuyla karşılandığını ifade etmiştir.¹³⁸

Türkler için önemli bir zafer mahiyeti taşıyan I. İnönü Muharebesi, İtilaf Devletleri'nin, hem İstanbul hem Ankara hükümetlerinden temsilcilerinin katılacağı, Londra'daki bir konferansta, Sevr Antlaşması'nda düzeltmelere gidilmesi yönünde talepte bulunmalarına yol açmıştır. Konferansın 21 Şubat'ta gerçekleştirilen oturumunda, Yunan temsilciler İtilaf Devletleri'nin desteğini istemişler, Lloyd George da bunu kabul etmiş, Yunan ordusu 23 Mart 1921 de tekrar taarruza geçmiştir. Taarruzun güney kolu Uşak'tan Afyon'a, kuzey kolu ise Bursa'dan Eskişehir'e yönelmiştir. 27 Mart'ta Afyon'u alan Yunan ordusu, kuzeyde yer alan İsmet Paşa komutasındaki ordu tarafından gerçekleştirilen direniş sonucunda etkisiz hale getirilmiştir. 30 Mart'ta yaşanan bu başarının ardından Yunan ordusu Bursa'ya çekilmek zorunda kalmıştır.¹³⁹

Yunan ordusu, 1921 yazında toparlanmış bir şekilde yeniden taarruz hazırlıklarına başlamıştır. 11 Haziran 1921 tarihinde kendisini Yunan ordusunun yüksek komutanı ilan eden Kral Konstantin, genelkurmay başkanı Viktor Dousmanis ile İzmir'e doğru yola çıkmıştır. Bunun yanı sıra Anadolu'daki ordunun başkomutanı General Anastasios Papoulas, 10 Temmuz'da başlayan taarruzu yönetmek amacıyla yola çıkmıştır. Yunanlar 17 Temmuz'da Kütahya'ya girdikten sonra İsmet Paşa komutasındaki Türk kuvvetlerini kuşatmak amacıyla Eskişehir'e yönelmişlerdir. Ankara'dan gelerek durumu değerlendiren Mustafa Kemal Paşa, genel bir çekilme hareketini emretmiştir. Bu süre zarfında Yunanlar 19 Temmuz'da Eskişehir'i işgal

¹³⁷ A.e. s. 361 – 373.

¹³⁸ "Purn Cagadamart Eskişehiri Şurç [Eskişehir Çevresinde Şiddetli Savaş", **Yergir [Ülke]**, 20 Ocak 1921, s. 2.

¹³⁹ Atatürk, **a.g.e.**, s. 393.

etmişlerdir. Büyük Millet Meclisi, Yunan taarruzunu durduracak hazırlıkları yönetmek amacıyla Mustafa Kemal Paşa'yı tam yetkiyle ordunun başkomutanlığına getirmiştir.

Yunan ordusu 14 Ağustos'ta Eskişehir'den hareketle demiryolu hattı üzerinden Sakarya Irmağı'nın, Ankara'nın 65 km kadar uzağında u çizerek Porsuk Çayı'yla birleştiği kavşağa doğru yürüyüşe geçmiştir. 2 Eylül'de Sakarya'nın doğusunda, Ankara'dan 40 km uzakta bulunan Çal Dağı tepelerindeki Türk mevzilerini ele geçirmişlerdir. Kısa bir sükûnetin ardından Türk ordusu 8 Eylül'de karşı taarruza geçmiş, 11 Eylül'de büyük kayıp veren Yunan ordusu Eskişehir'e doğru geri çekilmiştir.

I. İnönü Savaşı'nda Türk ordusunun elde ettiği zafer TBMM'nin otoritesini yükseltmiş ve saygınlık kazandırmıştır. Bu zaferle birlikte 20 Ocak 1921'de Teşkilat – 1 Esasiye Kanunu adıyla yeni bir anayasa yapılmıştır. Söz konusu anayasa ile vergi toplama ve askere alma gibi işler daha düzenli bir hal almıştır. Bunun yanı sıra Ruslar'la uzun süredir devam eden görüşmeler bir sonuca ulaşmış ve 16 Mart 1921 tarihince Moskova Antlaşması imzalanmıştır.

Bu süre içerisinde İtilaf Devletleri Londra Konferansı düzenlemişler, Yunanistan'ı ve İstanbul Hükümeti'ni davet etmişlerdir. Belirtmek gerekir ki İtilaf Devletleri TBMM Hükümeti'ni de tamamen görmemezlikten gelememişlerdir. Öyle ki Türk Heyeti'nde Mustafa Kemal Paşa'nın veya onun uygun göreceği temsilcilerin yer almasını şart koşmuşlardır. Bunun üzerine Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey başkanlığındaki bir heyet Londra'ya gitmiştir.

21 Şubat – 11 Mart 1921 tarihine kadar devam eden Londra Konferansı'nda Bekir Sami Bey'e verilen talimat Misak – 1 Milli'de ifadesini bulan milli sınırlar içinde, ülke bütünlüğünü ve tam bağımsızlığını savunmak olmuştur. İtilaf Devletleri Türkiye'nin isteklerini gülünç bulurken, Sevr Antlaşması'nın özünü saklı tutan bazı önerilerde bulunmuşlardır. Yunanlar ise bu önerilere karşı çıkarken, İtilaf Devletleri'nin Türkiye'ye Sevr'i zorla kabul ettirebileceklerine inandırmaya çalışmışlardır.

Böyle bir atmosferde gerçekleşen Londra Konferansı herhangi bir sonuç alınamadan dağılmıştır. Yunanlar çok geçmeden İtilaf Devletleri'nin de onayıyla Anadolu'da yeni bir saldırıya geçmişlerdir. Yunan ordusu 23 Mart 1921'de Bursa üzerinden Eskişehir, Uşak üzerinden Afyon yönünde taarruza başlamıştır.¹⁴⁰ Joğovurti Tsayını – Jamanak gazetesinden Bay Navasardyan, 25 Mart günü saat beşte Türk – Yunan Savaşı'na değinerek Yunan deniz kuvvetlerinin Anadolu'nun kıyılarını işgal ettiklerini, bu durumun Ankara Hükumeti'nin planlarını değiştirebileceğini ifade etmiştir. Yunan güçlerinin savaş alanında başarılı bir şekilde ilerlediklerini kaydeden Navasardyan, Havas'tan kendilerine ulaşan bilgilerden hareketle, Yunan ordusunun sol kolunun İzmit'e daha yakın olduklarını ve Türk ordusunun sağ kolunu çevreleyecek gibi görüldüğü öngörüsünde bulunmuştur. Yunan ordusunun hızlı bir manevrayla Adapazarı – Düzce – Bolu hattını elde edebileceklerini belirten Bay Navasardyan, ayrıca Yunan ordusunun olası taarruzunda Türk ordusu geri çekilirse, çekildikleri bölgeyi koruyacak bir planlarının olup olmadığı sorusunu yöneltmiştir.¹⁴¹

Bay Navasardyan'ın da belirttiği üzere Yunan ordusu, 27 Mart'tan itibaren etkili taarruzlar yapmışsa da Türk ordusunun 31 Mart'taki başarılı taarruzu üzerine 1 Nisan 1921 gecesi geri çekilmek zorunda kalmıştır. Bunun yanı sıra Güney Cephesi birliklerinin 8 – 12 Nisan günlerinde Aslıhanlar'daki Yunan kuvvetlerine gerçekleştirdikleri taarruzlar başarılı olamamış, Yunan ordusu Dumlupınar mevzilerine yerleşmişlerdir. Albay Refet Bey komutasındaki birlikler, bölgeyi Yunan ordusundan temizlemeye çalışmışlarsa da başarılı olamamışlardır. II. İnönü Zaferi'nin İtilaf Devletleri üzerinde önemli etkileri olmuştur. Öyle ki Fransa, TBMM Hükumeti'yle görüşmelerde bulunmuş ve Zonguldak'tan çekilmiştir. İtalyanlar Anadolu'yu boşaltmışlar, Yunanistan'ı en fazla destekleyen İngiltere ise tutumunu gözle görülür şekilde değiştirmeye başlamıştır.¹⁴²

¹⁴⁰ A.e., s. 242 – 398.

¹⁴¹ N. Navvasardyan, "Hellen Panagin Hartsagoğanı Yev Millineru Razmakidagan Nahançı [Yunan Ordusunun Taarruzu ve Millicilerin Geri Çekilmesi]", **Joğovurti Tsayını – Jamanak**, 17 Mart (30 Mart) 1921, s. 1.

¹⁴² <https://www.ttk.gov.tr/tarihveegitim/istiklal-harbi/> 27 Temmuz 2020.

2. 6. Sakarya Meydan Muharebesi

II. İnönü yenilgisiyle büyük hayal kırıklığı yaşayan Yunan ordusu yeni bir taarruz için hazırlıklara ağırlık vererek, Sevr'in uygulanması amacıyla 8 Temmuz 1921 tarihinde Bursa – Tavşanlı – Kütahya istikametinden taarruza başlamıştır. Özellikle 14 – 18 Temmuz 1921 tarihleri arasında şiddetli bir hal almıştır. Ermeni basın organlarından Yergir, bu zorlu süreçle ilgili olarak Yunan ordusunun yayınladığı bildiriden hareketle 13 Temmuz 1921de Afyonkarahisar'ın işgal edildiğini,¹⁴³ ayrıca Yunan ordusunun Afyonkarahisar'ı bombalamaya devam ettiğini belirterek şehrin içinde olduğunu ifade etmiştir.¹⁴⁴ Gazete aynı sayısında Ankara'dan gelen haberlerden hareketle Mustafa Kemal Paşanın bütün milletvekilleri yeni siyasetin belirlenmesi için Ankara'ya davet ettiğini sütunlarına taşımıştır.¹⁴⁵

17 – 18 Temmuzda Kütahya, 19 Temmuzda Eskişehir Yunan ordusu tarafından işgal edilmiştir. 21 Temmuz günü geri dönen Türk ordusu Eskişehir'in hemen dışında taarruz etmeye başlamış, ancak akşama doğru Yunanların taarruzları başladığından, tekrar geri çekilmek durumunda kalmıştır. Mustafa Kemal Paşa, İsmet Paşa'ya Sakarya Nehri'nin doğusuna çekilmesinin uygun olacağını belirtmiş, bunun akabinde Türk ordusu 22 Temmuzda güçlerini çeşitli bölgelerden Sakarya gerisine sevk etmeye başlamıştır.¹⁴⁶

Bu zorlu süreçte TBMM'nin büyük bir bölümü, Mustafa Kemal Paşa'nın Türk ordusunun başına geçmesi hususunda hemfikir olmuşlar, bunun sonucunda 5 Ağustos 1921 tarihinde çıkarılan bir kanunla Mustafa Kemal Paşa üç ay süreyle başkomutanlık görevine getirilmiştir. Mustafa Kemal Paşa ilk olarak 7 – 8 Ağustos'ta Tekalif – i Milliye [Milli Vergiler] emirlerini yayınlamış, söz konusu emirler dâhilinde, ordu için Türk Milleti'nin yardımında bulunması istenmiştir.

¹⁴³ “Hellen Panagı Kravats E Afyon Karahisarı [Hellen Ordusu Afyonkarahisarı İşgal Etmiş]”, **Yergir**, 15 Temmuz 1921, s. 1.

¹⁴⁴ “Kötahya Potseru Meç [Kütahya Alevler İçinde]”, **Yergir**, 15 Temmuz 1921, s. 1.

¹⁴⁵ “Enküriyi Azkayin Joğovı Bidi Vorşe İr Nor Kağakaganutyunı [Ankara Millet Meclisi Yeni Siyasetini Belirleyecek]”, **Yergir**, 15 Temmuz 1921, s. 1.

¹⁴⁶ Erdem, **a.g.e.**, s. 398 – 400.

Yunan ordusunun 23 Ağustos 1921 günü taarruzu ile başlayan Sakarya Meydan Muharebesi, 13 Eylül' e kadar devam etmiş, 10 Eylül'de Türk ordusunun üç gün süren karşı taarruzuyla, Sakarya Nehri'nin doğusu Yunan ordusundan arındırılmıştır.¹⁴⁷ Muharebenin ardından Fransa, Londra ve Roma'dan ulaşan bilgileri okuyucularıyla paylaşan Joğourti Tsaynı – Jamanak, Fransa'dan gelen bilgilerden hareketle Anadolu'daki çatışmanın durduğunu, Fransız basının iki tarafın da yorgun olmasından dolayı çatışmaların sona ereceği kanaatinde olduğunu ifade etmiştir. Roma'dan gelen bilgilerle Yunan meclisinin savaşın devam edip etmeyeceği ihtimalini değerlendirdiğini aktaran Joğovurti Tsaynı – Jamanak, Londra'dan gelen bilgilere göre Türklerin ve Yunanların son savaşının İtilaf Devletlerinde endişe yaratmadığını, doğu probleminin sadece savaşarak çözülemeyeceği kanaatinde olduğunu belirtmiştir.¹⁴⁸

Sakarya Savaşında elde edilen büyük başarı neticesinde Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan arasında 13 Ekim 1921 tarihinde Kars Antlaşması, 20 Ekim 1921'de ise Türkiye ile Fransa arasında imzalanan Ankara Antlaşmasıyla Fransa'nın işgali altında olan Suriye ile Türkiye arasındaki sınır belirlenmiştir.¹⁴⁹

2. 7. Büyük Taarruz – Başkomutanlık Meydan Muharebesi ve Akabinde Yaşanan Gelişmeler

Sakarya Meydan Muharebesi'nden yenik ayrılan Yunan ordusu, Eskişehir – Kütahya - Afyon hattına çekilmiştir. Bu süre zarfında Yunan ordusuna karşı taarruz kararı alınmış ancak mevsim koşullarının uygun olmaması, bunun yanı sıra Türk ordusunun yorgun ve cephanesinin yetersiz olması taarruzun ertelenmesine neden olmuştur. Mustafa Kemal Paşa, Büyük Taarruz kararını 1922 Haziran'ında Kocaeli

¹⁴⁷ Sadri Karakoyunlu, "Sakarya Meydan Muharebesinin Yankıları (Melhâme-i Kübrâ Büyük Kan Seli veya büyük Savaş Alanı)", **ATAM**, Cilt: XI, Sayı: 31, Ankara, 1995, s. 100.

¹⁴⁸ "Baderazmin Tatarı [Savaşa Ara Verilmesi]", **Joğovurti Tsaynı – Jamanak**, 27 Eylül (14 Eylül) 1921, s. 3.

¹⁴⁹ Karakoyunlu, **a.g.m.**, s. 97.

Grubu'na ait birlikleri denetlemek için Adapazarı ve İzmit yöresine yapacağı geziye çıkmadan önce almıştır.¹⁵⁰

Bu süreçte Yunanistan'da Bakanlar Kurulu oturumunun ardından alınan karar üzerine Başbakan Protopapadakis, Stergiadis'e Küçük Asya'nın özerkliğini ilan etmesini emretmiştir. Bunun üzerine Stergiadis tüm idari ve ticari unsurlarda özerklik uygulanacağı, Yunan ordusunun işgallerinin devam edeceği ve yerel halktan oluşan askeri birlikler oluşturulacağı maddelerini kapsayan bir bildiri yayınlamıştır. Bu gelişmenin Küçük Asya'daki yerel halk tarafından sevinçle karşılandığını bildiren Joğovurti Tsaynı, Küçük Asya halkının hem Stergiadis'e hem de Yunan yönetimine teşekkürlerini sunduklarını ifade etmiştir. Gazete ayrıca, Kathimerini gazetesinin Doğu'da büyük krizler yaşandığını ancak bu krizlerin çözümleneceğini belirttiği bilgisini okuyucuyla paylaşmıştır.¹⁵¹

Roma'dan gelen telgraflara yer veren Joğovurti Tsaynı, İtalyan gazetelerinin Küçük Asya'da yaşanan sorunlara ciddi bir şekilde yöneldiklerini, bunun yanı sıra Yunan ilerleyişini önlemek için her türlü yönteme başvuracağını belirtmiştir.¹⁵² Başka bir sayısında Yunanistan'ın İstanbul'u işgal etmesine değinen gazete, Yunanistan'ın bunu Doğu'nun refahının sağlanması için istediğini belirtmiştir.¹⁵³ K. Navasardyan da şu ana kadar otuz bin askerin Trakya'da konuşlandığını ifade etmiştir. Müttefiklerin, İstanbul'un batısında Yunanlar'a karşı, doğu tarafında ise Milli Güçler'e karşı tarafsız bir bölge oluşturduklarını belirten Navasardyan, bu tarafsız bölgeyle herhangi bir gücün İstanbul'a ulaşmasına engel olduklarını ifade etmiştir. Bu durum üzerine Yunan yönetimi müttefiklere bir nota yöneltilmiş, Birinci Dünya Savaşı zamanında Fransız, İtalyan ve İngiliz güçleriyle beraber Almanya ve müttefiki olan Osmanlı Devleti'ne karşı savaştığını hatırlatarak şu anda İstanbul'u

¹⁵⁰ Sadi Borak, "Mustafa Kemal Büyük Taarruz Gününü Bütün Dünyadan Nasıl Gizli Tuttu?", **ATAM**, Cilt: VI, Sayı: 17, Ankara, 1990, s. 384.

¹⁵¹ "Pokr Asyo Küçük Asya Özerkliği Nasıl İlan Edildi?" **Joğovurti Tsaynı**, 1 Ağustos 1922, s. 3.

¹⁵² "Hunasdani Haraçağatsumı Yev İtalya [Yunanistan'ın İlerleyişi ve İtalya]" **Joğovurti Tsaynı**, 2 Ağustos 1922, s. 3.

¹⁵³ "Hunasdan İnçu Kravel Guze Bolis [Yunanistan Neden İstanbul'u İşgal Etmek İstiyor?]", **Joğovurti Tsaynı**, 3 Ağustos 1922, s. 3.

işgal etmelerine engel olsalar da Yunan ordusunun işgal için tüm imkanlara sahip olduğunu belirtmiştir.¹⁵⁴

Gazete aynı sayısında Doğu sorunu ve İzmir'in özerkliği meselesine yer vermiştir. Doğu sorunu ile ilgili olarak Fransız ve İtalyan yönetimleri arasında görüşmelerin devam ettiğini belirten Joğovurti Tsaynı, Fransız le Temps gazetesinin haberine yer vererek, İzmir'in özerklik ilanı ile ilgili olarak 26 Mart'ta sunulan barış önerilerine¹⁵⁵ ters düştüğünü ve hiçbir değeri bulunmadığını okuyucularına aktarmıştır.¹⁵⁶

Joğovurti Tsaynı – Jamanak, bir başka sayısında da İtalyan basının konuyla ilgili tutumuna yer vermiştir. İtalyan basının bir süredir Lloyd George'un İngiliz Parlamentosu'nda yaptığı konuşmayla ilgilendiğini belirten Joğovurti Tsaynı, bu konuşmada doğudaki savaşın nedeni olarak Ankara hükümetinin uzlaşmacı olmayan tavrını sebep gösterdiğini ifade etmiştir. İtalyan basını ayrıca İtalyan siyasetçilerin dikkatlerini doğudaki olaylara yönelttiklerini aktarırken, Corriere Della Sera gazetesinin, bu durumun İtalya'nın doğudaki çıkarlarının korunmasına yönelik olduğunu belirttiğini ifade etmiştir.¹⁵⁷ Joğovurti Tsaynı – Jamanak aynı sayısında Kathimerini gazetesinin haberine yer vererek müttefik devletler ve Yunanistan

¹⁵⁴ K. Navasardyan, "Türk Yev Hellen Baderazmı [Türk ve Yunan Savaşı]", **Joğovurti Tsaynı**, 4 Ağustos 1922, s. 1.

¹⁵⁵ İngiltere, Türkiye'yi oyalamak ve Yunanistan'ın lehine barışı sağlamayı amaçlamıştır. Öyle ki, İtilâf Devletleri 22 Mart 1922 tarihinde Türk ve Yunan hükümetlerine ateşkes antlaşması teklifinde bulunmuşlardır. Söz konusu teklifte; mütareke yapılacak, bunun akabinde Anadolu tahliye edilecektir. Ancak bu teklifteki maddeler, Büyük Millet Meclisi'nin görüşüne uymamaktaydı. Mustafa Kemal Paşa ise önce tahliye sonra barış fikri üzerinde karar kılmıştır. Mütareke teklifini kabul etmeme veya her hangi bir şekilde teklife yanaşmama şeklinde anlaşılmasını önlemek amacıyla teklifi iyi karşılayıp olumlu cevap vermek düşüncesiyle hareket etmiştir. Yalnız onların ileri sürdükleri şartların Ankara hükümetince kabul edilemeyeceğinden söz ederek, karşı şartlar ileri sürmeyi uygun görmüşlerdir.. Ayrıca Bkz.: Asuman Demircioğlu, "Millî Mücadele'de Mustafa Kemal Paşa ve Hükümeti'nin Barışçı Politikası ve İstikbâl Gazetesi (1919-1922)", **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 33, Erzurum, 2007, s. 290.

¹⁵⁶ "Doğu Sorunu ve İzmir'in Özerkliği Meselesi", **Joğovurti Tsaynı**, 4 Ağustos 1922, s. 3.

¹⁵⁷ "Arevelyan Hartsı Yev İtalya [Doğu Sorunu ve İtalya]", **Joğovurti Tsaynı – Jamanak**, 8 Ağustos 1922, s. 3.

arasındaki ilişkilerin kesintiye uğramadığını ve Yunanistan'ın Balkanlar'da barışı sağlamak için özveriyle çalıştığını ifade etmiştir.¹⁵⁸

Orient News gazetesi ise Doğu Sorunuyla ilgili olarak Türkler'in Filistin, Suriye ve Orta Doğu'yu kaybettiklerini ve bu toprakların kendilerine tekrar verilmesini beklemediklerini ancak Anadolu ve Trakya'nın kendilerine verilmesini istediklerini ifade etmiştir. Anadolu ile ilgili olarak müttefiklerin hiçbir zaman Anadolu'yu almadıklarını ve sadece Yunanistan'a İzmir'i işgal etme ve özerklik kurma hakkı verdiklerini belirtmiştir.

Trakya meselesine de değinen gazete, Türkiye'nin İstanbul'un güvenliği için Trakya'nın önemli olduğunu bununla beraber Türk ordusunu ne kadar güçlü olsa da başkentin ve bütün ülkenin güvenliğini sağlamanın müttefiklerin görevi olduğu yönündeki kanaatine yer vermiştir. Orient News yazısının devamında birçok insanın Atatürk'ün yürüttüğü politikanın doğudaki barışın sağlanmasında engel teşkil ettiğine inandığını okuyucularına aktarmıştır.¹⁵⁹

Bu süre zarfında Çatalca sınırında hareketlilik artmış, bu duruma değinen Ermeni basını, Türk basını muhabirlerinin Çatalca ve çevresindeki durumu *"Şu anda Yunan tehlikesi Çatalca sınırından uzaklaşmış durumda, ancak hala kuvvetlerini orada tutmakta ve hatta Tekirdağ yoluyla yeni birlikler Çerkezköy'e ulaşmış durumdadır. Yunanlar, önemli noktalarda askeri yapılanmalara devam ediyorlar."* şeklinde okuyucularına aktardığını ifade etmiştir.¹⁶⁰ Ayrıca gazete 12 Ağustos 1922 tarihli sayısında ise Çatalca ve Kayseri metropolitlerinin, Rum Patrikhanesi adına Yunan ordusuna esenlik dileğinde bulunacaklarını ifade etmiştir.¹⁶¹

Türk ordusunun hazırlık süreciyle ilgili olarak Türk basınının haberinden hareketle Afyonkarahisar ve Bilecik'in işgal edildiğini belirten Joğovurti Tsaynı –

¹⁵⁸ "Yunanistan'ın Müttefiklerle İlişkisi", **Joğovurti Tsaynı – Jamanak**, 8 Ağustos 1922, s. 3.

¹⁵⁹ "Doğu'daki Refaha Engel Olan Kimdi", **Joğovurti Tsaynı – Jamanak**, 20 Ağustos 1922, s. 3.

¹⁶⁰ "Çatalca Sınırındaki Durum", **Joğovurti Tsaynı – Jamanak**, 9 Ağustos 1922, s. 3.

¹⁶¹ "Rum Patriği'nin Çatalca'daki Yunan Ordusuna Esenlik Dileği", **Joğovurti Tsaynı – Jamanak**, 12 Ağustos 1922, s. 3.

Jamanak, Yunan resmi çevrelerden edinilen bilgilere göre Afyonkarahisar'ın kuzeydoğusunun 10 km uzağındaki Akarca ve 20 km uzağındaki Hasanbeyli bölgelerinde savaşın devam ettiğini ifade etmiştir. Ancak Türk çevrelerin bu gidişatın değişeceği düşüncesinde olduklarını ve savaşın Mustafa Kemal'in doğrudan yönettiğini belirten Joğovurti Tsaynı – Jamanak, Pazar öğleden sonra Anadolu'da tüm iletişimin kesildiğini, tren yolunun Hereke'ye kadar gittiğini, Karadeniz'deki gemilerin ise yola çıkmalarının yasaklandığını bildirmiştir. Çatalca, Silivri ve Rodop yoluyla iki - üç günden beri Yunan askeri ilerleyişinin Manisa'ya doğru devam ettiğini belirten gazete, savaşın başlamasından hemen sonra TBMM'nin bir bildiri yayınladığını ve söz konusu bildiride:

1. Anadolu'ya yolcuların girişi,
2. Anadolu'dan yolcuların çıkışı,
3. Anadolu'dan herhangi bir bilginin aktarılmasının yasaklandığı bilgisi yer almıştır. Söz konusu yasaklara uyulmaması halinde bu kişilerin vatan haini ilan edilecekleri belirtilerek buradaki amacın casusluğu engellemek olduğu ifade edilmiştir.¹⁶² Gazete ayrıca Türk gazetelerinin birçok ünlü Rum ve orta düzey kişilerin Türk ordusunun taarruzundan korktuklarından dolayı Bursa ve çevresinden İstanbul'a göç etmeye başladıkları bilgisini sütunlarına taşımıştır.¹⁶³

Gazete aynı sayısında Atina'dan ulaşan bir telgrafa yer vererek, Harbiye ve İçişleri Bakanları'nın Stergiadis ve komutanla görüştüklerini, bakanlardan Stratos'un durumla ilgili umutlandırıcı ifadelerde bulunduğunu belirtmiştir.¹⁶⁴ Gazete yazısının devamında, Eskişehir çevresinde genel olarak herhangi bir saldırı olmadığını, Türk güçlerinin Afyonkarahisar çevresinde toplandığını ifade etmiştir.

Ermeni basının tespiti doğru çıkmış ve 26 Ağustosta başlayan taarruzdan bir gün sonra (27 Ağustos) Yunan ordusu bozguna uğratılmış ve Afyon kurtarılmıştır. Tercüman – Hakikat gazetesinin haberine yer veren Joğovurti Tsaynı – Jamanak,

¹⁶² “Milli Ordunun Aylardan Beri Yaptığı Hazırlık, Sonunda Genel Taarruzu Gerçekleştirecek Durumda”, **Joğovurti Tsaynı – Jamanak**, 30 Ağustos 1922, s. 3.

¹⁶³ “Huyneri Bolis Gı Kağten [Rumlar İstanbul'a mı Göç Ediyorlar?]", **Joğovurti Tsaynı – Jamanak**, 1 Eylül 1922, s. 2.

¹⁶⁴ “Verçin Lurer[Son Haberler]", **Joğovurti Tsaynı – Jamanak**, 1 Eylül 1922, s. 3.

elde edilen gerçek verilere göre Yunan ordusunun kaçarken bıraktığı cephanesinin, ulaşım aralarının ve sayısız hayvanlarının Türk ordusunun eline geçtiğini, bunun yanı sıra Afyonkarahisar’da esir tutulan üç bin Hellen askeri ayrıca diğer çevrelerden alınan esirlerle sayının on bini aştığını ifade etmiştir.¹⁶⁵ Ermeni basını söylentilere göre Afyonkarahisar’daki yenilginin ardından Uşak çevresinde meydana gelen bir çatışma nedeniyle Yunan ordusunun Uşak ve Dumlupınar’ı terk ederek İzmir’e çekileceğini belirtmiştir.¹⁶⁶ Bu süreçte zor durumda olan Yunan ordusuna destek olmak isteyen İstanbul’daki Venizelist subaylar cepheye gönderilmek üzere Yunan Yüksek Komiserliğine başvuruda bulunmuşlardır.¹⁶⁷

Joğovurti Tsaynı – Jamanak gazetesinin haberleri doğru çıkmış ve Yunanlılar 27 - 28 Ağustos 1922 tarihinde günleri Sincanlı Ovasından savunmaya geçmek istemişler ancak bu girişimleri başarılı olmamışlardır. Bu süreç içerisinde Atina’dan gelen telgrafların birinde Harbiye ve İçişleri bakanlarının Stergiadis’le görüştükleri ve bu görüşmenin akabinde bakanların durumla ilgili olarak umutlandırııcı ifadelerde bulunmuşlardır.¹⁶⁸ Ancak durum bunun tam tersi olmuştur. Paris’ten Journal Des d’Ebat’s’nın haberine göre, General Hacıanesti’nin başarısızlıkları nedeniyle şiddetli bir şekilde eleştiri oklarının hedefi olmuştur.¹⁶⁹ Savaş alanından gelen haberlerin az olmasına vurgu yapan Joğovurti Tsaynı – Jamanak, 26 Ağustosta başlayan taarruzun başlangıçta Türk ordusuna başarı kazandırsa da Yunan ordusunun 10 Temmuz 1921 tarihinde yaptığı taarruz kadar başarılı olmadığını aktarmıştır. Yunan ordusunun taarruzla beraber beklenmedik hızda sonuç alarak bazı bölgeleri ele geçirdiklerini, fakat Yunan ordusunun bir yerlerde hata yapmasından dolayı söz konusu savaşı kaybettiğini hatırlaması gerektiğini ifade etmiştir. Türk ordusunun taarruzda başarılı olmasını iyi hazırlanmalarına bağlayan Joğovurti Tsaynı – Jamanak, bu durumu

¹⁶⁵ “Türk Mamulin Desutyunneri [Türk Basınının Görüşleri]”, **Joğovurti Tsaynı – Jamanak**, 1 Eylül 1922, s. 3.

¹⁶⁶ “Hellen Panagi İzmir Bidi Kaşvi Eğer [Hellen Ordusu İzmir’e Çekilecekmiş]”, **Joğovurti Tsaynı – Jamanak**, 2 Eylül 1922, s. 3.

¹⁶⁷ “Venizelosaganneru Timumı [Venizelistlerin Başvurusu]”, **Joğovurti Tsaynı – Jamanak**, 2 Eylül 1922, s. 3.

¹⁶⁸ “Verçin Lurer [Son Haberler]”, **Joğovurti Tsaynı – Jamanak**, 1 Eylül 1922, s. 3.

¹⁶⁹ “Zoravar Hacıanesti Gı Kinnatadvi [General Hacı Anesti Eleştiriliyor]”, **Joğovurti Tsaynı – Jamanak**, 1 Eylül 1922, s. 3.

ayrıca Yunan ordusunun taarruza hazırlıksız yakalanmasına, ayrıca Trakya'daki askeri birliklere ve politik hesaplara dayandırmıştır.

Yunan ordusunun geçen yılki taarruzunu başarılı bulan gazete, Yunanistan'ın sınıandığı günlerden geçtiğini ve bu sınavların ağır felaket izleri bırakmadan sona ermesi gerektiğine değinerek, ayrıca Yunan yönetimi için savaş ve politik taleplerinin iki yıldır kayaya çarptığının bir gerçek olduğu bilgisini sütunlarına taşımıştır. Yunan yönetiminin ordunun sıkıntılarıyla yeteri kadar ilgilenmediğini, bu saatten sonra sorunların başladığı tarihe ve nedenlerine dönülemeyeceğini belirten gazete, bu durumun Yunan siyasetçilerin öngörüsüz ve mantıksız hamlelerinden kaynaklandığını, ayrıca iç siyasetteki bölünmüşlüğün de bu durumda etkili olduğunu bildirmiştir.¹⁷⁰ 27 Ağustos 1922 günü yaşanan çatışmayı aktaran Joğovurti Tsaynı – Jamanak, söz konusu çatışmayla ilgili olarak Yunan basın sözcüsünün ifadelerine yer vermiş, basın sözcüsü Yunan ordusunun, Türk ordusunun taarruzundan önce düzenli olarak yeni hatlara yerleşmeye devam ettiklerini, çoğu bölgede iletişimin sorunsuz olduğunu bildirmiştir.¹⁷¹

Joğovurti Tsaynı – Jamanak gazetesi, söz konusu çatışmayla ilgili olarak aynı sayısında konuyla ilgili olarak “Akşam”, “Tercüman – ı Hakikat”, “Tercüman” ve “Yeni Şark” gazetelerinin haberlerine yer vermiştir. Yunan ordusunun kuzey ve güney güçlerinin iletişiminin kesildiğini belirten “Akşam”, Ağustos 27’de yaşanan çatışmada büyük kayıplar verdiğini, ayrıca Yunan ordusunun kaçarken taşıyamadıkları için yiyeceklerini yaktıklarını ifade etmiştir. “Tercüman –ı Hakikat” Türk ordusunun Yunan ordusunu Uşak yönünde sıkıştırdığını, burada büyük bir çatışma gerçekleştiğini ve Türk ordusunun Uşak’ı ele geçirdiğini bildirmiştir. Rus kaynaklarından edindiği bilgiyi okuyucularıyla paylaşan “Tercüman”, Uşak’ın Türk ordusu tarafından alınmasını resmi olarak değerlendirebileceğini belirtirken, “Yeni

¹⁷⁰ “Portsiç Orer Elladayı Hamar [Yunanistan İçin Sınanma Günleri]”, **Joğovurti Tsaynı – Jamanak**, 3 Eylül 1922, s. 2.

¹⁷¹ “Trkagan Hartsagoğaganı Dıgaratsadz [Türk Taarruzu Zayıfladı]”, **Joğovurti Tsaynı – Jamanak**, 3 Eylül 1922, s. 3.

Şark” ise 27 Ağustos günü yaşanan çatışmanın ardından Yunan ordusunun iki kola ayrılarak kaçtıkları bilgisini sütunlarına taşımıştır.¹⁷²

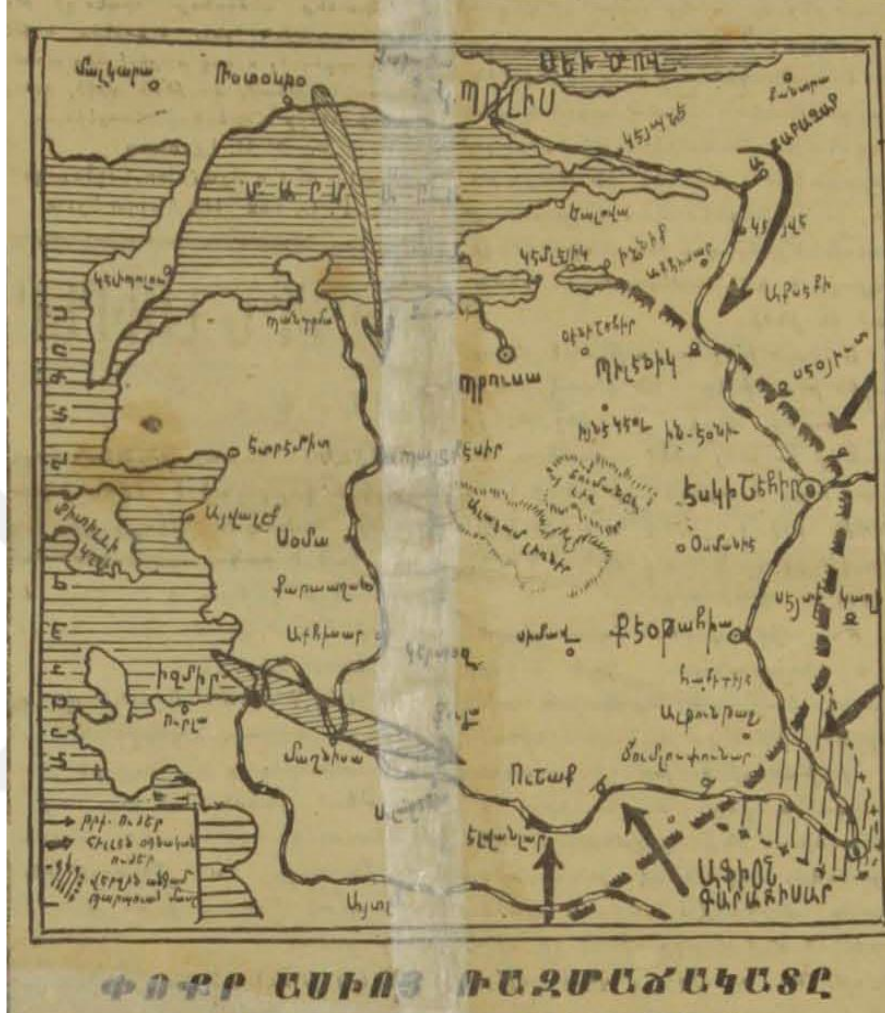
Dumlupınar – Uşak doğrultusunda kaçan Yunan güçlerinin büyük bir bölümü Aslıhanlar bölgesinde sıkışmıştır. 28 Ağustos-30 Ağustos sabahı arasında Türk birlikleri ile çekilen Yunan birlikleri arasında zaman zaman şiddetli çatışmalar çıkmıştır. Atina’dan Joğovurti Tsaynı – Jamanak gazetesine telgraflar gönderilmiş, söz konusu telgraflardaki bilgiler daha çok iddia niteliği taşımıştır. Güneydeki Yunan güçlerinin tümüyle Uşak hattına konuşlandıkları ve Türk taarruzunun gücünün azaldığını, cephedeki durumun endişe verici olmadığını, durumun olumlu bir hal aldığını, ayrıca Türk güçlerinin hiçbir noktada Yunan güçlerini etkisiz hale getiremediği bilgileri telgrafta yer almıştır.¹⁷³

5 Eylül 1922 tarihli sayısında Ankara’dan edinilen bilgilerle Yeni Şarkın haberinin doğru olduğunu bildiren Joğovurti Tsaynı – Jamanak, gelen bilgilere göre Türk ordusunun taarruzunun Yunan ordusunu ikiye böldüğünü, Güneydeki güçlerin Uşak çevresine doğru yüksek miktarda mühimmat ve yüz elliye yakın top arabasını bırakarak geri çekilmeye devam ettiklerini okuyucularıyla paylaşmıştır.¹⁷⁴

¹⁷² “Hellenleri Ayır En İrents Barenleri”, **Joğovurti Tsaynı – Jamanak**, 3 Eylül 1922, s. 3.

¹⁷³ “Turk Yev Hellen Baderazmı [Türk – Yunan Savaşı]”, **Joğovurti Tsaynı – Jamanak**, 3 Eylül 1922, s. 3.

¹⁷⁴ “Hellen Panagı Yergu Masi Pajnivadz [Hellen Ordusu İki Kısma Ayrılmış]”, **Joğovurti Tsaynı – Jamanak**, 5 Eylül 1922, s. 3.

Harita 5:

Joğovurti Tsayını – Jamanak gazetesinin 2 Eylül 1922 tarihli sayısında yayınladığı Batı Anadolu’daki son durumu gösteren harita (İnce ok Türk güçlerini, kalın ok Hellen yardımcı güçleri çizgili şekil ise son olarak Batı Anadolu’daki boşaltılmış bölgeleri göstermektedir.)¹⁷⁵

¹⁷⁵ “Verçin Lurer [Son Haberler]”, Joğovurti Tsayını – Jamanak, 2 Eylül 1922, s. 1.

Çatışmalar yaşanırken diğer taraftan Bulgar basınından edinilen bilgilere göre Atina'daki bütün kiliselerde Yunan ordusunun başarılı olması için dualar okunduğunu belirten Joğovurti Tsaynı – Jamanak, bunun yanı sıra Yunan basınının durumun ciddiyetinin farkında olduğunu ve Yunan yönetiminin bu konuda düzenleme yapması gerektiği düşüncesinde olduğunu aktarmıştır.¹⁷⁶ Ancak gazete aynı sayısında Katimerini gazetesinin haberlerinden hareketle hükümetin istifa etmeyeceğini, Yüksek Komiserlikte de değişiklik yapılma düşüncesi olmadığını ifade etmiştir.¹⁷⁷

Ermeni basını, General Trikapis imzalı bir telgrafa yer vermiş, söz konusu telgraftaki bilgiler göre orduda değişiklik yapılacağını ve büyük ihtimalle I. Tümen'in başına Polimenakos'un getirileceğini ifade etmiş, ayrıca İzmir'den gelen haberlere göre Güney Cephesi'nin toparlanmış durumda olduğunu okuyucularına aktarmıştır. Joğovurti Tsaynı – Jamanak Patris gazetesinin haberinden yola çıkarak çok sayıda Türk esirin Mudanya'ya getirildiğini, ayrıca Yunan ordusunun dört büyük deniz vasıtasıyla Mudanya Tersanesi'ne asker ve teçhizat çıkardıklarını paylaşmıştır.¹⁷⁸

Joğovurti Tsaynı – Jamanak aynı sayısında "Politeia" gazetesinde bulunan savaş muhabirinin, İzmir'den Atina'ya gelerek son durum hakkında verdiği bilgileri sütunlarına taşımıştır. Türk ordusunun bir yıldır süren taarruz hazırlıklarının sona erdiğini belirten muhabir, söz konusu taarruzun soğukkanlılıkla ve büyük fedakârlıklarla hazırlandıklarını, taarruza az günler kala İçişleri Bakanı Fethi Bey'in, zamanında bölgede bulunabilmek amacıyla Avrupa'nın çeşitli başkentlerini ziyaret ettiğini ifade etmiştir. Muhabir ayrıca birkaç ay önce de yüksek rütbeli askerlerin Türk ordusunun hazırlıklarını teftiş ettiklerini sözlerine eklemiştir.¹⁷⁹

¹⁷⁶ "Ağotk Atenki Yegeğetsineru Meç [Atina'daki Kiliselerde Dua]", **Joğovurti Tsaynı – Jamanak**, 5 Eylül 1922, s. 3.

¹⁷⁷ "Atenki Tahlici Tirkı [Atina Hükümetinin Tutumu]", **Joğovurti Tsaynı – Jamanak**, 5 Eylül 1922, s. 3.

¹⁷⁸ "Turk Yev Hellen Baderazmı [Türk ve Hellen Savaşı]", **Joğovurti Tsaynı – Jamanak**, 6 Eylül 1922, s. 3.

¹⁷⁹ "Baderazmagan Tıhtagitsi Mı Garevor Haydararutyunnerı [Bir Savaş Muhabirinin Önemli Bildirileri]", **Joğovurti Tsaynı – Jamanak**, 6 Eylül 1922, s. 3.

30 Ağustos 1922 tarihinde Dumlupınar'da Türk ve Yunan orduları arasında savaş başlamış, Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın, Zafer Tepe'den yönettiği taarruz sonucunda Yunan ordusu büyük kayıplar vermiştir. Bu süreçte Atina'dan gelen 5 Eylül 1922 tarihli telgrafta Yunan ordusunun düzenli bir şekilde belirlenen noktalara çekildikleri, orduda iletişimin hiçbir şekilde kesilmediği ve Yunan askerlerinin morallerinin iyi olduğu bilgisi yer almıştır.¹⁸⁰ Ancak yaşanan olaylara şahit olan Subay Gonatas, olayları telgraftaki bilgilerden farklı olarak, şu şekilde ifade etmiştir:

"5 Eylül (23 Ağustos) 1922: ... Neredeyse tüm tümenler aynı yoldan ilerliyorlar. Bu demiryolu boyunca ve demiryolunun iki yanındandır. İleri, geri ve yan karakollara ihtiyaçları vardı. Çünkü çeteler ve düşman süvarileri kolları şaşırtabilir ve paniğe yol açabilirler, taşıma araçlarını dağıtıp onları esir alabilirler. Uzun yoldan dolayı erlerin ayakları şişmiş durumda... Hastalar yol kenarına düşüyorlar ve alınmalarını istiyorlar. Ancak hiç kimse onlara dikkat etmiyor. Herkes kendi başının çaresine bakıyor. Pek çoğu uyuyup kalıyor ve daha sonra doğrulup, gelen herhangi bir birliği takip ediyorlar. Biz gelenler onları uyandırıyoruz ve arkamızda başka birlikler olmadığını söylüyoruz. Orada kalacak olurlarsa ölmedikleri taktirde esir düşeceklerini haykırıyoruz. Ayrıca kol, yoldaki engellerden kaynaklanan yorgunluk sebebiyle ağır ilerliyor. Yedi saatte geçilmesi gereken mesafe için on, on iki saat gerekti. Diğer zorluklara, yiyecek eksikliği de eklendi. Eğer bu dönemde bağlarda üzümler olmasaydı, ordunun beslenmesi imkânsız hale gelirdi...

*6 Eylül (24 Ağustos) 1922: içinden geçtiğimiz Salihli yanyıyor... Salihli Demiryoluna ulaştığımızda, Salihli'yi savunma emri almış Türk süvarileri görüldüler. Takip eden panik, kaydedilir gibi değildir... Neyse ki Plastiras'ın birlikleri İzmir Yolu'nu açtılar."*¹⁸¹

Yunan ordusunun durumunu değerlendiren Joğovurti Tsayını – Jamanak, İzmir'de yaşayan halkın, paralarını geri almak için bankalara saldırdığını, savaş alanından getirilen yaralıların sayısının bini bulduğunu ve söz konusu askerlerin

¹⁸⁰ "Türk Hartsagoğaganı Isgısdaz" [Türk Taarruzu Başladı], **Joğovurti Tsayını – Jamanak**, 6 Eylül 1922, s. 3.

¹⁸¹ Erdem, **a.g.e.**, s. 478 – 479.

adalara gönderildiklerini ifade etmiştir. Haberinin devamında çevre köylerde yaşayanların İzmir'e doğru gitmeye başladıklarını ve bu bölgedeki zengin sınıfın grup grup şehri terketmekte olduğu bilgisini sütunlarına taşımıştır.¹⁸² Yunan basın sözcüsü, durumu değerlendirmek için Savaş Bakanı General Theotokis'in, Kolordu Komutanı General Pallis'in, General Sariyannis'in ve Atina'da bulunan tüm yüksek rütbeli askerler Kral'ın başkanlığında toplandıklarını, öğleden sonra ise İzmir'e hareket ettiklerini ifade etmiştir.¹⁸³

Bu süreçte Evening Standard'ın haberine göre Venizelos'un Atina'ya dönmesi istendiğini belirten Joğovurti Tsaynı - Jamanak, Yunanistan'da meclis krizinin yaşandığına değinmiş, çoğu Yunan gazetelerin Meclis'in istifa etmesi gerektiği yorumunda bulunduklarını bildirmiştir.¹⁸⁴

Yunanistan'da meclis krizi yaşanırken, Gunaris durumların gidişatından farklı bir yorumda bulunmuştur. Gunaris, Yunanistan'ın sonuna kadar mücadele edeceğini, Yunan ordusunun her fedakârlığa hazır olduğunu ve Türk ordusunun taarruzunun hiçbir şekilde savaşın sonucuna etki etmeyeceği iddiasında bulunmuştur.¹⁸⁵ Bu süreçte durumun gidişatının kötüye gitmesini ve gereksiz yere savaşılmaması için Müttefik devletlerin görüşüklerini belirten Joğovurti Tsaynı – Jamanak, Türk ordusunun ilerleyişini sürdürdüğünü ve Yunan ordusunun da söz konusu ilerleyişi durdurmada yetersiz kaldığını, bu durumun İzmir'de karışıklık çıkması konusunda tedirginlik yaşandığına neden olduğunu ifade etmiştir.¹⁸⁶

Bu süreç içerisinde General Trikupis ve birçok sayıda asker 29 Ağustos'ta Kütahya yakınlarındaki Karacahisar yakınlarında Türk Süvari Birlikleri tarafından

¹⁸² "Gatsutyunı Trkagan Aknotsov [Türklerin Gözüyle Durum], **Joğovurti Tsaynı – Jamanak**, 6 Eylül 1922, s. 3.

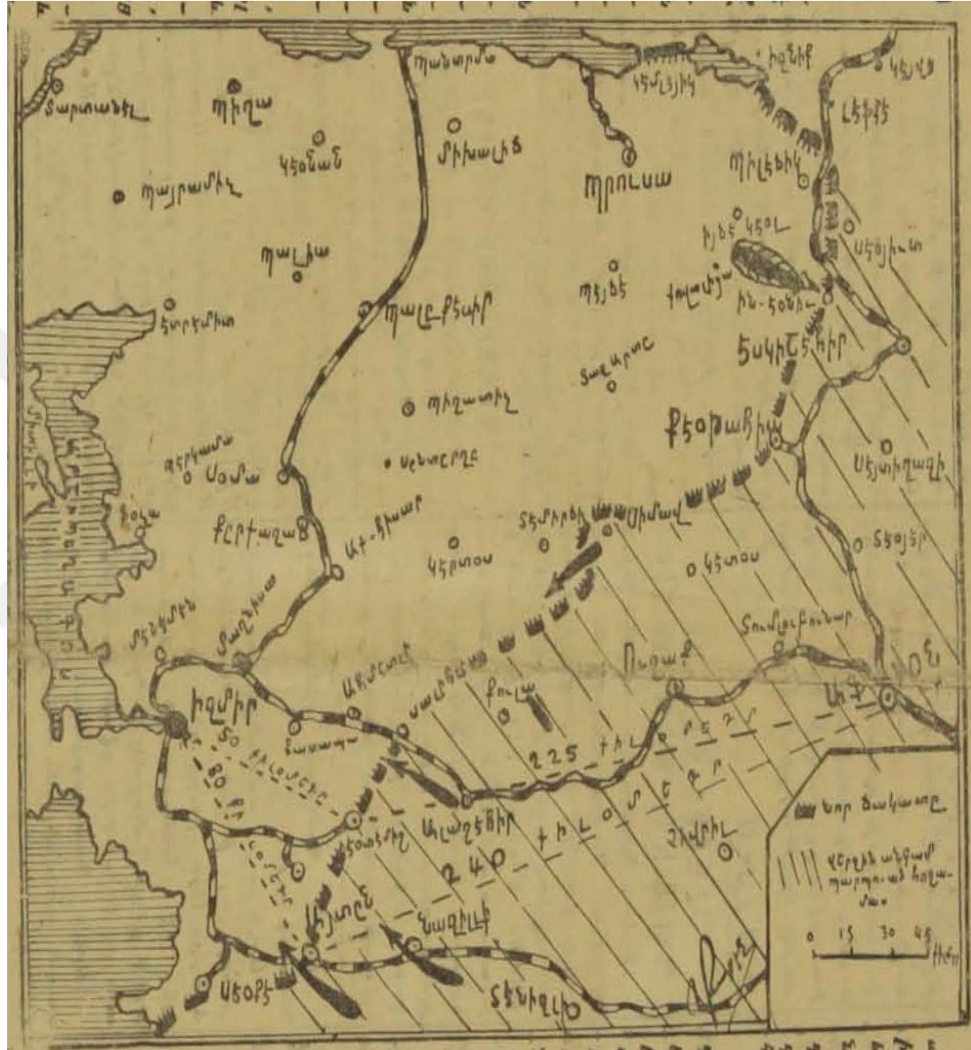
¹⁸³ "Hellen Naharar Mı Yev Parstrasdican Isbaner İzmiri Meç [Bir Hellen Bakan ve Yüksek Rütbeli Subaylar İzmir'de]", **Joğovurti Tsaynı – Jamanak**, 7 Eylül 1922, s. 3.

¹⁸⁴ "M. Venizelos Atenk Gı Hravirvi [Bay Venizelos Atina'ya Çağırıyor], **Joğovurti Tsaynı – Jamanak**, 7 Eylül 1922, s. 3.

¹⁸⁵ "M. Gunaris Lavades [Bay Gunaris İyimser], **Joğovurti Tsaynı – Jamanak**, 7 Eylül 1922, s. 3.

¹⁸⁶ "Zinvoragan Yev Kağakagan Gatsutyun [Askeri ve Politik Durum], **Joğovurti Tsaynı – Jamanak**, 7 Eylül 1922, s. 3.

esir düşmüş, Joğovurti Tsayını – Jamanak gazetesi bu olayı 7 Eylül 1922 tarihli sayısında okuyucularına aktarmıştır.¹⁸⁷

Harita 6:

Joğovurt Tsayını – Jamanak gazetesi 8 Eylül 1922 tarihli sayısında yeni savaş cephesini ve son olarak boşaltılan bölgeleri gösteren bir harita yayınlamıştır.¹⁸⁸

¹⁸⁷ “Zoravar Trikupis Yerp Keri İngav [General Trikupis Ne Zaman Esir Düştü?]”, **Joğovurti Tsayını – Jamanak**, 7 Eylül 1922, s. 3.

¹⁸⁸ **Joğovurti Tsayını – Jamanak**, 8 Eylül 1922, s. 1.

Fransız, İngiliz ve İtalyan yüksek komiserliklerinin önde gelen tercümanlarının 8 Eylül 1922 günü saat 11.00'de Ankara Hükümeti temsilcisi Hamit Bey'i ziyaret ettiklerini bildiren Joğovurti Tsaynı – Jamanak, tercümanların Yunan yönetiminin Müttefikler aracılığıyla Anadolu'yu boşaltmak şartıyla ateşkes istediklerini ve bu önerinin Ankara Hükümeti'ne iletilmesini istediklerini ifade etmiştir. Hamit Bey bu isteği Ankara Dışişleri Bakanlığı'na bizzat el yazısıyla iletmiştir.¹⁸⁹ Yaşanan olayların ardından Yunan yönetiminin olaylar karşısında sakin bir tavır içinde olduğunu bildiren Ermeni basını, Yunan kamuoyunun ciddi anlamda isteksiz olduklarına ve sözü geçen olaylarla ilgili dolaşan haberlere inanmadıklarını aktarmıştır.¹⁹⁰

Yunan ordusunun yenilgisinin ardından, Başbakan Protopapadakis'in, Kral'a sunduğu istifası kabul edilmiştir. Kral, önceki başbakan Kalogeropulos'a yeni hükümeti kurma görevini vermiş ancak Joğovurti Tsaynı – Jamanak Gazetesi edindiği bilgilerden hareketle kamuoyunun bu değişiklikleri yetersiz bulduğunu, daha köklü değişiklikler istediklerini belirtmiştir. Yunanistan'da bu gelişmeler yaşanırken, İzmir'de bulunan Savaş Bakanı Theotokis'e ateşkesle ilgili görüşmelerde tam yetki verilmiştir. Bunun yanı sıra, Çanakkale'nin Asya kıyısındaki Yunanlar, Bayramiç, Ezine, Ayvalık ve Biga çevrelerini boşaltmaya başlamışlardır.¹⁹¹

Bu arada İzmir'de yaşayan yabancı uyrukluların güvenlik meselesi de gündeme gelmiştir. Hollanda Hükümeti'nin isteği üzerine, İngiliz yönetimi İzmir'de bulunan Hollanda uyrukluları korumayı gönüllü olarak üstlendiğini, aynı zamanda İsviçre uyrukluların, Britanya Deniz Kuvvetleri tarafından korunacaklarını bildiren Joğovurti Tsaynı – Jamanak, aynı desteğin talepte bulunan tüm milletlere verileceğini ifade etmiştir. Gazete haberin devamında söz konusu milletlerin İngiliz uyruklular gibi Kıbrıs ya da Malta'ya taşınacaklarını, göçmenlere İzmir'den

¹⁸⁹ “Huyneri Zinatatar Guzen Anadolun Barberlu Baymanov [Yunanlar Anadolu'yu Boşaltmak Şartıyla Ateşkes İstiyorlar]”, **Joğovurti Tsaynı – Jamanak**, 8 Eylül 1922, s. 3.

¹⁹⁰ “Gatsutyuni Atenki Meç [Atina'da Durum]”, **Joğovurti Tsaynı – Jamanak**, 8 Eylül 1922, s. 2.

¹⁹¹ “Turk Yev Hellen Baderazmı [Türk ve Hellen Savaşı]”, **Joğovurti Tsaynı – Jamanak**, 9 Eylül 1922, s. 3.

ayrılmaları hususunda Müttefikler'in yardım edeceğini aktarmıştır.¹⁹² Gazete aynı sayısında Britanya basınının Hellen askeri çöküşü hususuyla ilgilediklerini belirterek "Daily Chronicle" ve "Evening News"ün haberlerine yer vermiştir. Daily Chronicle Doğu Sorunu'nun yeni bir sürece girdiğini ve bu konunun yeniden gündeme getirilmesi gerektiğini belirtirken, Evening News, Yunanlar'ın haklı gösterilmeye ihtiyaçları olmadığını, çünkü kriz anında hayali bir olay için Trakya'ya asker göndererek Anadolu'daki cephelerini zayıflattıklarını dolayısıyla savaşı kaybedeceklerini vurgulamıştır.¹⁹³

Kral Konstantin Küçük Asya'nın boşaltılmasına karşı çıkmış ve Kral'ın bu tavrı Atina'daki Yunan askeri ve siyasi çevreler tarafından büyük bir şaşkınlıkla karşılanmıştır. Bakanlar Kurulu'nda sürekli oturum düzenlendiğini ileten Joğovurti Tsaynı – Jamanak, Kral'ın söz konusu oturuma katıldığını ve kendisinin bütün muhalefetine rağmen Küçük Asya'nın boşaltılmasına karar verildiğini okuyucularına duyurmuştur.¹⁹⁴ Joğovurti Tsaynı – Jamanak gazetesi Kral ve taraftarlarının siyasi tutarsızlıklarına değinerek, Venizelistlerin siyasi istikrarı koruduklarını vurgulamış, ayrıca Venizelistlerin, Venizelos'un şu anda iktidara gelmesinin ihtimal dışı gördüklerini belirtmiştir.¹⁹⁵

Yunan ordusunun yenilgisi diğer ülkelerin basın organları gibi İtalyan basını tarafından da mercek altına alınmıştır. İngiliz basını gibi İtalyan basını da Yunan ordusunun yenilgisini Atina yönetiminin ileri görüşlü olmamasına ve Konstantin taraftarlarının bilinçsiz tutumuna bağlamıştır.¹⁹⁶ Deba gazetesi ise 5 Eylül 1922 tarihli sayısında "Yunan Yenilgisinin Sonuçları" başlıklı bir yazı kaleme almıştır. İzmir'de yaşayan Hristiyan halkın can korkusuyla kıyı bölgelerine akın ettiklerini ve

¹⁹² "Anklia Gısdantsıne İzmiri Odar Hıbadagnerun Başdbanutyunı [İngiltere İzmir'deki Yabancı Uyrukluların Korunmasını Üstleniyor]", **Joğovurti Tsaynı – Jamanak**, 9 Eylül 1922, s. 3.

¹⁹³ "Hellenagan Nahançı Yev Ankliagan Mamulin Gardzıkı [Yunanlar'ın Geri Çekilmesi ve İngiliz Basını'nın Fikirleri]", **Joğovurti Tsaynı – Jamanak**, 9 Eylül 1922, s.3.

¹⁹⁴ "Konstantin Takavor Gı Hrajarı Pokr Aya Barbumin [Kral Konstantin Küçük Asya'nın Boşaltılmasına Karşı Çıkıyor]", **Joğovurti Tsaynı – Jamanak**, 9 Eylül 1922, s.3.

¹⁹⁵ "Hellen Tahlicin Tırkı [Hellen Hükümetinin Tavrı]", **Joğovurti Tsaynı – Jamanak**, 9 Eylül 1922, s.3.

¹⁹⁶ "Atenki Tahlicin Anherades Kağakaganutyunı [Atina Hükümetinin İleri Görüşü Olmayan Siyaseti]", **Joğovurti Tsaynı – Jamanak**, 9 Eylül 1922, s.3.

sayılarının milyona ulaştığını ifade eden gazete, batılı devletlerin gerekeni yapmalarını vurgularken söz konusu devletlerin, Türkler'i yeni bir rejime ikna etmeleri ve böylece Hristiyanlar'ın sürekli korunmaları gerektiğini ifade etmiştir. Gazete haberin devamında İngiltere ve Fransa'nın Doğu politikasına da değinmiş, Doğu'daki etkilerinin yeniden var olacağını ve bunun samimi bir siyasetle sağlamlaşacağını aktarmıştır. "Le Temps" gazetesi ise, Yunan ordusunun bu son yenilgisinin ardından, Yunan güçlerinin Küçük Asya'dan çekildiğinde Trakya'da konuşlanmasına izin verilmesini beklememesi gerektiği yorumunda bulunmuştur. Le Temps gazetesi ayrıca Edirne ve Gelibolu'nun Türklere geri verilmesini belirtirken, Daily Telegraph ise 4 Eylül 1922 tarihli sayısında Yunanistan'daki ve savaş Bölgesindeki durumun ciddiyetine vurgu yaparken, Atina'yı zor günlerin beklediğini ifade etmiştir.¹⁹⁷

İlerleyişine devam eden Türk ordusu İzmir'e ulaşmış, Bergama'yı ele geçirmiş, bunun yanı sıra General Trikupis ve elliye yakın asker esir düşmüştür.¹⁹⁸ Bu araada göçmenleri taşımak amacıyla gemiler İzmir'e ulaşmaya başlamıştır. İki Amerikan torpil gemisi Amerikan uyruklu vatandaşları korumak için İzmir'e ulaşmışlar, her gemiden ellişer kişi silahlarıyla karaya çıkmışlardır. Joğovurti Tsayını - Jamanak gazetesi durumun kriz boyutuna ulaştığını, çünkü çok sayıda göçmen ve askerin İzmir'e yoğunlaştığını ve çevre köylerden halkın İzmir'e geldiklerini, şehrin çevre yollarının askerlerle dolduğu bilgisini okuyucularına aktarmıştır.¹⁹⁹

Bu süre zarfında Bursa ve Bandırma'da yaşayan Ermeniler de göç etmek istemişlerdir. Rodop'taki Patrik vekilleri bir telgrafla Bandırma'ya bir gemi gönderilmesi istemiş, tüm masrafların kendileri tarafından ödeneceği sözünü vermiştir. Bu telgraf alındığında bir geminin İstanbul'dan Mudanya'ya doğru yola

¹⁹⁷ "Yevrobagan Mamulı Yev Hunagan Tsahoğankı [Avrupa Basını ve Yunan Başarısızlığı]", **Joğovurti Tsayını – Jamanak**, 9 Eylül 1922, s.3.

¹⁹⁸ "Turkeri İzmir Modetsadz [Türkler İzmir'e Yaklaştılar]", **Joğovurti Tsayını – Jamanak**, 9 Eylül 1922, s.3.

¹⁹⁹ "Gatsutyuni İzmirli Meç [İzmir'de Durum]", **Joğovurti Tsayını – Jamanak**, 9 Eylül 1922, s. 3.

çıkıldığını belirten Joğovurti Tsaynı - Jamanak, geminin önce Bandırma ve Mudanya'ya uğrayıp göçmenleri alacağını ve Rodop'a döneceğini ifade etmiştir.²⁰⁰

Ermeni basının haberlerinden de anlaşılacağı üzere Eylül ayından itibaren İzmir, gemiyle Anadolu'yu terk etmeye çalışan insanlarla dolmuştur. 6 Eylül 1922 tarihinde “Velos” gemisi İzmir'e ulaşmış, 7 Eylül günü ise Osmanlı tebaası olan Rumlar durumu kriz halini almıştır. Askeri hastanelerde tedavi gören yaralı askerler “Patris” transatlantığıyla taşınmışlardır. Bununla birlikte yüksek dereceli memurlar “Naksos”, düşük dereceli memurlar ise “Adriotikos” ve “Atromitos” gemileriyle götürülmüşlerdir. Yaşanan olaylardan sorumlu tutulan Steriyadis ise 8 Eylülde “İron Duke” isimli İngiliz gemisinden gelen motorlu kayığa binerek şehirden uzaklaşmıştır. Bu süreçte ne yazık ki Anadolu'daki Rumlar kaderlerine terk edilmişlerdir. Edremitli Anna Pari isimli kadın tanık olduğu olayı şu şekilde aktarmıştır:

“... Bizim Edremit'te 'felaketle' ilgili hiçbir bilgimiz yoktu. Yunanlı komutana sorduk. O bizi sakinleştirdi. Buna rağmen kaygılanmıştık. Sosyal konumumuz sebebiyle, hükümette (Yunan hükümetinde) tanıdıklarımız vardı. Kadın Yardımlaşma Derneği'nin [Adelfotita Kirion] Başkanı'ydım... 'Askerlerimize paketler gönderiyorduk'. Pasaport çıkartmayı başardım. Ancak ben ayrılmazdan önce, evimize Yunanlı idareci gelip kocama, 'Karına ne oldu da gitmek istiyor? Hiçbir korku yok!' dedi. İki yüzlü! Beni özellikle Edremit'te gezintiye, halkı sakinleştirmeye çıkardı. Beni idarecinin yanında görüp: 'Eğer Anna sakinse ve gezintiye çıkmışsa, gitmeye kalkmıyorsa, hiçbir şey olmaz' diyorlardı.

6 Eylül (24 Ağustos)'de gitmeye hazırlandım. Önce yönetim binasından geçerek, idareciyi bir güzel payladım. 'Bu günahsız insanların kanında boğulasın!' dedim. Abarttığımı söyleyerek kendini savunmaya, korku olmadığını söylemeye başladı. Buna rağmen iki gün sonra, yani 8 Eylül (26 Ağustos)'de Yunanlı yetkililer Edremit'ten gizlice ayrıldılar...

²⁰⁰ “Brusa Yev Bandırma'ye Kağtel Uzoğ Hayeri [Bursa ve Bandırma'dan Göç Etmek İsteyen Ermeniler]”, **Joğovurti Tsaynı – Jamanak**, 10 Eylül 1922, s. 2.

*6 Eylül (24 Ağustos)'de Akçay'a indim. Kalabalık bir insan grubu boş yere gitmeyi bekliyordu. Gemi nasıl gelebilirdi ki? Cani Steriyadis, gemilerin Edremit Körfezi'nden göçmen almamalarını emretmişti... ”*²⁰¹

Bu süreçte İzmir Türk ordusu tarafından kuşatılmıştır.²⁰² Başkomutan Meydan Muharebesi olarak tarihe geçen söz konusu muharebeden kurtulan Yunan ordusu, İzmir'e doğru kaçmaya başlamıştır. Kaçmakta olan Yunan ordusunun yeni bir savunma hattı oluşturmaya engel olmak amacıyla Mustafa Kemal Paşa, “*Ordular ilk hedefiniz Akdeniz'dir. İleri!*” emrini vermiş ve Türk ordusu 9 Eylül 1922 tarihinde İzmir'e ulaşmıştır.²⁰³ İzmir'e giren Türk ordusu halkın alkışlarıyla karşılanmış, burada bulunan Yunan ordusundan esir alınanlar olmuştur.²⁰⁴

İzmir'deki durumu ele alan Yunan basını şehirde sükunetin hakim olduğunu, Yunan ordusunun Güney'deki güçlerinin Türk ordusu tarafından ciddi bir engelle karşılaşmadan İzmir'de konuşlanmaya devam ettiklerini bildirmiştir. Kuzeydeki Yunan güçlerinin ise herhangi bir baskı görmeden Mudanya'da toplanmaya devam ettiklerini ve belirtmiştir.²⁰⁵

Kral Konstantin yaşanan krizle ilgili olarak bir mesaj yayınlamış, söz konusu mesajda aldığı ağır darbenin Yunan ordusunun değerini hiçbir şekilde azaltmadığını, on seneden beri zaferler kazanıldığını, sabır ve cesaretle bu zor durumun üstesinden de gelineceğini ifade ederek halkın çıkarının korunacağını bildirmiştir.²⁰⁶ Bulgar basını ise Kral Konstantin'in durumunu endişe verici olarak görmüş, kendisinin Yunanistan Kralı olmaya devam edemeyeceği yorumunda bulunmuştur.²⁰⁷

Krizlerin yaşandığı bugünlerde bir diğer problem ise İzmir'de çıkan yangın olmuştur. Ermeni basını şehrin çeşitli noktalarında yangının çıktığını, halkın köylere

²⁰¹ Erdem, **a.g.e.**, s. 484 – 486.

²⁰² “İzmir Başaradz [İzmir Kuşatılmış]”, **Joğovurti Tsayını – Jamanak**, 10 Eylül 1922, s. 3.

²⁰³ Görgülü, **a.g.e.**, 286-287.

²⁰⁴ “Verçin Lurer [Son Haberler]”, **Joğovurti Tsayını – Jamanak**, 10 Eylül 1922, s. 3.

²⁰⁵ “Gatsutyunı İzmiri Meç [İzmir'de Durum]”, **Joğovurti Tsayını – Jamanak**, 10 Eylül 1922, s. 3.

²⁰⁶ “Konstantin Takavorin Badmakırı [Kral Konstantin'in Nutku]”, **Joğovurti Tsayını – Jamanak**, 12 Eylül 1922, s. 3.

²⁰⁷ “Hunasdani Takavori Tirkı [Yunanistan Kralının Tutumu]”, **Joğovurti Tsayını – Jamanak**, 12 Eylül 1922, s. 3.

çekildiğini ifade etmiştir. İki bine yakın evin yandığı, özellikle Frenk mahallesinin²⁰⁸ büyük zarar gördüğü belirtilmiştir.²⁰⁹ Halkın panik halinde olduğunu bildiren Joğovurti Tsaynı – Jamanak, bölgedeki Amerikalıların Atina'ya göç etmeye çalıştıklarını, aralarında Amerikan elçiliğinin de içinde bulunduğu Avrupa'ya bağlı birçok kurumun yandığını, yangının Ermeni mahallesinde çıktığını ve hasarın milyonları geçtiğini ifade etmiştir. Gazete ayrıca yangının henüz söndürülemediğini, İtalyan gemilerinin vatandaşlarını taşımaya çalıştıklarını aktarmıştır.²¹⁰ Gazete aynı sayısında İstanbul gazetesinin haberine yer vermiş, söz konusu haberde İzmir'in bir harabeye döndüğünü, Anadolu'nun en zengin ve en işlevsel kentinin yok olduğunu, Fransızların durumunda bir problem olmadığını, çünkü Fransızların büyük bir bölümünün gemilerde bulunduklarını bildirmiştir.²¹¹

Söz konusu yangınla ilgili Yunan basınının haberlerine de yer veren gazete, yangının Aya Fotini Kilisesi yönünde yayıldığını ve şehrin batı bölümünün harabeye döndüğünü bildirmiştir. İzmir'den edinilen haberlerin çok acı olduğuna değinen Yunan gazeteleri, Hristiyan ahalinin zor günler geçirdiklerini, yarın için kimsenin garantisinin olmadığını, çok sayıda ölenlerin olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Ermeni ve Yunan mahallelerinin tamamen yandığı bilgisi yer almıştır.²¹²

Ermeni basını, Yunan basının yanı sıra Türk basınının haberlerine de yer vermeye devam etmiştir. Tercüman – ı Hakikatin haberine göre yangının Ermeni mahallesinde çıktığını ve Avrupalıların yaşadığı bölgeye yayıldığını ve bu bölgeleri küle çevirdiğini ifade etmiştir. Yangının çıkış nedeninin belirlenemediğini bildiren gazete büyük ihtimalle Yunanların Hristiyan mahallesinde depoladıkları cephanelerin yangına sebep olduğunu bildirmiştir. Tercüman gazetesi, İzmir yangının büyük bir felaket olduğunu, hem Müslüman hem de Hristiyan halkın büyük zarar gördüğünü,

²⁰⁸ Günümüzde İzmir'in Konak Meydanı'na yakın bir yerleşim yeri olan Kemeraltı.

²⁰⁹ "Bornova Yev Uriş Küğer Hiro Carak [Bornova ve Başka Köyler Ateş Çukuru], **Joğovurti Tsaynı – Jamanak**, 16 Eylül 1922, s. 2.

²¹⁰ "İzmiri Hirteği Anzısbeli Amerikyan Hübadosarann Al Ayradz [İzmir Yangını Durdulamıyor Amerikan Elçiliği de Yanmış]", **Joğovurti Tsaynı – Jamanak**, 16 Eylül 1922, s. 3.

²¹¹ "İzmir Kahakı Averagits Mı Yeğast [İzmir Şehri Harabe Olmuş]", **Joğovurti Tsaynı – Jamanak**, 16 Eylül 1922, s. 3.

²¹² "İzmiri Kristonyanerı Suki Madnıvadz [İzmirdeki Hristiyanlar Yasa Boğulmuş]", **Joğovurti Tsaynı – Jamanak**, 16 Eylül 1922, s. 3.

yangının 13 Eylül günü öğleden sonra çıktığını belirtirken, Yeni Şark ise yaşanan felaketten dolayı hayatın durduğunu ifade etmiştir.²¹³ İzmir’de yaşayan Ermenilerin durumuna da yer veren Joğovurti Tsaynı – Jamanak, maddi kayıpların dışında can kayıplarının da olduğunu, Ermenilerin zor durumda kaldıklarını, evlerinin ve dükkânlarının küle döndüğü bilgisini okuyucularıyla paylaşmıştır.²¹⁴

Bu olayla ilgili belgelerden bir tanesi, 1910 – 1922 yıllarında İzmir İtfaiye Şefliği yapmış olan Paul Grescowich’in raporudur. Söz konusu rapora göre Ermenilerin kendi mahallelerinde yangın çıkardıkları belirtilmiştir.²¹⁵ Ancak raporun dışında o dönemle ilgili farklı görüşler de yer almaktadır. Falih Rıfkı Atay, 1955 yılında yayımlanan “Babanız Atatürk” isimli eserinde “*Bu sırada bir mesele çıkarmak isteyen Ermeni komitecileri şehri tutuşturdular.*” ifadesini kullanırken²¹⁶, üç yıl sonra yayımladığı Çankaya isimli eserinde ise “*Gâvur İzmir karanlıkta alev alev, gündüz tüte tüte bitti. Yangından sorumlu olanlar, o zaman bize söylendiğine göre, sadece Ermeni kundakçıları mı idi? Bu işte ordu komutanı Nurettin Paşa’nın hayli marifetli olduğunu da söyleyenler çoktu... Yağmacılar da ateşin büyümesine yardım ettiler.*”²¹⁷

Yabancı yazarlardan George Horton’un 1926 yılında yayımladığı The Blight of Asia [Küçük Asya Yanığı] ve Ermeni asıllı Amerikalı yazar Marjorie Housepian Dobkin’in 1971 yılında yayımladığı Smyrna 1922 Destruction of a City [İzmir 1922 Bir Şehrin Yıkımı] adlı eserlerindeki görgü tanıklarının ifadelerinden hareketle Ermenilerin İzmir’i yakmadıklarını ifade etmişlerdir.²¹⁸

²¹³ “Türkmen Ahpüre Lurer İzmirli Ahedali Hırteği Masin[İzmirdeki Yangın Felaketi Hakkında Türk Kaynaklarından Haberler]”, **Joğovurti Tsaynı – Jamanak**, 16 Eylül 1922, s. 3.

²¹⁴ İzmir Hayots Vinası [İzmir Ermenilerinin Zararı], **Joğovurti Tsaynı – Jamanak**, 16 Eylül 1922, s. 2.

²¹⁵ Söz konusu yangınla ilgili olarak 14 Ekim 1922 tarihli Genel Kurmay Başkanlığı raporu, İzmir Sigortaları İtfaiye Kumandanı Greskoviç’in raporunun dışında, İzmir Polis soruşturma raporu, I. Ordu Kumandanlığının 5 Ekim 1922 tarihli istihbarat raporu, Fransız Yüksek Komiseri General Pelle ve Yakın Doğu Fransız Deniz Kuvvetleri Komutanı Amiral Dumesnil’e ait raporlar da mevcuttur. Neşe Esirkiş, “İzmir Yangınları (XVIII. Asrın Ortalarından 1922’ye Kadar)”, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyeti Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, 2019, s. 52.

²¹⁶ Falih Rıfkı Atay, **Babanız Atatürk**, Ertuğ Matbaası, İstanbul, 1980, s. 83.

²¹⁷ Falih Rıfkı Atay, **Çankaya**, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2013, s. 375.

²¹⁸ Esirkiş, **a.g.t.**, s. 53.

İngiliz yazar Richard Clogg, “Yunanistan’ın Kısa Tarihi” isimli eserinde bu dönemde yaşanan olaylarda Yunan taraflı bir duruş sergilemiştir.²¹⁹ Aggelomatis ve benzer düşüncede olanlar, İzmir’i Nurettin Paşanın ateşe verdiğini iddia etmişlerdir.²²⁰ Çınar Atay, Tarih İçinde İzmir isimli eserinde yangını planlayanın Hrisostomos olduğunu belirtmiştir. Albay Reşid Galib ise 1923 yılında yayımlanan Current History [Güncel Tarih] adlı eserin dördüncü cildinde yer alan Symrna During the Greek Occupation [Yunan İşgali Süresince İzmir] adlı makalesinde yangının Ermeni Mahallesinde başladığını ve yangını Yunanların çıkardığını ifade etmiştir.²²¹

Yaşanan olayların akabinde 18 Eylül 1922 tarihinde Yunan ordusu Batı Anadolu’yu tümüyle terk etmiştir. Daha önce de belirtildiği üzere TBMM’yle Ankara Antlaşması’nı imzalayan Fransa, ateşkes antlaşmasının imzalanmasında arabulucu olmuş ve 11 Ekim 1922 tarihinde Mudanya Ateşkes Antlaşması imzalanmıştır.²²² Ermeni basını Yunanistan’da yaşanan iktidar krizine yer vererek Venizelos’un iktidara gelme ihtimaline değinmiştir. Yabancı basından edindiği bilgilerden hareketle Venizelos’un yalnızca Yunan halkının yapacağı bir genel oylamayla Yunanistan’a dönebileceği bilgisini sütunlarına taşımıştır.²²³ Bu süreçte Atina’da bulunan Venizelist subaylar grubu yaşanan olaylar neticesinde isyan hareketine başlamışlar, General Plastiras yönetiminde gerçekleştirilen isyan sonucunda iktidarı ele geçirmişlerdir. Bu isyanın ardından Kral Konstantin 1917 yılında olduğu gibi 1922 yılında da ülkesini tekrar terk etmek zorunda kalmıştır.²²⁴

Yunanistan iç işlerinde krizlerle boğuşurken, ateşkes antlaşmasının ardından sıra barış antlaşmasına gelmiştir. 24 Temmuz 1923 yılında imzalanan Lozan Antlaşması’nın ek 6 numaralı protokolüne göre İmroz (Gökçeada), Tenedos

²¹⁹ Clogg, **a.g.e.**, s. 103.

²²⁰ Erdem, **a.g.e.**, s. 495.

²²¹ Bu noktada amaç, yangının sorumluluğunu birilerine yüklemek değil, söz konusu yangınla ilgili olarak tarih yazımında yer alan çeşitli görüşlere yer vererek tarafsız bir gözle ele almaya çalışmaktır. Hür, **a.g.e.**, s. 444.

²²² Svoronos, **a.g.e.**, s. 91.

²²³ “Verçin Lurer [Son Haberler]”, **Joğovurti Tsayni – Jamanak**, 16 Eylül 1922, s. 3.

²²⁴ Svoronos, **a.g.e.**, s. 91.

(Bozcaada) ve İstanbul'da bulunan Rumlarla Batı Trakya'daki Türkler haricinde Türkiye ve Yunanistan arasında nüfusun karşılıklı olarak değiştirilmesi kararı alınmıştır. Bunu yanı sıra antlaşmada Trakya'da Meriç nehri iki ülke arasında sınır kabul edilmiş, Oniki Ada İtalya'ya, Kuzey Epir ise Arnavutluk'a verilmiştir.²²⁵

²²⁵ Svoronos, **a.g.e.**, s. 91.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇAĞDAŞ YUNAN EDEBİYATI 30 KUŞAĞI ROMANLARI'NDA 1922 KÜÇÜK ASYA FELAKETİ

Çalışmamızın ana konusu olan 1922 Küçük Asya Felaketi ve sonrasında yaşanan Türk – Yunan Mübadelesi, Anadolu topraklarında uzun yıllardır barış içinde yaşayan Türk, Rum ve diğer toplulukların hayatlarını derinden etkilemiştir. Bu durum toplumların hayatlarını olduğu kadar aynı ölçüde edebiyatlarını da etkilemiştir. Tezin bu bölümünde, Milli Mücadele'ye ve dönemin sıkıntılarını yaşayan bazı yazarların başlıca yapıtları ele alınacaktır.

Çalışmamızın amacı yaşanan savaşın Anadolu' da yaşayan Türk, Rum ve diğer azınlıkların günlük yaşamlarını, Anadolu'nun bu insanlar için ne ifade ettiğini ve yaşanan trajedinin çağrıştırdıklarını yansıtmaktır. Birçok türde incelenen Küçük Asya Felaketi teması, çalışmamızın bu kısmında söz konusu süreci ve sonuçlarını işleyen Çağdaş Yunan Edebiyatı'nın 30 Kuşağında olaylara tanıklık eden II. Grup yazarlarının öne çıkan örnekleriyle sınırlandırılmıştır.

3. 1. Çağdaş Yunan Edebiyatı 30 Kuşağı Yazarları ve Eserleri Hakkında

Çağdaş Yunan Edebiyatı'nda 30 Kuşağı kavramı ilk kez bu gruba kendisi de dahil olan Yorgos Theotokas tarafından 1929 yılında ifade edilmiştir. Tarih yazımına verdikleri eserlerle önemli katkılarda bulunan söz konusu yazarları on yıllık bir süreç içinde incelemek doğru olmayacaktır zira söz konusu yazarlar farklı tarihlerde dünyaya gelmiş ve yaşamları süresince eserler kaleme almışlardır. Bununla beraber 30 Kuşağı yazarlarının ortak noktaları Küçük Asya Felaketini ilk ele alan edebiyatçılar olmaları dışında en etkin oldukları dönemin 1930'lu yıllar olmasıdır.

30 Kuşığı yazarları verdikleri eserlerde kendilerinden önceki yazarların aksine modern yöntemler kullanmış, bu eserlerde realizmi öne çıkarmışlardır. Öyle ki kullandıkları yeni yöntemler, okuyucuda romandaki olayların ve karakterlerin gerçek olduğu hissini uyandırmışlardır. 30 Kuşığı yazarlarından biri olan Konstantinos Dimaras, 30 Kuşığı hakkında şu ifadelerde bulunmuştur: “30 Kuşığı yazarlarının ortak noktası, karakterlerinin, okuyucular tarafından gerçek olarak algılanmasıdır. Edebi eserlerimizin verimli ve bol oluşu, bizi kuşak olarak önlere taşımaktadır.”²²⁶

3. 1. 1. Birinci Grup Yazarlar

1922 yılında yaşanan felakete tanıklık etmemiş yazarlardan oluşan bu gruba dahil olan temsilciler; Stratis Doukas, Fotis Kondoglou, Ambot Youlielmos, Thrasos Kastanakis, Pandelis Prevelakis, M. Kargatsis, Thanasis Diomidis Petsalis, Angelos Terzakis ve Lilika Nakou’dur. bu grubun yazarları Yunanistan doğumlu olup doğrudan 1922’de yaşananları konu alan eserler vermemişler, romanlarında dolaylı olarak referans cümleler dâhilinde bahsetmişlerdir.

3. 1. 1. 1. Ambot Youlielmos (1906 - 2001)

Selanikli Nelson Abbott ve eşi Eugenia’nın oğlu olarak Atina’da doğmuştur. 1948 yılında Atina Üniversitesi Fizik ve Matematik Fakültesi’nde öğretim görevliliğine seçilmiştir. Öğrencilik yıllarında Suriye, Mezopotamya ve Orta Afrika’ya seyahat etmiştir. Fizik ve Matematik Okulu’ndaki öğretmenliğinin yanı sıra, öğrenci gözlemevini de düzenleyen Anargyrio Spetses Okulu’nda öğretmenlik yapmıştır. Michigan Üniversitesi (1952) ve Fransız Astrofizik Enstitüsü (1954)

²²⁶ Tougmpa Mourat, **Tasos Athanasiadis ve Niobe’nin Çocukları Romanı’da Anadolu**, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Balkan Çalışmaları Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 2019, s. 4.

bursunu almış ve Uluslararası Jeofizik Yılı boyunca Alaska Jeofizik Enstitüsü'nde (1957-1958) ders vermiştir. Edebiyatta ilk kez 1936'da, cesur teması (Girit yakınlarındaki Spina-Loga adasının gettosunda yaşayan cüzamlıların yaşamı) için bir sansasyon yaratan Toprak ve Su romanının yayınlanmasıyla ortaya çıkmıştır. En iyi eserleri arasında, yazarın lirik bir yazıya doğru kaydığı Dimitrios Gabriel romanının eleştirisi ve güçlü bir toplumsal hiciv unsuru olan kısa öyküler derlemesi de yer almaktadır. Ambott, yazıya sistematik olmayan ilgisi nedeniyle, iki savaş arası dönemin Yunan düzyazınının ilginç bir örneğidir. Ulusal Yunan Yazarlar Derneği üyesi ve Atina Üniversitesi'nde yardımcı doçent olarak, Devlet Kurgu Ödülü (Dimitrios Gabriel) 1961'de, Devlet Kısa Hikaye Ödülü (Ego) 1977'de ve 1974' te Atina Akademisi Ödülleriyle de onurlandırılmıştır.

3. 1. 1. 1. 1. Eserleri

Peri Metavliton Asteron [Değişken Yıldızlar Hakkında]

To Selas [Eyer]

Yi Ke Nero [Toprak ve Su] (1936)

Epidromi [Baskın]

Dimitrios Gavriil

Ioli

Ego O Nomos [Ben Kanun]²²⁷

²²⁷ (Çevrimiçi) <https://www.skroutz.gr/books/a.46161.ampot-goulielmos-n.html> / 18.02.2020.

3. 1. 1. 2. Stratis Doukas (1895 - 1983)

30 Kuşığı'nın en önemli temsilcilerinden olan Doukas, 1895 yılında Ayvalık'ta doğmuştur. Atina Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrencisi olduğu dönemlerde Fotis Kondoglou ile tanışmıştır. Milli Savunma'ya gönüllü olarak katılmış olan Doukas, Makedonya ve Küçük Asya cephelerinde savaşmış ve yaralanmıştır. Savaş deneyimlerini, "Bir Esirin Anıları" adlı çalışmasına kaydetmiştir.²²⁸

3. 1. 1. 2. 1. Eserleri

Istoria Enos Aihmalotou [Bir Mahkumun Hikayesi] (1929)

İs Eafton [Kendisine] (1930)

To İkonografiko Epos Tis Anatolikis Eklisias [Doğu Kilisesinin İkonografik Destanı] (1948)

Giannoulis Halepas Nea Viografia [Giannoulis Halepas Yeni Biyografi] (1952)

Giannoulis Halepas, Katalogos Ton Ergon Tou [Giannoulis Halepas Eserlerinin Listesi] (1962)

Grammata Ke Sinomilies [Mektuplar ve Konuşmalar] (1965)

O Zografos Spiros Papaloukas [Ressam Spiros Papaloukas] (1966)

Odiporos [Yolcu] (1968)

İpothesis Ke Lisis [Vakalar ve Çözümler] (1970)

Desmos [Bağ] (1970)

O Mikros Adelfos [Küçük Erkek Kardeş] (1972)

²²⁸ Roderick Beaton, **İsagogi Sti Neoteri Elliniki Logotehnia [Çağdaş Yunan Edebiyatı'na Giriş]**, Nefeli Yayınları, Atina, 1994, s. 181.

Martiries Ke Krisis [Tanıklıklar ve Yargılar] (1972)

Enotia [Küpe] (1974)

I Dodeka Mines [On İki Ay] (1982)²²⁹

3. 1. 1. 3. Fotis Kondoğlu (1895 - 1965)

Asıl adı Fotis Apostolelis olan yazar 1895 yılında Ayvalık'ta dünyaya gelmiştir. Daha bir yaşındayken babasını kaybeden yazarın ve ailesinin himayesini Aya Paraskevi Manastırı'nda bir keşiş olan amcası Stefanos Kondoğlu üstlenmiştir. Atina Güzel Sanatlar Fakültesi'ndeki eğitimini yarıda bırakarak 1914 yılında Fransa'ya gitmiş burada Knut Hamsun'ın Açlık adlı eseri için tasarladığı kitap kapağıyla ödüle hak kazanmıştır. 1918 yılında kaleme aldığı ilk kitabı Pedro Cazas, 1919' da meslektaşları olan Stratis Doukas'ın desteğiyle basılmıştır. 1922 yılında Midilli'ye göç eden Kondoğlu vatan toprağına duyduğu hasret, Ortodoksluğa olan inancı ve Bizans geleneğinin izlerine rastlanan eserlerinde, sade edebi ve akıcı bir dilin yanı sıra halk diline yakın bir üslup kullanmıştır. 1963 yılında yazarın tüm eserleri Atina Akademisi Yazın Ve Sanat Milli Başarı Ödülü'ne hak kazanmıştır. Yazar geçirdiği trafik kazası neticesinde 13 Temmuz 1965 yılında vefat etmiştir.

3. 1. 1. 3. 1. Eserleri

Pedro Kazas (1919)

Vasanta [Çile] (1923)

Taksidia [Seyahatler] (1928)

Fimismeni Andres Ke Lismonimeni [Ünlü ve Unutulmuş Adamlar] (1942)

²²⁹ (Çevrimiçi) <http://photodentro.edu.gr/cultural/r/8526/5791> 3 Mart 2020.

İ Arhei Anthropi Tis Anatolis [Doğu'nun İlk İnsanları] (1945)

Pigi Zois [Hayat Kaynağı] (1951)

İkonos Tis Panagias [Meryemana İkonaları] (1953)

İ Agiasmeni Ellada [Kutsanmış Yunanistan] (1957)

Ori Agia [Kutsal Dağlar] (1958)

Erga A To Ayvali İ Patrída Mu [Birinci Eserler Memleketim Ayvalı] (1961)

Erga B Adamastes Psihes [İkinci Eserler Yılmayan Ruhlar] (1961)²³⁰

3. 1. 1. 4. Thrasos Kastanakis (1900 - 1967)

1900 yılında İstanbul'da dünyaya gelen yazar, 19 yaşında Paris'e yerleşmiştir. Burada dilbilim ve filoloji eğitimi almış, 1921'den itibaren Sorbonne Doğu Dilleri Okulu'nda modern Yunan dili ve edebiyatı öğretmenliği yapmıştır. Alkolizme bağlı karaciğer yetmezliğinden dolayı ölen yazarın mezarı Paris'te bulunmaktadır.²³¹

3. 1. 1. 4. 1. Eserleri

Romanlar

İ Prinkipes [Prensesler](1924)

Sto Horo Tis Evropis [Avrupa Dansında](1929)

İ Fili Ton Anthropon [İnsanların Irkı] (1932)

²³¹ Ellis Alexiou, **İpo Ehemiteian [Gizlilik Altında]**, Sinhroni Epohi [Modern Dönem] Yayınları, 1976, s. 176.

Mistiria Tis Romiyosinis [Rumluğun Gizemleri] (1933)

Megali Asti (1935)

Ton Kero Tis İrinis [Barış Zamanı] (1942)

O Hatzi Manuil [Hacı Manuil] (1956)

İ Pagida [Tuzak] (1962)

Kısa Öykü Derlemeleri

İ Horevtria Kontesinsa Felitsita [Dansçı Kontes Felicita] (1928)

O Omogenis Vladimiros [Gurbetçi Vladimir] (1936)

O Raskagias (1939)

3. 1. 1. 5. Pandelis Prevelakis (1909 - 1986)

Girit'in Rethymno kentinde doğmuştur. 1939'da Güzel Sanatlar Okulu'nda Sanat Tarihi profesörü olarak görev almıştır. Son derece kültürlü bir adam olan Prevelakis, dikkat çekici estetik ve görsel sanat çalışmalarına ek olarak şiirler, romanlar ve oyunlar yazmıştır.²³²

3. 1. 1. 5. 1. Eserleri

Şiirleri

İ İmni Piisi [İlah Şiirleri] (1939)

İ Pio İmni Piisi [Daha İlahi Şiirler] (1941)

²³² Antonis Dekavalles, **İsagogi Sto Logotechniko Ergo Tu Pandeli Prevelaki [Pandeli Prevelaki'nin Eserlerine Giriş]**, Kedros Yayınları, 1985.

Romanlar

To Hroniko Mias Politias [Bir Vatandaşın Kroniği] (1938)

O Kritikos [Giritli] (1965)

O İlios Tu Thanatu [Ölümün Güneşi] (1959)

İ Kefali Tis Medusas [Medusa'nın Başı] (1963)

Tiyatro

Lazaros (1954)

Sta Heria Tu Zondanu Theu [Canlı Tanrı'nın Eli] (1955)

To İfestio [Resif](1962)

3. 1. 1. 6. M. Karagatsis (1908 - 1960)

Gerçek adı Dimitris Rodopoulos olan yazar, kuşağının en yetenekli ve üretken romancılarından biridir. Karkavitsas ve Theotokis'in bıraktığı naturalizm akımının takipçisi olmuştur. Karagatsis, genç yaşta yazdığı Albay Liapkin (1933) ve Juggerman (1938) adlı romanlarıyla ilk kez dünyasında yer almıştır. Eserlerindeki kahramanlarda büyük tutkular, ilkel ve tatminsiz erotizm, hakimdir. Karagatsis, taşra toplumunun boğucu yaşamını bilgi ve gerçekçilikle sunmuştur.

3. 1. 1. 6. 1. Eserleri

Romanlar

O Megalos İpnos [Büyük Uyku] (1946)

O Andipiarhos Vasilis Laskos [Teğmen Vasilis Laskos] (1948)

Ta Sterna Tu Mihalı [Mihali'nin Sarnıçları] (1949)

O Kitrinos Fakelos [Sarı Zarf] (1956)

Sergios Ke Vakhos [Sergios ve Vakhos] (1959)

To 10 (1960)²³³

3. 1. 1. 7. Angelos Terzakis (1906-1979)

Nafplio'da doğmuş olan yazar, Atina'da ölmüştür. Küçük yaşlardan itibaren kendisi edebiyata adayan Terzakis, kısa öykü, roman, tiyatro ve deneme türlerinde kendini geliştirmiştir. Romanlarında, küçük burjuva ailesinin krizini ve gerilemesini, ağır ve hasta yüzlerinin durumunu sunmaya çalışmıştır. Ayrıca düzyazımızda özel bir yer tutan tarihi romanı Prens İzambo ile Mora'daki Frenk egemenliği dönemini hayata geçirmeye çalışmıştır. Terzakis deneme türünde öne çıkmıştır. Modern varoluşçu felsefi düşünceden etkilenmiş olan yazarın örnek makaleleri de vardır.

3. 1. 1. 7. 1. Eserleri

Romanlar

Desmotes [Ciltli] (1932)

İ Parakmi Ton Skliron [Sert Düşüşü] (1933)

İ Prinkipessa İzambo [Prens İzambo] (1945)

Mistiki Zoi [Gizemli Hayat] (1957)

Öyküler

²³³(Çevrimiçi)http://ebooks.edu.gr/ebooks/v/html/8547/2702/Keimena-Neoellinikis-Logotechnias_B-Lykeiou_html-empl/index_d_11_04.html 15 Nisan 2020.

O Ksehasmenos [Unutulmuş] (1925)

Tu Erota Ke Tu Thanatu [Aşkın ve Ölümün] (1943)

Aprilis (1946)

Tiyatro

Aftokrator Mihail (1936)

Gamilio Emvatirio (1937)

Nihta Sti Mesogeio [Akdeniz’de Gece] (1955)

Thomas O Dipsihos [İki Ruhlu Thomas] (1962)²³⁴

3. 1. 1. 8. Lilika Nakou (1904 – 1989)

Gerçek adı Ioulia Nakou olan yazar Atina'da doğmuş ve burada ölmüştür. Yazarlığın yanı sıra gazetecilik de yapmıştır. Avukat ve devlet bakanı Venizelos Loukas Nakos ile yazar Arsinoe Papadopoulou'nun kız kardeşi Eleni Papadopoulou'nun kızıdır. Ebeveynlerinin boşandıktan sonra annesiyle birlikte yaşadığı Cenevre'de liseyi bitiren Nakou, piyano dersleri almış ve Felsefe Fakültesi'nde okumuştur. Paris Sorbonne'da Fransız edebiyatı okuyan Nakou Fransız yayınevlerinde çalışmıştır. Fransa'da sosyalist çevrelerle temas kurmuş, Romain Rolland ve Miguel de Unamuno ile tanışmıştır.

İlk olarak Monde, Clarté, Nouvelles Litteraires gibi Paris dergilerinde kısa öykü, roman yayınlarıyla mektuplarla yer almıştır. Yunanistan'da, 1932'de, kısa öyküler koleksiyonu I Xepartheni'yi yayınlarken, Nikos Kazantzakis ve Varnalis,

²³⁴Roderick Beaton, **Isagogi Sti Neoteri Elliniki Logotehnia [Çağdaş Yunan Edebiyatı'na Giriş]**, Nefeli Yayınları, Atina, 1994, s. 190.

Theotokas ile tanışmıştır. Çalışmasının kaynağı kişisel deneyimleri olan Nakou, feminist yazı hareketinden çok etkilenmiştir. Nakou'nun en tanınmış iki romanı, yazar Giannis Kandilas tarafından televizyonda yayınlanan ve 1980'lerde devlet televizyonunda yayınlanan Bayan Doremi ve Yeni Bir Yaşam İçin adlı çalışmaları olmuştur. Nakou, Ampelokipi'deki evinde geçirdiği felç sonucu 84 yaşında ölmüştür.

3. 1. 1. 8. 1. Eserleri

Öykü Roman ve Nobel Ödülü Aldığı Eserleri

İ Ksepartheni [Bakire]

Parastratimeni Mithistorima [Yanlış Yönlendirilmiş Romanlar] (1935)

İ Kolasi Ton Pedion [Çocuklar Cehennemi] (1944)

İ Kiria Doremi [Bayan Doremi] (1955)

Ya Mia Kenourya Zoi [Yeni Bir Hayat İçin] (1960)

İ Oramatistes Tis İkarias [İkaria'nın Vizyonerleri] (1963)

Biografik Romanlar - Denemeler – Anılar

İ Zoi Tu Edgar Poe [Edgar Poe'nun Yaşamı] (1936)

İ Paragnorismeni [Tanınmayan] (1978)

İ Zoi Tu Semelvias [Semelvias'ın Yaşamı] (1982)

Prosopikotites Pu Gnorisa [Tanıdığım Kişilikler] (1965)

To Hroniko Mias Dimosiografu [Bir Gazetecinin Kroniği] (1979)²³⁵

²³⁵(Çevrimiçi)https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9B%CE%B9%CE%BB%CE%AF%CE%BA%CE%B1_%CE%9D%CE%AC%CE%BA%CE%BF%CF%85 10 Mayıs 2020.

3. 1. 1. 9. Thanasis Petsalis Diomidis (1904 - 1995)

Atina Üniversitesi'nde jinekoloji alanında öğretim üyesi olan Nikolaos Petsalis'in oğlu olan yazar, Atina'da doğmuştur. Selanik'te Liberal Parti'den milletvekili seçilmiştir. Önce Montpellier Hukuk Fakültesi'nde, ardından Paris'te Hukuk Fakültesi ve Siyaset Bilimi Okulu'nda okumuştur. 1924 sonbaharında öğrenimini tamamlamadan Yunanistan'a dönmüştür. Askerlik görevi sırasında, Fransa'daki çalışmaları nedeniyle Yunanistan'daki Fransız Askeri Misyonu'nda görev yapmıştır. Nisan 1928'de Atina Hukuk Fakültesi'nden "gayretini ifade eden" Çok İyi derecesiyle mezun olmuştur. Mesleki kariyeri, o sırada yeni kurulan Yunanistan Merkez Bankası'nın Ekonomik Çalışmalar ve İstatistik Departmanı'nda görev almıştır.

3. 1. 1. 9. 1. Eserleri

Monografiler

Simvuli İs Tin Meletin Tis Filosofias Tou Dikeu [Hukuk Felsefesi Çalışmasına Katkı]

İ Dimosionomiki Antimetopisis Tu Prosfigiku Zitimatos [Mülteci Sorununa Mali Tepki]

Öyküler

Merikes İkonas Se Mia Korniza [Bir Çerçeveden Bazı Görüntüler] (1925)

Yeres Ke Adinames Yenees [Güçlü ve Zayıf Nesiller]

Tarihi Romanlar

İ Mavroliki

İ Kabana Tis Agia Triadas [Agia Triada'nın Çanları] (1948)

Tiyatro

Stin Riza Tu Megalu Dentre [Büyük Ağacın Kökünde] (1952)

İ Yineka Me Ta Spasmena Ftera [Kırık Kanatlı Kadın] (1954)

Heria Pano Ston Tiho [Duvarın Üzerindeki Eller] (1966)²³⁶

3. 1. 1. 10. Tasos Athanasyadis (1913 - 2006)

30 Kuşağının genç yazarlarından olan Tasos Athanasiadis, Epir kökenli Mihail Athanasiadis'in oğlu olarak Manisa'da doğmuştur. 1922 yılında yaşanan Küçük Asya Felaketi yazarın ailesiyle birlikte Atina'ya göç etmesine neden olmuştur. Burada Atina Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne kaydolun yazar eğitimine devam ederken aynı zamanda Hukukçular Sandığı muhasebe ofisinde çalışmıştır. Küçük yaşlarda edebiyata olan ilgisi onu yazar olmaya yönlendirmiştir. Athanasiadis kaleme aldığı *Pos Evlepe o Fotos Politis ti Neoelliniki Pragmatikotita* adlı çalışması ile yazarlığa adım atmıştır. İlk başlarda Hristiyanlık ile ilgili konularda çalışan yazar sonradan edebiyata yönelmiş ve nihayetinde edebiyatın hemen her türüyle ilgili eserler vermiştir. Geleneksel yöntemleri modern yöntemlerle harmanlayan yazarın eserlerinde çok kahramanlık ve karmaşık olaylar zincirine rastlandığından nehir roman türü yazarı olarak Yunan edebiyatında büyük önem taşır. 1963 yılında yayınlanan *Albert Schweitzer* biyografik romanı Athanasiadis'e Devlet Ödülü kazandırmıştır. 1971-1974 yılları arasında kaleme aldığı *İ Fruri Tis Ahayas* adlı eseri, 1975 yılında yayımlanmış ve Atina Akademisi Urani Ödülü'ne layık görülmüştür. Athanasiadis, Kostas Palamas Vakfı, Urani Vakfı ve Abdi İpekçi Edebiyat Ödülleri Vakfı'nda başkanlık yapmıştır. Ulusal Yunan Edebiyatçılar

²³⁶ Dimitra Pikramenu – Varfi, **Thanasis Petsalis – Diomidis, İ Pnevmatiki Odiporia Tu Ke İ Mavroliki [Manevi Yolculuğu ve Mavroliki]**, Yunan Edebiyatı Derneği Yayınları, Atina, 1986, s. 155.

Birliği'nin kurucu üyelerinden olan yazar Yunan Pen Club Birliği'nin de başkanlığını yapmıştır. Eserleri birçok dile çevrilen yazar 93 yaşında vefat etmiştir.

3. 1. 1. 10. 1. Eserleri

Romanları

İ Panthei Üç cilt (1948-1961)

1.cilt Harismeni Epohi [Mutlu Dönem]

2.cilt Marmo Pantheu[Pantheu Faresi]

3.cilt Kerkoporta [Arka Kapı]

Ta Pedia tis Niovis [Niovis'in Çocukları] (Dört cilt 1988-1995)

İ Fruri tis Ahayas [Ahaia Muhafızları] (İki cilt 1975)

İ Ethusa tu Thronu [Taht Odası] (1969)

İ Teleftei Eggoni [Son Torun] (İki cilt 1984)

Biyografi Kitapları

Dostoyevski (1956)

Albert Schweitzer (1963)

Yos tu İliu [Güneşin Oğlu] (1978)

Deneme ve Gezi Yazıları

Pos Evlepe o Fotos Politis ti Neoelliniki Pragmatikotita [Vatandaş Yunan Gerçekliğini Nasıl Gördü] (1936)

To Taksidi sti Monaksia [Yalnızlığa Yolculuk] (1944)

Veveotites ke Amfivolies[Kesinlikler ve Şüpheler] (1980)

Anagnorisis [Tanışmalar] (1965)

Apo ton Eafto Mas stus Allus [Kendimizden Başkalarına] (1993)

To Meseoniko Triptiho [Ortaçağ Üçlüsü] (1998)

Kiriyes ke Kirii sas Efharisto [Bayanlar Baylar Teşekkür Ederim] (2002)

Sto Proto Skali [İlk Adımda] (2002)²³⁷

3. 1. 2. İkinci Grup Yazarlar

Bu grubun temsilcileri olan Ilias Venezis, Yorgos Theotokas, Kosmas Politis ve Stratis Mirivlis, I. grup yazarlardan farklı olarak memleketleri Anadolu'dan ayrılarak mübadeleyi yaşamışlar, dolayısıyla 1922 yılında yaşananlara tanıklık etmişlerdir. Savaşın kaçınılmaz sancılarını ve mübadeleyi işleyen II. Grup yazarlar, eserlerinde savaş öncesi barış içinde yaşayan iki halkın masalsı yaşamlarını ve bunun akabinde savaşın başladığı andan itibaren bozulan huzur ortamını, acıyı, ölümü ve sonunda göçmen olma gerçeğini ele almışlardır.²³⁸

Bu noktada Çağdaş Yunan Edebiyatı 30 Kuşağı ikinci grup yazarlarının hayatlarına kısaca değinmemiz yerinde olacaktır.

3. 1. 2. 1. YORGOS THEOTOKAS (1905-1966)

Deneme, roman ve tiyatro yazarı olan Theotokas, İstanbul'da doğmuş ve çocukluğunu burada geçirmiştir. 1922 yılında Atina'ya gelmiş ve Atina Üniversitesi'nde hukuk okumuştur. Daha sonra kısa bir süre Fransa ve İngiltere'de yaşamıştır. Çağdaş Yunan Edebiyatı 30 Kuşağı Romanı'nın en önemli temsilcilerinden biri olarak kabul edilir. Çalışmalarındaki temel özellikler, düşünceli ruh hali, sade ve akıcı üslubudur.

²³⁷ Mourat, **a.g.t.**, s. 16 – 26.

²³⁸ **A. e.**, s. 171.

3. 1. 2. 1. 1. Eserleri

Romanlar:

Argo (1936),

Euripides Pentozalis (1937),

To Demonio [Cin] (1938),

Leonis (1940),

İera Odos [Kutsal Yol] (1950),

Asthenis Ke Odipori [Hastalar Ve Yolcular] (1964).

Denemeler ve Gezi Yazıları:

Elefthero Pnevma [Özgür Ruh] (1929),

Ebros Sto Kinoniko Provlima [Toplumsal Sorunun Ötesinde] (1932)

Sto Katofli Ton Neon Keron [Yeni Zamanların Eşiğinde] (1945)

Dokiio Ya Tin Ameriki [Amerika Üzerine Deneme] (1954)

Provlima Tu Keru Mas [Zamanımızın Sorunları] (1965)

Pnevmatiki Poria [Manevi Yol] (1961)

Taksidi Sti Mesi Anatoli Ke To Ayo Oros [Orta Doğu ve Athos Dağı'na Yolculuk] (1961).

Tiyatro:

Theatro A' [İlk Tiyatro] (1944),

Theatro B' [İkinci Tiyatro] (1947),

3. 1. 2. 2. KOSMAS POLİTİS (1893-1974)

Gerçek adı Paraskevas Taveloudis olan Paris Taveloudis olan Politis, Atina’da doğmuştur. İki yaşındayken ailesiyle birlikte İzmir’e yerleşen yazar, Küçük Asya Felaketi’nin ardından Yunanistan’a dönmüştür. Etkileyici ruh halleri, lirik tarzı ile öne çıkan romanları çocukluk deneyimleriyle doludur. Çağdaş Yunan Edebiyatı 30 Kuşağı’nın en dikkat çekici romancılarından biridir.

3. 1. 2. 2. 1. Eserleri

Lemonodasos [Limon Ormanı] (1928),

Ekati [Yüz] (1934),

Tris Yinekes [Üç Kadın] (1943),

Stu Hacifrangı [Yitik Kentin Kırk Yılı] (1964)

3. 1. 2. 3. STRATİS MİRİVİLİS (1892-1969)

Gerçek adı Evstratios Stamatopoulos olan Mirivlis, iki savaş arası dönemin (mesopolemos) en önemli romancılarından birisidir. Midilli doğumlu yazar, Atina Üniversitesi Felsefe ve Hukuk Fakültesi'ne kaydolmuş, ancak Balkan Savaşlarına katılması nedeniyle söz konusu üniversitenin ilgili bölümlerine devam edememiştir. Bu olay Mirivilis’in ilk çalışmaları olan Kokines İstories [Kırmızı Hikayeler] (1915) ve İ Zoi En Tafo [Mezarda Yaşam] (1924) gibi çalışmalarına zemin hazırlamıştır. Eserlerindeki savaş karşıtı tutumu Barbusse, Remarque ve Dörcke'nin eserleriyle

benzerlik göstermektedir. Yazar eserlerindeki gerçekliği daha ılımlı ve daha lirik bir şekilde eserlerine yansıtmıştır.

3. 1. 2. 3. 1. Eserleri

İ Daskala Me Ta Hrisa Matya [Altın Gözlü Öğretmen] (1923),

To Prasino Vivlio [Yeşil Kitap] (1935),

To Galazio Vivlio [Mavi Kitap] (1934),

To Kokkino Vivlio [Kırmızı Kitap] (1925),

To Vissini Vivlio [Kızıl Kitap] (1959)

3. 1. 3. 30 Kuşağı Romanlarından Seçmelerle Küçük Asya Felaketi

İnceleyeceğimiz romanlarda 1922 Küçük Asya’da yaşanan sancılı dönem Dido Sotiriou’nun Benden Selam Söyle Anadolu’ya [Matomena Homata], İlias Venezis’in, Eolya Toprağı [Eoliki Yi] ve Agapi Molivyatis’in On Günün Günlüğü [To Hroniko Ton Dekka İmeron] üzerinden ele alınacaktır. Romanlarda esas olarak; Anadolu, yöre insanı, savaştan öncesi ve sonrasındaki yaşamları ve savaşta toplanan erkeklerin ağır işlerde çalıştırılmak üzere amele taburlarına alınmaları konu edilmektedir. Yeri gelmişken belirtmek gerekir ki Agapi Molivyatis ve Dido Sotiriyu her ne kadar 30 Kuşağı yazarları dâhilinde değilseler de Molivyatis İlias Venezis’in kız kardeşi olduğu ve İlias Venezis ile birlikte dönemin olaylarına bizzat tanıklık etmesi sebebiyle “On Günün Günlüğü”, Sotiriyu ise eserinde dönemin sancılarına değindiğinden “Benden Selam Söyle Anadolu’ya” adlı eserler çalışmada yer almıştır.

3. 1. 3. 1. DİDO SOTİRİYU

Anadolu kökenli bir yazar olan Dido Sotiriyu, 1909 yılında Aydın'da doğmuştur. 1922 yılında Yunanistan'a göç etmek zorunda kalan Sotiriyu, önce kendisi bir süre sonra da ailesi buraya yerleşirler. Bir kız çocuğu için eğitimin çok da gerekli olmadığını düşünen bir ailenin kızı olmasına rağmen, öğretim üyesi olarak görev yapmıştır. Sotiriyu'nun ailesinin kısıtlayıcı davranışları, memleketinden göç etmek zorunda kalması, ayrıca Alman işgali yazarın hayatındaki önemli olaylardır. Sotiriyu, kitabın ilk sayfalarında söz konusu durumu şu şekilde belirtmiştir:

“Geç eğitim gördüm, geç yazdım, tutucu bir ailede yetiştim; ve toplumun yasaklarıyla ortaokul sıralarından beri özgürlük, bağımsızlık ve insan hakları için mücadele ederek büyüdüm...”²³⁹

3. 1. 3. 1. 1. Dido Sotiriyu'nun Eserleri

İ nekri Perimenun [Ölümler Bekliyor] 1959, Roman.

İlektra / (Anagenisis) [Tekrar Doğuş] 1961, Roman.

Mikrasiatiki Kotastrofi Ke i Stratigiki Tu imberyalizmu Stin Anatoliki Mesogio [Küçük Asya Faciası Emperyalizmin Doğu Akdeniz Stratejisi] 1975, İnceleme.

Mesa Stis Floges [Alevler İçinde] 1978, Roman

Episkeptes [Ziyaretçiler] 1979, Roman

Katedafizometha [Yıkılıyorduk] 1982, Roman

²³⁹ Dido Sotiriyu, **Benden Selam Söyle Anadolu'ya**, Çev.: Atilla Tokatlı, Can Yayıncılık, İstanbul, 2014. s. 4.

3. 1. 3. 1. 2. Benden Selam Söyle Anadolu'ya

3. 1. 3. 1. 2. 1. Eser Hakkında

Dido Sotiriou tarafından kaleme alınan “Benden Selam Söyle Anadolu'ya” isimli eserin²⁴⁰ çevirisi Atilla Tokatlı tarafından Fransızcadan yapılmıştır. Ele alacağımız kitabın ilk baskısı 1982, ikinci baskısı ise 1986 yılında basılmıştır.

1982 Abdi İpekçi Türk - Yunan Dostluk Ödülü'ne layık görülen eserde olaylar, Manolis Aksiyotis adında Rum bir çocuğun gözünden anlatılmaktadır. Roman “Cennet Hayatı”, “Amele Taburu”, “Yunanlılar Geliyor” ve “Büyük Felaket” olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır. Yazar, Manolis Aksiyotis'in gerçek hayatta yaşamış olduğunu belirtmekte ve şunları söylemektedir:

“Buradaki hikâyeyi ağızından dinleyeceğiniz Manoli Aksiyotis, Anadolu Rum köylüsünün sembolüdür. 1914-1918 arası Amele Taburu'nda bulunmuş, Anadolu'yu Rum istilâsıyla birlikte Elen üniformasını sırtlamış, esaret görmüş ve nihayet Yunanistan'da mülteciliğin zehirli ekmeğine ortak olmuştur. İltica ettikten sonra kırk yıl boyunca sendikacılık yapmış; İkinci Dünya Harbi'ni izleyen Yunan Milli Direnme Hareketi'ne katılmıştır. Emekli olunca da altmış yılı aşkın yaşantısını kaleme almıştır Manoli. Büyük bir sabırla ve ceefa çekerek: Çünkü, doğru dürüst okuma yazma bilmemektedir. Bu romanın dokusunu işte ben bu türlü tanıklardan süzüp çıkarttım. Bir daha geri gelmemek üzere çökmüş bir âlemi gözlerinizin önünde canlandırmak amacıyla yaptım bu işi. Yaşlılar unutmasın; ve gençler, bütün olup biteni çırılçıplak bir şekilde görsün, öğreysin diye..”²⁴¹

²⁴⁰ Eserin orijinal adı “**Matomena Homata**[**Kanlı Topraklar**]”dır. Eser Türkçe'ye “ Benden Selam Söyle Anadolu'ya” şeklinde çevrilmiştir.

²⁴¹ Sotiriyu, **a.g.e.**, .s. 5.

3. 1. 3. 1. 2. 2. Eserin Konusu

Küçük Asya'yı anlatan Manolis Aksiyotis, otobiyografik bir söylemle ailesini ve buradaki hayatını anlatırken, Rumların ve diğer halkların oradaki huzur dolu yaşamlarını kaleme almıştır. Manolis, annesi babası ve diğer altı kardeşiyle yaşamaktadır. Ailenin ilk çocuğu olan kız kardeşi Sofia pek evden çıkmamaktadır. Manolis, kardeşi Yorgis'e daha bağlıdır ve ailesiyle huzur içinde yaşamaktadır. Babası tarlada çalışarak ailesinin geçimini sağlamaktadır. Ailenin reisi olduğu için herkes babaya saygı duymaktadır. Manolis, diğer kardeşleriyle birlikte babasına tarım işlerinde yardım etmektedir.

Manolis, yaşadığı Kirikince köyünü cennetten bir parçaymış gibi değerlendirir. Kirikince, zeytinliklerle ve meyve bahçeleriyle çevrili, bereketli tarlalarla bezenmiş bir Ege köydür. Tamamı Rumlardan oluşan Kirikince'de, herkes güler yüzlü ve mutludur. Civar köylerde yaşayan Türk ahaliyle de sulh içinde yaşayan Rum köylülerin Türkler ile ilişkisi çoğunlukla ticaret üzerinedir. Ayrıca Türkler, her sabah Kirikincelilerin pazarlarına gelerek onlardan alışveriş yaparken, Rumlar ise Türklerden çoğunlukla süt ve büyük baş hayvan alımı yapmaktadırlar. Bununla birlikte ziyaretlerin de yapıldığı bu köye gelen Türkler Rum evlerinde konaklarken, Türk köylerine giden Rumlar da en iyi şekilde ağırlanmaktadırlar ve panayırlarda da Rumlarla birlikte eğlenmektedirler.

Kahramanımız Manolis'in de en iyi arkadaşı bir çoban olan Şevket'tir. Öyle ki Manolis, Şevket'i kardeşi gibi görür. Hayali zengin bir tüccar olmak olan Manolis, hesap işlerinden iyi anladığı için babası tarafından ticareti öğrenmesi için İzmir'e gönderilir. Manolis, İzmir ile ilgili masallarla büyüdüğünden İzmir'e ayrı bir hayranlık duymaktadır. Türkler, Yahudiler, Ermeniler arasında Rumca konuşanlar da mevcuttur ve bu durum Manolis'in hoşuna gider. Bununla birlikte, Manolis İzmir'de birlikte çalıştığı tüccarları etnik durumlarını gözetmeksizin onları sadece iyi ya da kötü olarak değerlendirir. Bu dönemde patronu Mihalaki Efendi'nin yanında çalışan Manolis, patronunun alışveriş sırasında tartıda hile yaptığına şahit olmuştur..

Manolis bu yüzden Mihalaki Efendi'yi imansız biri olarak değerlendirirken, Hacıstavri gibi dürüst, İsmail Ağa gibi borcuna sadık Türk tüccarlar da saygı duymaktadır..

Manolis, bir süre sonra köyüne döner. Babasına yardım ederek tarlalarını ekip biçerek hayatına devam eder. 1914 yılının bir sonbahar sabahında tellâl Kosma köye gelerek köy haklına savaşı *“Harbe giriyoruz, harbe! Allah uzun ömürler versin, Sultanımız efendimiz Kayzer'in yanında yer almış bulunmaktadır. Avusturya ve Almanya ile el ele verip İngiltere, Fransa ve Rusya ittifakına karşı cihad açmıştır!”* şeklinde duyurur. Köydeki herkes şaşkındır ve akıllardaki tek soru şudur: “Bizim, Rumların hali ne olacak?”.

Bu olaydan iki üç gün sonra tellal yeniden köye gelir ve halka 22 - 40 yaş arasındaki Rum Hristiyanlar da Padişah'ın emriyle cepheye gitmek zorunda olduklarını duyurur. Ancak kahvelerde durumun çok daha vahim olduğu yönünde konuşmalar başlar. Osmanlı hükümetinin Hristiyanları doğrudan Amele Taburu denilen birliklere gönderdiği ve bu birliklere “ölüm taburu” da dendiği işitilir. Bu olayın asıl nedeni Almanların, Yunanlıların orayı "terk etmek" zorunda olduklarına, çünkü gelecek planlarında kendilerine engel olacaklarına inanmalarıdır.

Küçük Asya'dan pek çok Rum, Amele Taburları'na götürülür. Yollarda ve demiryollarında çalıştırılırlar. Manolis de amele taburlarına alınanlar arasındadır. Bir süre sonra tifüse yakalanan Manolis kısa bir istirahat sürecinin ardından tekrar Ankara'ya İkinci Amele Taburuna gönderilir. İkinci Amele Taburundayken yardım etmesi amacıyla köylü Ali Dayı'nın yanına verilir.

Bir gün çalışırken ailesinden bir mektup alan Manolis, mektupta ağabeyinin öldüğünü, ablası ve annesinin yalnız kaldığını öğrenmiştir. Bunun üzerine arkadaşı Panagi ile o gece kaçarlar. Manolis, köyüne vardığında ağabeyi Yorgi'nin bir asker kaçağı olduğu için saklandığını öğrenir. Kısa bir süre sonra köye yapılan bir baskın sırasında ağabeyini korumak için kendini ele verir ve bunun akabinde Aziziye'ye gönderilir. Ancak kaçmakta kararlı olan Manolis, buradan da kaçarak Galata'ya

ulaşır. Mütareke olduğunu öğrenen Manolis, bu kez Yunan askeri olarak orduya katılır. Ağustos 1922'de Manolis, Afyon Karahisar'da Yunan ordusu ile Türklere karşı savaşır. 15 Ağustos 1922'ye kadar süren şiddetli ve çetin savaşların ardından, Yunan cephesi kırılır. Yunan ordusu mağlup olarak geri çekilir. İşgal bittikten sonra artık hiçbir şeyin eskisi gibi olamayacağını düşünən Manolis muhacir olarak Yunanistan'a gider.

3. 1. 3. 1. 2. 1. 3. Eserin Karakter Analizi

Manolis Aksiyotis: Manolis, kitabın ana kahramanıdır. Köyde yaşayan bir ailenin çocuğu olan Manolis'in hayalleri vardır. Ancak yaşanmakta olan savaş Manolis'in hayatını kötü etkilemiştir.

Manolis'in Babası: Ailesine bakmak için sabahtan akşama kadar çalışan bir çiftçidir. Kendisi dürüst ve adaletli birisidir. Çocuklarının iyi ve erdemli insanlar olmaları için onları oldukça otoriter bir şekilde yetiştirmektedir.

Manolis'in Annesi: Ev hanımıdır. Çocuklarına karşı hassas ve koruyucu olan bu kadın, kocasının ölümünden sonra ailenin yükünü sırtlanan kişi olur.

Sofia: Manolis'in kız kardeşidir. Her zaman annesinin yanındadır ve çocuklar savaşa giderken tarlalarda onunla birlikte çalışır.

Kostas ve Stamatis: Manolis'in iki kardeşidir. Babaları gibi tarlada çalışırlar. Tüm zorluklara rağmen hayatta kalmayı başarırlar.

Panagos: Manolis'in ağabeyidir. Küçük yaşlardan itibaren babasının tarlalarında Kostas ile çalışır ve hayvanlara bakar. Savaşa katılır, ancak savaşta hayatını kaybeder.

Mihalis: Manolis'ten yaşça daha büyüktür. Panagos ile birlikte tarım işleriyle uğraşır. Yunan ordusunda gönüllü olarak yer alır.

Şevket: Manolis'in en iyi arkadaşıdır. Manolis'i çok sever. Babası ağır hastalandığında ona yardımcı olmuştur. Şevket savaşın başlamasından itibaren Manolis ve ailesini korumaya çalışır. Ancak Şevket taburlara götürüldüğünde Manolis'e karşı tavrı değişir ve Manolis ile olan dostluğunu unuttur.

Edaviye: Manolis'e aşık olan bir Türk kızıdır. Onunla evlenmek ister ve onu o kadar çok sevmiştir ki onu savaştan uzak tutmak için her şeyi yapar.

Nikitas Drosakis : Girit'li zeki bir öğrencidir. Manolis'le savaş esnasında tanışır. Savaş hakkında haberdar olmak için arkadaşı Lefteris'ten gazeteler göndermesini rica eder.

3. 1. 3. 2. İLİAS VENEZİS

3. 1. 3. 2. 1. İlias Venezis Hakkında

Çağdaş Yunan Edebiyatı'nın önemli temsilcilerinden biri olan İlias Venezis, 1904 yılında Ayvalık'ta dünyaya gelmiştir. Savaş döneminde Amele Taburları'na alınmıştır. Eylül 1922'de savaşın sona ermesinin ardından Yunanistan'a göç etmiştir.

1931 yılında yazdığı ve Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın ardından tutsak olarak yaşadığı günleri konu alan otobiyografik yapıtı Numero 31328 oldukça ilgi görmüş ve birçok dile çevrilmiştir. 31328 tutsaklığı sırasında kendisine verilen numaradır. Bu yapıtı Venezis'i 26 yaşındayken ünlü bir yazar olmasını sağlamıştır. 1932 yılında Atina'ya yerleşen Venezis, bir Yunan bankasında çalışmaya başlamıştır. Yirmi beş yıl bankadaki görevine devam eden Venezis, 1957 yılında Atina Akademisi'ne seçilince burada 30 Kuşağı edebiyatçılarıyla tanışma fırsatı bulmuştur.

1943 yılında Alman SS'lerce tutuklanarak ölüm mahkûmlarının bulunduğu Averoff cezaevlerindeki C – Blok'a kapatılan Venezis, Yunanistan'daki aydınların protestoları neticesinde serbest kalmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından eserlerinin birçok dile çevrilmesi Venezis'in dünya çapında da tanınmasını

sağlamıştır. Venezis okuyuculara edebiyat eserlerinin yanı sıra gezi kitapları ile üç tarih kitabı bırakmıştır. Birçok esere imza atan Yunan edebiyatçı, 1973 yılında Atina’da vefat etmiştir.²⁴²

3. 1. 3. 2. 1. 1. İlias Venezis’in Eserleri

Manolis Lekas, Öykü, 1928

Numero 31328, Esaretin Kitabı, 1931

Galini [Huzur], Roman, 1941

Aigaio [Ege], Öykü, 1941

Anemoi [Rüzgârlar], Öykü, 1944

Aioliki Gi [Eolya Toprağı], Roman, 1945

Blok C [C Blok], Tiyatro Oyunu, 1946

Ora Polemou [Savaş Zamanı], Öykü, 1946

Fthinoporo Sti İtalia [İtalya’da Sonbahar], Gezi, 1950

Exodus [Çıkış], İşgal Yılları, 1950

Emmanouil Tsouderos [Emmanuil Tsouderos], Tarih, 1965

Eftalou, Ege Hikayeleri, 1972

Stis Ellinikes Talasses, Mithistorima Tu İoniu Ke Aigaiu[Yunan Denizlerinde, İyonya ve Ege Denizi Anlatıları], 1973

Mikrasia Here [Selam Sana Küçük Asya], Olayların Öyküleri, 1974

²⁴² İlias Venezis, **Eolya Toprağı**, Çev.: Burcu Yamansavaşçılar, Belge Yayınları, İstanbul, 2013, s. 1.

İ Mitistorima Ton Tessaron [Dörtler Romanı] 1958²⁴³

3. 1. 3. 2. 1. 2. Eolya Toprağı

Eolya Toprağı, “Kırk Sekizinci Baskı İçin Önsöz”, “İkinci Baskıya Önsöz”, “Lawrence Durrell’in İngilizce Baskıya Önsözü” ve “Pierre Amandry’nin Fransızca Baskıya Önsözü” olmak üzere dört önsözden oluşmaktadır. Eser “Dünya”, “Şafağın Harmonisi” ve “İnsanlar” olmak üzere üç ana başlıktan oluşmakta ve bunun yanı sıra ana başlıkların da kendi içinde bölümleri mevcuttur. Bu eserde bölümlerde yaşanan olayların temasıyla alakalı küçük resim ve bu resmin içinde kelimenin ilk harfine yer verilerek okuyucunun olayla bağ kurması amaçlanmıştır. Eserin sonunda ise eserle ilgili yapılan eleştirilere yer verilmiştir.

3. 1. 3. 2. 1. 2. 1. Eserin Önsöz Bölümü

Eolya Toprağı, “Kırk Sekizinci Baskı İçin Önsöz”, “İkinci Baskıya Önsöz”, “Lawrence Durrell’in İngilizce Baskıya Önsözü” ve “Pierre Amandry’nin Fransızca Baskıya Önsözü” olmak üzere dört önsözden oluşmaktadır.

“Dimitris Daskalopoulos’un Kırk Sekizinci Baskı İçin Önsözü”

“Kırk Sekizinci Baskı İçin Önsöz”de Venezis’ in yapıtlarına atıfta bulunan Dimitris Daskalopoulos, Eolya Toprağı’nı şu şekilde değerlendirmektedir:

“... İlk çıkışından (1943) tam altmış yıl sonra -1942’de Nea Estia’da bir bölümü ilk kez dizi halinde yayınlanmıştı- İlias Venezis’ in Eolya Toprağı adlı kitabı bugün yaşlı bir kitap ama kesinlikle ihtiyar değil, hiç azalmayan serinliğini, çekiciliğini ve albenili sunuşunu koruyor hala. Ayrıca, baskısından

²⁴³ A.e., s. 335.

anlaşılacağı üzere 20. yüzyıl Yunan Edebiyatı'nın bize miras bıraktığı, en sevilen ve en çok okunan eserlerinden sayılmaktadır.

Eserin Atina baskısının hemen ardından yurtdışında birbirini izleyen çevirileri ve Venezis' in yabancı eleştirmenlerce candan karşılanması, pekala Yunan nesrinin dil engelini zor aştığı ve diğer dillere çok nadir çevrildiği bir dönemde, Eolya Toprağı' nın herkes tarafından tanınmasını sağlamıştır. Bugün böyle bir kitabı tekrar okurken, geçmişte kümelenmiş eleştiri yığınlarını, edebiyat teorisi yaklaşımlarını uygulayan muhtelif yorum biçimlerini bir kenara bırakmak ve olumlu izlenimlerle aynı metnin düzyazı eserler enflasyonuyla yüklü günümüz okurunda yarattığı heyecanların tadını çıkarmanın bu zahmete değeceğini düşünüyorum.”

. “Angelos Sikelianos’un İkinci Baskıya Önsözü”

“İkinci Baskının Önsözünde” İlias Venezis’in Eolya Toprağı’nda yalıtılmış bir tonla eserine dokunmadığını ifade eden Sikelianos, Venezis’in başlı başına kendi duyarlılığından kaynaklanan tarafı vurguladığını ifade etmiştir. Sikelianos, önsözün sonunda “olağanüstü” olarak değerlendirdiği yılan balıklarının öyküsünün son kısmına yer vererek düşüncelerini temellendirme yoluna gitmiştir.

“Lawrence Durrell’ in İngilizce Baskıya Önsözü”

Yunan halkının Anadolu’daki topraklarından ayrılmasının halen Yunan halkının yüreğini ezmeye devam ettiğini belirten Durrell, Venezis’in romanının bir zamanlar cennetten kovulmadan önce Kimidenia’da yaşandığı gibi hayatın şiirsel bir yorumu olarak nitelendirmiştir. Eolya Toprağı isimli eserin betimlediği dünyanın garip bir biçimde arkaik olduğunu ifade eden Durrell, eserin temiz ve melodik bir İngilizce çevirisinin sahip olunmasından dolayı şanslı olduğunu belirtmiştir.

“Pierre Amandry’ın Fransızca Baskıya Önsözü”

Fransızca önsözünde Yunanlılar’ın geçmişteki yaşamlarıyla ilgili bilgi veren Pierre Amandry, M.Ö. sekizinci yüzyılda İyonya ve Eolya kıyılarından hareket eden Yunan denizcilerin, Don Nehri kenarından Cebelitarık Boğazı’ndan Akdeniz ve Karadeniz kıyılarına yerleştiklerini bildirmiştir. 1922 yılına kadar bu kıyılarda yaşamlarını sürdüren Yunanlılar’ ın denizci, tüccar, çiftçi, memur ve mühendis olarak görev yaptıklarını hatırlatan Amandry, burada nüfusun en canlı ögesinin Yunanlılar olduğunu belirtmiştir. Amandry, 1923 Nüfus Mübadelesi’ nin Yunan halkını olduğu gibi İlias Venezis’ i de etkilediğini ve bu olayın Venezis’ in eserinin kalbinde olduğunu ifade etmiştir. Bu inanç ve alışkanlıkların çoğunun kökeninin, Hristiyanlıktan ve Müslümanlıktan geldiğini hatırlatan Amandry, Yunanistan’ın Anadolu’nun bu kıyılarında Doğu’yla rastlaştığını bildirmiştir.²⁴⁴

3. 1. 3. 2. 1. 2. 2. Eserin Konusu

Kitap esas olarak mekân üzerinde yoğunlaşmaktadır. Romanda bahsi geçen topraklar Kimidenia yani bugünkü adıyla Ayvalık yöresidir. Kimidenia’daki yöre insanının yaşantısı ve olaylar, zamanın gelenekleri, bölgedeki huzur dolu yaşam on yaşındaki Petros’un gözünden okuyucuya aktarılmaktadır. Petros ve kardeşlerinin hayal güçleri bu topraklardaki doğal süreçlerin ve yaşayan hem insan hem de insan olmayan efsanevi varlıkların sırlarıyla hemhaldir. Petros, Kimidenia’yı kendine özgü bir şekilde kişileştirerek denizden yükselen Midilli adasının bir tasviriyle başlar.

Roman I. Dünya Savaşı’nın patlak verdiği yılları kapsamaktadır. Savaşın kaçınılmaz neticesi olan acıların yoğun olarak yaşandığı bu günlerde, Rum’lar, memleketlerini terk etmek zorunda kalırlar. Kahramanımız Petros ve ailesi de diğerleri gibi doğup büyüdüğü bu topraklardan ayrılmak zorunda kalacaktır. Savaşı ele alan “1914 Yazı: Keskin Silahın Kurşunu Toprağa Düşüyor” adlı bölümde

²⁴⁴ A. e., s. 333 – 334.

savaşın bu topraklara gelişi sözünü ettiğimiz barış ve huzur ortamını tamamen yok etmiştir. Kimidenia bu saatten sonra ölümlerin, acıların ve saldırıların yaşandığı bir yer olmuştur.

Detaylı bir şekilde huzur ortamın anlatımıyla başlayan romanın sonlarına doğru ilerlerken Türkler ile Yunanlılar arasında yaşanan çatışmalardan bahsedilmektedir. Romanın son sahnesinde okuyucu, bir kayığın içinde evlerini ardında bırakarak kaçan büyükanne ve büyükbabayı görürüz. Aile çiftliği terk ettiğinde, büyükbaba sürgünde bir fesleğen bitkisi yetiştirmek amacıyla toprağından bir parça alır. Büyükanne elindeki küçük bir torbanın içinde memleketinin, evinin toprağı vardır.

3. 1. 3. 2. 1. 2. 3. Eserin Bölümleri

BİRİNCİ BÖLÜM – DÜNYA

Birinci bölüm olan Dünya’da sekiz hikaye şu şekilde yer almaktadır:

Birinci Kısım – “Kimidenia [Anadolu]”

Bu bölümde Eolya bölgesi tanıtılmış, tanıtım yapılırken betimlemeler yapılmıştır. Betimlemelerde insana ait özellikler doğaya aktarılmıştır (Deyim Aktarması). Örneğin: *”Lesbonun nemli, parlak ve dingin dağları denizin dibinden su yüzüne çıktığında, dalgalar şaşkınlıkla baktılar adaya, yeni arkadaşlarına... Şöyle dedi bu yüzden dalgalar: ‘En yakın toprağa götürelim haberi, Eolya toprağına. Ona adayı anlatalım, sükunla ışığın birleştiği yeni toprağı, hatlarından ve sanki içinde sessizlik varmış gibi uysal deviniminden bahsedelim, ona Ege’nin mucizesini anlatalım!’...”* şeklinde deyim aktarmaları yapılmıştır. Bu bölümde olaylar birincil ağızdan yani yazarın kendisi tarafından okuyucuya aktarılmıştır. Bu bölümde kardeşlerinden (Anthippi, Agapi, Artemis ve Lena) bahseden yazar, 12 yaşında olan en büyük ablası Anthippi’yi ikinci anneleri olarak gördüklerini ifade etmiştir. Bu

bölümde yazarın kardeşi Arthemisin kız olmasından dolayı bir erkekten daha çok şey bilmemesi gerektiğini ifade etmesi dikkat çeken bir ayrıntıdır.

İkinci Kısım – “Laz Efe Adlı Korkunç Eşkîya ve Bir Sel Olayı”

Bu bölümde Yanako dedeyi tanıtarak konuya giriş yapan yazar, tanıtımın ardından eşi Despina’nın ve tüm ailenin Yanako dedeye olan sevgi ve saygısını okuyucularına aktarmıştır. Despina ve Yanako’nun eskileri andıkları bu bölümde, yazarın annesinin doğumu ve derenin taşıdığı o gün Yanako ve Despina’nın anılarında canlanmaktadır. Yanako ve Despinanın ikinci çocukları Urania’nın doğduğu yıl, ağaçların yandığı ve Laz Efe’nin geldiği yıldır. Bu bölüme de ismini veren Laz Efe, korkunç, sert ve zalim bir eşkıya olmakla beraber güvenilir ve Tanrı inancı olmayan biri olarak okuyuculara aktarılmıştır.

Üçüncü Kısım – “Aç Çakallar”

Bu kısımda Kimidenia gecelerinin sükûneti betimlenerek olay başlamaktadır. Doğa insanlara ait özelliklerle aktarılırken Ninenin hikâyesindeki ejderhanın ormanın iyiliksever tanrısı olduğuna inanılmaktadır. Söz konusu kısımda Venezis’in ataerkil karakteri görülmektedir. Venezis erkek olduğu için kız kardeşlerine kendince cesaret vermektedir. Ancak Venezis kertenkeleden korkması kız kardeşlerinin onu küçümsemelerine neden olmaktadır. Burada Venezis’in kız kardeşi Agapi’nin herkesten daha güçsüz ve daha hassas olduğu anlaşılmaktadır. Çocuk duygularla kardeşler aç çakalların durumuna ağlamışlar dede ise bu durumu gülerek karşılamıştır. Nine ise dedenin bu durumuna kızmakta ve çocukları Allah’ın aç çakallar için yiyecek bulacağını ifade ederek teselli etmektedir. İlerleyen satırlarda çakalların yazın tehlikeli oldukları, çiftliklere saldırdıkları ve insanların kendilerini koruma şekilleriyle ilgili bilgi verilmektedir.

Dördüncü Kısım – “Hayallere ve Yıldızlara Yolculuk “

Bu kısımda Venezis’in kız kardeşi Artemis daha detaylı anlatılmaktadır. Artemis’in telaşlı olmasına rağmen mantıklı, sorgulayan ve yaşına göre daha olgun

biri olduğu anlaşılmaktadır. Çakallara karşı hazırlanan meşale ve davulları “savaş habercisi” olarak kardeşlerine ileten Artemis’e Lena, Agapi ve İlias savaşın tanımını bile bilmeyen bir şekilde anlamaya çalışmaktadırlar. Bu kısımda kardeşlerin “savaş”ın ne demek olduğunu bilmemeleri, bunun yanı sıra aç çakalların da karınlarını doyurmalarının hakları olduğunu düşünen kardeşlerin çakalların öldürölmesini dünyanın acımasız kurallarından biri olarak görmeleri dikkat çeken önemli bir detaydır.

Beşinci Kısım – “Barba İosif”

“Barba İosif” başlıklı bu kısımda, Barba İosif’in Limnos’tan Anadolu’ya rızkını bulmaya gelen bir genç olduğu belirtilirken, Anadolu “zengin”, Limnos ise “fakir” bir yer olarak nitelendirilmiştir. İlerleyen satırlarda İosif gelen gemileri gördüğünü, bir tohum saçıp yüz tohum, bin tohum toprakları yani Anadolu’nun zenginliğinden bahsedilmektedir. Bu arada Barba İosifin Maria adlı bir sevgilisinin olduğu öğrenilmektedir.

İosif’in Anadolu’da sıkı çalışıp zengin olarak gelip Maria’yı alacağı vaadi görölmektedir. Uzun yıllar trata alıp biriktirdiği parasıyla Maria’yı almak üzere Kimidenia’dan odasına doğru yola koyulduğunu, ancak hırsızlarla karşılaşp parasını onlara kaptırdığını ve Kimidenia’ya döndüğü bilgisi yer almaktadır. Umutlarını kaybeden İosif, Kimidenia’da kaderine razı olurken yıllarca onu bekleyen Maria, ailesi tarafından Amerikalı bir hemşerilerine verilmiştir. Barba İosifin inançlı biri olduğunu ağaları aşılariken dua etmesinden anlıyoruz. Ayrıca çocuklara ağacı sevmeyi de öğretiyor. İlerleyen satırlarda giden ceviz ağacı yerine yenisinin dikilmesi konusuna Artemisin şahit olduğunu görüyoruz. Ceviz ağacı dikmeye insanlar korkarken İosif korkmamakta. Burada ceviz ağacıyla ilgili olarak bir inanışa vurgu yapılmaktadır. Artemis, ceviz ağacı yemiş verir vermez diken kişiye ölüm getireceğine inanmaktadır. İosif’e göre ise ceviz ağacı insanların birbirini sevmesine yardımcı oluyor. İosifin bu bakış açısı Artemisi öylesine etkiledi ki, ertesi sabah ceviz ağacı dikmeye gelen Artemis tohumları bizzat kendisi ekmektedir.

Altıncı Kısım – “Kimidenia’ya Yağmur Geldiğinde”

Bu kısımda dedenin doğayı adeta duyduğuna şahit oluyoruz. Hava durumu da o dönemde mahsul için önemli bir faktör olduğunu ve bu yüzden Kimidenialı büyükannenin, hava durumu hakkında bir fısıltıyla dua ettiğini görüyoruz. Burada çarpıcı olan duanın gücüne inanan imanlı bir nine ve dualarının kabul olduğunu gördüğümüz çocukların inancı. Toprağın verimliliğine olan inancı, ayrıca Tanrıya olan tevekkülü şu cümlelerden anlaşılmaktadır:

“Yarabbi isterse yağar”,

“Yarabbi istemiyor yağmayacak. Kutsal Tanrı adına!”

“Kaybolan tohumlara gelince, sağlık olsun! Geçmişteki yıllarda o kadar çok verdi ki toprak! Gelecek yıllarda da gene verir.”

Yedinci Kısım – “Beyaz Başlı Deveyi Arayan Bir İnsanın Öyküsü. Ve Devridaim Makinesini Bulmak İsteyen Bir Başka İnsanın Öyküsü”

“Birinci Yolcu” ve “İkinci Yolcu” başlıklarını içeren bu kısımda yazar, yaşadığı yer olan Eolya’ya ziyarette gelen insanların çiftlikte konakladıklarını, bu yolcuların Yahudiler, Ermeniler, Türkler, Hristiyanlar, soylular olduklarını aktarıyor. Bu yolcuların kişiliklerine göre isimlendirildikleri görülmektedir. Örneğin “yağmur” yolcunun efendi biri olduğu anlamına gelmektedir.

“Birinci Yolcu”da yazar Çepni (Aleviliği seçen Türkmen boylarından biri) bir yolcu olan Ali’den detaylı bir şekilde bahsetmektedir. Yazar Ali’nin Beyaz başlı, hayatından geçen ve kaybolan tek devesini aradığını öğreniyor. Köylüler Ali ile dalga geçiyor ancak Ali’nin devesine verdiği değer anlaşılıyor. Ali çocukluğundan itibaren kervanlarda çalışmıştır. Buradan çıkarılan sonuç manevi değerlerin maddiyattan daha değerli olduğudur.

“İkinci Yolcu”da ise yazar, Stefanos isminde birini anlatmaktadır. Burada Stefanos’un yaşadığı bölge olan Ege’ye duyduğu hayranlığa ve bağlılığına değiniyor.

Ayrıca Stefanos'un dindar bir karakter olduğuna ve altın hicivlerin olduğu bir saatte, sesleri yakalamak, asla sessiz kalmamak için Kudüs'e giden yolu aktarmaktadır.

Sekizinci Kısım – “Kimidenia’ya Hayaletler Geldi”

Urania Teyze ve kocasının karakteristik özelliklerini aktaran yazar, hayatına birdenbire giren bir hayaletten bahsetmektedir. Burada aile arasında yaşanan tartışmalar aktarılırken dini bir yortu resmedilmektedir.

Dokuzuncu Kısım – “Sarı Yıldızları Olan Avcı”

Burada sarı yıldızlarla fular takan bir avcı olan Doristen bahsedilmektedir. Bunun yanı sıra bu kısımda yazarın sansarı öldürmesi kardeşi Artemis'te derin bir üzüntü yaratmıştır. Çünkü Artemis abisinin bir canlıya zarar vermesine çok şaşırmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM – ŞAFAĞIN HARMONİSİ

Birinci Kısım – “İskoçya’da Bir Kış Gecesi”

Sör Arthur Kastimbal İskoçya'nın Lomond gölünden, bunun yanı sıra Egenin muazzamlığından bahsetmektedir. Bu kısımdaki anahtar kelimeler “Yunanistan” ve tarihi boyunca yaşayan yalnız bir adam olan “Sör Arthur Kastimbal”. Bu kısımda Sör Arthur Kastimbal'ın yeğenine ilettiği olumlu mesajlar dikkat çekmektedir.

Söz konusu kısımda Antik Yunan Dönemi öğelerine ayrıca Aiskhlyos'un “Yakarıcılar” isimli eserinin şu bölümüne yer verilmiştir:

“Elim çığlıklarla

ağlıyorum gözyaşına boğulu

böylesi kara acılara

Ah! Ah!.. ölülerin yasına

benziyor bu

Hayatta ve yalnız, ıstırap içinde

İnsaf et dağlık ülke Peloponissos bana

Seziyorsun, ey toprak, ilkel sesimi

İşte bak, önünde, sonsuz

Parçalıyorum Sidon duvaklarını.”

İkinci Kısım – “Mykonos’lu Balıkçıların Bir Kızının İskoçya Hanımı Olması”

16 yıl sonra, Kiklad adasında, genç bir adam (yeğen) gün batımını izler ve aniden hayallerinin kadını önünde belirir. Karısı için onu almaya çalışır, ancak babası aşkının önünde durur. Ancak baskıdan sonra bu evliliği kabul eder.

Üçüncü Kısım – “Doris”

Yıllar sonra, çiftin kızı kazara eğitim aldığı İskoçya’da yaşayan bir Yunanlıyla tanıştı. Bu yüzden, bir yaz günlerinde Kimidenia, Vilaras’ın oğlunun karısı Doris’i bir parti düzenleyerek karşılar.

Dördüncü Kısım – “Hayallere ve Yıldızlara Yolculuk”

Bu kısımda Agapinin yıldızlara olan ilgisi anlatılmaktadır. Daha sonra rehber olarak Aşk ile rüya gibi bir geziyi izler. Bütün çocuklar gelecekle ilgili istek ve hayallerini ifade eder.

Beşinci Kısım – “Bahar Kasırgası Sırasında Kartal Yuvasında”

Doris ve avcı bir yürüyüşte küçük bir çocuk bulur ve yanlarında götürür. Ancak korkunç bir fırtına onları durup bir mağaraya girmeye zorlar. Küçük çocuk, etkilemek isteyen, ona bir kartal vermek için kayalara tırmanıyor, ancak düşüyor ve

yaralanıyor. Kartal kanatları açık bir şekilde yerde hareketsiz yatmaktadır. Bu kısımda şu sözler okuyucuda derin izler bırakmaktadır:

“Gece geldiğinde damlalar uyanıyor.

Gel, diyor ilk damla – kartalın kanı –. Gel beraber toprağa girelim. Hayır, diyor öteki – çocuğun kanı –. Şafağı bekleyeceğim. Yaban arısı gelip alacak. Ben yükseklerle, güneşe gitmek istiyorum. Ben diyor kartalın kanı, güneşin anını yaşadım. Güneş benim içimde. Artık toprağa dönmek istiyorum. Bir gün karşılaşırız, diyor çocuğun kanı. Fakat, henüz değil. Daha zamanım gelmedi. Şafak vaktini bekliyorum.”

Altıncı Kısım – “Gizli Büyü”

Yedinci Kısım – “Yaban Domuzlarının Mağarasında”

Yaban domuzu mağarasında İskoçya'dan bir kadın, saçında sarı yıldızlar olan bir adam ve küçük bir kız dövüşüyor. Ancak bu kavgayı kadının gizli büyüü kazanır.

Sekizinci Kısım – “Bir Lübnan Ayısı, Bir Yavru Ayı ve İnsanlar”

Bu kısımda büyük Lübnan ayısının yuvasını insanlardan uzak yerlere yaptığı görülmektedir. Ama ne kadar korumak istese de yavrusu biraz büyüyünce artık dışarıdaki hayatı merak eder hale geliyor. Fakat anne ayı bunun için daha erken olduğunu, biraz daha büyümesi gerektiğini düşünüyor. Sadece mehtaplı gecelerde büyük ayı cesaretleterek yavrusunu mağaranın ağzına çıkarıyor. Anne ayı yavru ayıya atalarının öyküsünü anlatıyor. Onların Lübnan dağlarında yaşadıklarını, insanların onları öldürdüğünü ve bunu gören ayıların yurtlarını terk etme kararı alarak Batı'ya yöneldiklerini ve Kaz Dağlarını geçip Kimidenia'ya vardıklarını, ne olursa olsun bir kez daha vatan olarak kabul ettikleri bu yerleri terk etmeyecekleri kararını aldıklarını anlatıyor.

Bu kısımda vatandan kovulma, topraklarını terk etmek zorunda kalma ve insanoğlunun öldürme güdüsünün bunlara neden olduğu vurgulanıyor.

Dokuzuncu Kısım – “Sarı Yıldızları Olan Avcı ve Siyah Ayı” / Onuncu Kısım – “Kayın Ülkesine Düşen Bir Kurşun Sesi”

Büyüden etkilenen avcı, hiçbir korku izi bırakmadan, büyük ayıyı getirmeye gider. Yolda, yollarını kaybettiklerini söyleyen bazı Türk zeybeklerle karşılaşır. Büyük ayıyı öldürmeyi başarır, ancak bir tabanca, 1914 yazında kayınlarla birlikte ülkeye düşen avcıyı öldürür ve bu, çetin bir savaşın başlangıcıdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM – İNSANLAR

Birinci Kısım – “Andonis Pagidas”

Bu kısımda Kimidenia’daki kaçakçılarla ilgili detaylara değiniliyor. Gecenin bu kaçakçıları nasıl benimsediği, onların akıbetini merak ettiğini, dalgalara ve dağlara sorduğunu görüyoruz.

Kaçakçıların her ne kadar tehlikeli ve amansız olsalar da yoksul bir kadına para verecek kadar duyarlı olduklarını görüyoruz. Tütün, silah ve insan kaçakçılığı yapan bu kişilerin kolculara yakalanmamak için geceden geceye yolculuk yaptıklarını görüyoruz. Antonis Pagidas, kardeşinin ölümünü öğrenir.

İkinci Kısım – “1914”

Pagidas, Kimidenia’da korumayı üstlenen kişiydi. Savaş, Bosna’dan başlayıp kendi bölgelerine kadar o dönemin durumunu mükemmel bir şekilde anlatan kelimeydi. Vilaras Yanako dedeye gelerek Bosna’da yaşanan atışmaların Kimidenya’ya da sıçrayacağını söylüyor ve Yanako dede orada yaşanan şerrin Anadolu’ya gelebileceğine inanmamaktadır. Ancak Slav Kazakların kovuluşları bazı şeylerin farkında olan Vilaras’a sıranın kendilerine de geleceğini düşündürüyor.

Yanako dedenin evinde bu konuşulanlar çocukları ürkütüyor. Nine onları sakinleştirmek için uyuyun diyor. Hepsi duaya, İsa'nın ve Meryem Ana'nın ikonasına sığınıyorlar.

Üçüncü Kısım – “Kovuluşlar”

Kaçakçılar, Pagidas ve Garbis'i yolculuyorlar. Silahları teslim etmeleri gereken köylere varmaya çalışıyorlar. Bu arada Arap Selimin Bergama köylerine saldırdığını duyuyorlar. Aynı zamanda Kimidenia'da Boşnaklar ve Türkler Hristiyanlara saldırmaya başlıyorlar, kulübeleri ile evlerine el koyuyorlar. Hristiyan köyleri artık boşalmıştır. Pagidas boşalmış olan bu köylere silah dağıtmanın anlamsız olduğunu düşünür. Tüfekleri getirip erkeklere dağıtırlar.

Dördüncü Kısım – “Harmoni Sona Eerken Ege'de”

Detaylı bir şekilde huzur ortamının anlatımıyla başlayan romanın sonlarına doğru ilerlerken artık Türkler ile Yunanlılar arasında yaşanan çatışmalar söz konusu olur. Romanın son sahnesinde okuyucu, bir kaygın içinde evlerini ardında bırakmış, kaçan Büyükanne ve büyükbabayı görürüz. Aile çiftliği terk ettiğinde, büyükbaba sürgünde bir fesleğen bitkisi yetiştireceği kendi toprağından bir parça alır. Büyükanne'nin elindeki küçük bir torbanın içinde memleketinin, evinin toprağı vardır.

3. 1. 3. 2. 1. 2. 4. Eserin Karakter Analizi

Petros: Eserin ana karakteridir. Olaylar okuyucuya Petros'un ağzından aktarılıyor.

Anthippi: Petros'un dört kız kardeşinin en büyüğü. Diğer kardeşler onu anne gibi görüyorlar.

Artemis: Petros'un diğer kız kardeşidir. Hayal gücü çok gelişmiştir. Ayrıca yaşanan durumlardan hemen etkilenmektedir,

Agapi, Lena: Petros'un diğerk kız kardeşleridir

Yanako Dede: Petros' un dedesi. Güçlü ve zaman zaman ürkütücü görüntüsüyle çevresinin kendisinden çekinmesine neden olmaktadır.

Despina Nine: Petros'un, zor anlarda duaya sığınan ve duanın gücüne inanan anneannesidir.

Laz Efe: Korkunç bir haydut olarak bilinse de aslında merhamet etmeyi bilen insani değerlere sahip karakter.

Eserdeki Çakıcı Efe, Çerkezler, Yörükler, Ali ve Osmanlı subayları karakterleri iyi ve olumlu birer profil çizmektedirler.

3. 1. 3. 2. 1. 2. 5. Esere Eleştiriler

Prof. Cedric Whitman, Harvard Üniversitesi, 1957:

“Venezis sadece Eolya Toprağı' nı yazmış olsaydı, yine de tüm zamanların en büyük roman yazarlarından biri olurdu... Bu yapıttaki sadelik ve zerafet emsalsiz. Bir sanat eserinin ne olduğu bu kitapla neredeyse saptanabilir.”

The Times Literaty Supplement, Londra 1950:

“Eolya Toprağı'nın atmosferi, daha sonra trajediye dönüşecek olmasına rağmen ne duygusal ne de hüznüldür. Saf köylülerin ve işçilerin arasında inanılmaz avcı, haydut, kaçakçı karakterleri yer almakta ki, bunların destansı başarıları, savaşın ebediyen yok ettiği etkileyici bir yaşam portresini tamamlayarak bir şekilde törensel bir nitelik kazanıyor.”

S. Corley – Puit, The Rribune, Londra 1950:

“Eolya Toprağı sizi harikalar diyarına sürükleyen, karşı çıkmanıza fırsat vermeden bu dünyanın içine çeken ve anlatıcının (yazarın) istediği kadar sizi orada tutan, kederli nostaljik şiirsellikle dolu tuhaf bir masaldır.”

Marcel Arland, Gavroche, Paris 1946:

“Eminim ki Venezis, Panait Istrati ve Knut Hamsunun belli bir oranda yerini alarak dünyaca ünlü bir yazar olacaktır. Eolya Toprağı ilk sayfalarından itibaren fethetti ve duygulandırdı.”

Erhart Kästner, Frankfurter Allgemeine Zeitung, Frankfurt 1949:

“Bu eser, dünya çapında bir başarı ve birçok ülkede birçok dilde istekli okurlarını buluyor. Çünkü tam olarak insanları anlatıyor. Gençlik ışıltısıyla ruha işleyen sıcak ve sevecen bir ilahi. Edebiyatımızın kapıları ardına kadar açılsın ve görkemli konuğumuzu karşılasın!”

M. A. Cavazzuti, Quotidiano, Roma 1951:

“Eolya Toprağı’nın dede ve nine karakterleri Avrupa edebiyatının en güzel örneklerindendir. Bu kitap, İtalya’da çevrilen ve yayımlanan ilk Yunan romanı olduğundan yazarıyla tanışmamız, Yunan halkıyla olan ilişkimizi bütünlemektedir.”

Emman. Buenzod, La Gazette de Lausanne, Lozan 1946:

“Zaman zaman onca romanın içinde, sadece bir yaşam tecrübesi değil, bir dönem, bir halk tecrübesinin yansıdığı, insanın toprakla, efsanesiyle, tarihiyle ilişkisinin, bir ahlaki sürekliliğin onaylandığı bir kitap ortaya çıkar. Bu yıl Eolya Toprağı’yla Küçük Asya hayatından bir kesit var elimizde. Acaba düşlerine ve hafızasına aldanan bir anlatıcının tek başına yoğurduğu bir Anadolu masalı mı? Ne önemi var! Kitap gerçekten baş döndürücü.”

Hagar Olsson, Nya Pressen, Finlandiya 1960:

“Sayfalar arandıkça yüreğimizi sevinçle doldurup taşıran kitaplar vardır. Başka bir hayatın anıları gibi, belirsiz düşler gibi içimizde sürdürerek yaşamları kalır orada. Finlandiya’da aniden ortaya çıkan egzotik Eolya Toprağı böyle bir kitap işte.”²⁴⁵

3. 1. 3. 3. AGAPİ MOLİVYATİS

Agapi Molivyatis 1900 yılında Ayvalık'ta doğdu. Mihail ve Vasiliki Mellou-Venezi'nin beş kızından biri olan Agapi aynı zamanda ünlü edebiyatçı İlias Venezis'in kardeşidir. Küçük Asya Felaketinden (Eylül 1922) hemen sonra Venezis ailesi Midilli'ye kaçtı. Eşi Ayalık'lı Yorgos Molivyatis'tir. Petros ve Antonis adında iki oğlu vardır. Petros Molivyatis bir dönemin Yunanistan dış işleri bakanlığını yapmıştır. Molivyatis 1995 yılında Atina'da vefat etmiştir.²⁴⁶

²⁴⁵ A.e., s. 333 – 334.

²⁴⁶ (Çevrimiçi), <https://www.skroutz.gr/books/a.71979.molyviati-venezi-agapi-1900-1995.html> 11 Haziran 2020.

3. 1. 3. 3. 1. Agapi Molivyatis'in Eserleri

Kariyerine şair ve yazar olarak devam eden Agapi Moliviyatis, 1976'da orijinal adı *Το πρόσωπο της ζωής* olan ilk şiir koleksiyonu olan "*Yaşamın Yüzü*" nü ve iki yıl sonra 1978'de, dönemin önde gelen edebiyatçılarından oldukça iyi eleştiriler aldığı orijinal adı *Σονέτα* olan "*Sonnetler*" i yayınlamıştır. İlk kez 1981 yılında yayınladığı *On Günün Günlüğü* adlı yapıtı 1986 yılında yeniden yayınlanmıştır.

3. 1. 3. 3. 2. On Günün Günlüğü

Eser Agapi Molivyatis tarafından yazılmış, Kosta Sarioğlu tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. Üçüncü baskısı 2005 yılında Albatros Kitap tarafından yayımlanmış olan eser 164 sayfadan oluşmaktadır. Eserin Alıcısı Olmayan Mektuplar adlı bölümünde, Agapi'nin subay Kemalettin'e 1922 - 1924 yılları arasında yazdığı mektuplar bulunmaktadır. Eser Abdi İpekçi Barış ve Dostluk Ödülü'ne layık görülmüştür.²⁴⁷

3. 1. 3. 3. 2. 1. Eserin Konusu

Eser Yunan ordusu tarafından işgal edilen Anadolu'nun, Türk ordusu tarafından geri kazanılmasının akabinde, Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde yaşayan başta Rumlar olmak üzere diğer gayrimüslim tebaanın da maruz kaldıkları travmatik vakaları işlemektedir.

Yazar, eserinde Mübadele öncesi Küçük Asya Felaketi'nin yaşandığı günleri acılarla örülü bir dönem olarak ele almaktadır. Eserde sarhoş çetelerin Rum azınlığa yaptıkları kötü muameleler, sokaklarda dövülen ve çeşitli eziyetlere maruz kalan, evlerinde saklanmaya çalışan insanlar anlatılmaktadır. Tüm bu olaylar yazarın

²⁴⁷ Agapi Molivyatis, *On Günün Günlüğü*, Çev. Kosta Sarioğlu, 3.Baskı, İstanbul, Albatros Kitap, 2005, s. .

memleketi olan Ayvalık'ta cereyan etmektedir. Yazarın kardeşi olan İlias'ın da aralarında olduğu gayrimüslim erkekler askerler tarafından toplanmaya başlanır. Bu sırada bölgedeki Rum azınlıklar bir gemiyle Midilli'ye gönderilirler. Yazar, annesi ve kardeşleriyle birlikte Midilli'ye gitmek yerine, kardeşi İlias'ı bulabilmek ümidiyle babası ile Ayvalık'ta kalmıştır. Artık Ayvalık sokakları, eşini, oğlunu ve kardeşini arayan acılı ve çaresiz insanlarla doludur. Yazar tüm bu trajedinin yarattığı karanlığı kardeşi İlias'ı bulma ümidi cılız bir mum ışığı gibi aydınlatmaktadır.

Kardeşini bulmakta kararlı olan Agapi'nin Türk subayı Kemalettin'le tanışması olayların gidişatını farklı bir boyuta taşır. Kemalettin'in kız kardeşi Zehra, Yunan askerleri tarafından öldürülmüştür. Bunun akabinde Kemalettin “önüme çıkan ilk Yunan kızını aynı şekilde öldüreceğim” şeklinde yemin etmiştir. Ancak Agapi Kemalettin'i bu büyük yemininden vazgeçirebilecek kadar Zehra'ya benzemektedir. Yemininden vazgeçen Kemalettin, kız kardeşi Zehra'ya oldukça benzeyen Agapi'ye merhamet duygusu ile yaklaşmış ve ona yardım etmeye karar vermiştir. Bu süreçte Kemalettin, Agapi ve babasını evinde ağırlar. Agapi, Kemalettin'i Tanrı tarafından gönderilen bir yardımcı olarak görür ve bu durumu kitaptaki şu cümlelerle ifade eder: *“Canavarlar tam seni parçalayacakken, birden göğün yarılması, Tanrı'nın gönderdiği bir meleğin seni kapıp, onların bakışlarının bile ulaşamayacağı yükseklerle çıkarması!”*.²⁴⁸

Agapi, artık babasıyla birlikte Kemalettin'in evinde güvendedir ancak kardeşinin akıbetinin belirsizliği Agapi'yi endişelendirmektedir. Agapi'nin bu ruh hali kardeşiyle olan anılarını hatırlamasına neden olur. Kemalettin ise, her sabah İlias'a yiyecek gönderir ve onu esir edildiği Amele taburları'ndan kurtarmak için elinden geleni yapar. Yazar, Subay Kemalettin'in bu çabasını şu satırlarda ifade eder:

“Hayatta kalırsam Kemalettin, kardeşime, anneme, diğer kardeşlerime ve huzura kavuşabilirsem, seni şarkı yapacağım. Yüreğinin güzelliğinin şarkısını söylerken, kuşlar da benimle şakıyacak. Tanrı'ya yazılmış bir

²⁴⁸ A.e., s. 79.

ilahi, Tanrı'yı bizim unutmadığımızın, etrafımızdaki her şeyi saran çamura O'nu atmadığımızın göstergesi olarak, hafif bir meltem seslerimizi alarak gökyüzüne dağıtacak. Tanrı'yı içimizde, tertemiz yüreğimizde, bu iğrenç dönemin pis kokularından uzakta sakladık. Kemalettin, düşmanlığın, nefretin zifiri karanlığında, güzelliğin, sevginin simgesi olarak gökyüzüne kadar yükselen tek ışıık gibi şarkımla seni insanların hafızasına kazıyacağım."²⁴⁹

Kemalettin gerçekten İlias için sonuna kadar mücadele eder. Komutanla konuşur ve İlias'ın henüz askerlik çağında olmadığını anlatmaya çalışır. Ancak İlias'ın bakımsızlıktan dolayı birbirine karışmış olan saçı sakalı ve dolayısıyla yaşından daha büyük gösteriyor olması, komutanın Kemalettin'e inanmamasına neden olur. Bu durum askeri kandırma suçundan İlias'ın infaz edilme kararı alınmasına yol açar. Bu kötü haber Agapi'yi son derece sarsar. Birkaç gün sonra Kemalettin bir plan yapar ve söz konusu plana göre ertesi gün Midilli'ye giden son gemi kalkacaktır. Kemalettin emir eriyle İlias'ı aldırarak ve limana getirecek, denetimlerin artık eskisi gibi sıkı olmaması nedeniyle kimse fark etmeden Agapi'yi, İlias'ı ve babalarını gemiye bindirecektir.

Eserin son bölümünde, Kemalettin'in İlias'ı kurtarma planı başarısızlıkla sonuçlanır. Midilli'ye gitmek üzere babası ile limanda bekleyen Agapi kardeşi olmadan o gemiye binmeme konusunda son derece kararlıdır. Bunun üzerine Kemalettin, o gemiye binmemesi durumunda Agapi'yi vuracağını bununla beraber kendisinin de düşman bir aileyi evinde saklama suçundan ordu tarafından infaz edileceğini ifade eder. Çaresiz kalan Agapi ve babası umutsuzca gemiye binerler gemi Ege'nin sularında açılırken son kez Ayvalık'a ve Kemalettin'e hüzünle bakarlar.

Kitabın sonunda Agapi'nin 1922 – 1924 yılları arasında yardımsever subay Kemalettin'e yazdığı ancak hiçbir zaman ulaşmayan mektupları yer almaktadır.

²⁴⁹ A.e., s. 116.

Agapi, 1924 yılında yazdığı bir mektupta, Amele Taburları'nda 3500 gençten 24'ünün kurtulduğunu ve bu kurtulanlardan birisinin de kardeşi İlias olduğunu sevinçle ifade eder.

3. 1. 3. 3. 2. 2. Eserin Karakter Analizi

Agapi: İlias Venezis'in kız kardeşidir. Olaylar kendi ağzından aktarılmaktadır. Agapi kardeşini kurtarmak için her türlü mücadeleye hazır olan, fedakar bir insandır.

İlias: Agapi'nin Amele Taburları'na alınan henüz 18 yaşını doldurmamış kardeşidir.

Kemalettin: Agapi'nin bir tesadüf sonucu tanıştığı Türk subaydır. Kemalettin Agapi'yi Yunan askerleri tarafından öldürülmüş olan kız kardeşi Zehra'ya benzetir. Subay Kemalettin bu nedenle kardeşini kurtarması için Agapi'ye yardım eder ve babasıyla Agapi'yi evinde misafir eder.

Agapi'nin babası: kardeşi İlias'ı bulmak için çırpınan kızı Agapi'yi mücadelesinde yalnız bırakmamak için Ayvalık' ta kalmayı göze alan baba.

3. 2. İncelenen Eserlerin Ortak Temaları

- Söz konusu eserlerde I. Dünya Savaşı ve 1922 yılındaki olaylar ele alınmaktadır.
- Yazarlar doğdukları toprakları terk etmek zorunda kalmışlardır.
- Her üç eser de olay bir çocuğun ağzından okuyucuya aktarılmaktadır.
- Üç eserde yazarların çocukluk dönemlerinde kendi dünyalarına ait anlatılardan oluşmaktadır.
- Her üç eserde de Anadolu ve Anadolu insanı anlatılmaktadır.

- Üç eserde de yazarlar toplumsal bir trajedi sonucunda kaybettikleri memleketlerini ve çocukluk anılarını dile getirilmektedir.
- Her üç eserde savaş dönemine kadar olan süreçte neşe ve masumiyet dolu bir sükûn ortamının söz konusu olduğu aktarılmaktadır.
- Yazarlar eserlerinde tanıdıkları insanları yani Türkleri, Ermenileri, Lazları, Rumları anlatmışlardır.

SONUÇ

“Rum” kelimesi, “Romalı” anlamına gelen “Romeos” sözcüğünden türetilmiştir. Osmanlı’daki Millet Sistemine bakıldığında, Rum tanımının tüm Ortodoks Hristiyanların kapsadığı görülmektedir. Tarihsel anlamda ele alındığında “Doğu Roma İmparatorluğu sınırları içinde yaşayan, Roma yurttaşı haklarına sahip olan halk” tanımına rastlanmaktadır. Türk kaynaklarında Osmanlı çatısı altında yaşayan Rumlar, “Rum” şeklinde ifade edilir. “Grek” çoğunlukla batılı veya farklı dillerde yayın yapan tarihçilerin tercih ettiği bir sözcüktür. “Yunan” kelimesi, Yunanistan sınırları içerisinde yaşayan ve vatandaşlığının bu ülkede olduğu kişileri tanımlamak için kullanılır.

M.Ö 333 yılında Persler’e karşı elde ettiği zaferin sonucunda Akdeniz ve Anadolu bölgesinde kendi kültürünü yaymayı başaran Büyük İskender sayesinde, “Hellenizm” kavramı ortaya çıkmıştır. Hellenizm’in etkisiyle zamanla Hellen uygarlığı inşa edilmiş ve bundan sonra Rumlar, kendilerini daha çok Hellen olarak tanımlamaya başlamışlardır. Hellen sözcüğünün taşıdığı tarihi atıf, Rumların kendilerini Hellen olarak tanımlamalarında önemli rol oynamıştır. Bunun yanı sıra Yunan tarihçiler de çoğunlukla Hellen kavramını kullanmaktadırlar. Farklı dillerde yayın yapan tarihçilerin ise Grek kavramını benimsedikleri görülmektedir.

Yunanistan’da uzun yıllar hüküm sürmüşlerdir. Roma İmparatorluğu’nun giderek güç kazanması ile bağımsızlıklarını koruyamamışlar ve Roma egemenliği altına girmişlerdir. Roma İmparatorluğu’nun kalıcı tetraşiye giderek ikiye ayrılması ile doğu kanadında Bizans İmparatorluğu kuruldu. 1000 yıldan fazla tarih sahnesinde rol oynayan Bizans İmparatorluğu, Osmanlı Devleti’nin Konstantinopolis’i fethetmesi ile yıkıldı.

Fatih Sultan Mehmet İstanbul’u fethetmesinin ardından, Rum Ortodoks’ları lideri Gennadios’u patrik olarak tayin etmiştir. Fatih’in Gennadios’a ruhani yetkilerle beraber dünyevi yetkiler de vermiş olmasından da anlaşılabileceği gibi, Türkler ve

Rumlar Osmanlı İmparatorluğu çatısı altında huzur içinde yaşamışlardır. Ancak 1789 Fransız İhtilali'nin XIX. yüzyılda yarattığı isyan hareketleri bu huzur ortamını derinden sarsmaya başlamıştır. Bu süre zarfında çok uluslu imparatorluklar içinde ayaklanmalar hız kazanmış, bunlardan biri de Osmanlı İmparatorluğu olmuştur.

Osmanlı idaresi altında olan Yunanlar da ulus – devlet olma fikriyle İmparatorluk'tan ayrılmak için isyan hareketlerine başlamışlardır. Kısa sürede büyüyen bu ayaklanmalar İngiltere, Fransa ve Rusya tarafından da desteklenmiştir. Öyle ki 1828'de başlayan Osmanlı – Rus Savaşı, Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmasında etkili olmuştur.

İlk kez İoannis Kolettis tarafından ortaya atılan Megali İdea kavramını politika olarak benimseyen Hellenler, bu doğrultuda topraklarını genişletmeye başlamışlardır. Özellikle Venizelos'un 1910 yılında başbakan olarak iktidara gelmesiyle Yunanistan sınırlarının genişlemesi hız kazanmıştır. 30 Mayıs 1913 tarihinde imzalanan Londra Antlaşması'yla Birinci Balkan Savaşı sona ermiş, Selanik, Güney Makedonya ve Girit, İkinci Balkan Savaşı'yla da 29 Eylül 1913 tarihli İstanbul Antlaşması'yla Osmanlı Devleti Kırklareli ve Edirne'yi yeniden topraklarına katmış, ancak Batı Trakya'yı Bulgaristan'a bırakmak zorunda kalmıştır. Yunanistan Selanik, Kavala, Epir ve Yanya'yı elde ederken, ayrıca On İki Ada, Bozcaada ve İmroz dışındaki diğer Ege Adaları Yunanistan'a bırakılmıştır.

Balkan Savaşları'nın ardından patlak veren I. Dünya Savaşı süresince Yunanistan'ın İtilaf Devletleri safında yer alması ülkeyi, en geniş sınırlarına ulaştırmıştır. Birinci Dünya Savaşı İttifak Devletlerinin yenilgisiyle sona ermiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından İtilaf Devletleri ile Osmanlı Devleti arasında ateşkes antlaşması imzalanmış, ardından sıra barış antlaşmasının hazırlanma sürecine gelmiştir. İtilaf Devletleri, barış antlaşması metninin hazırlanması amacıyla Paris'te bir konferans düzenlenmesine karar vermişlerdir.

Venizelos söz konusu toprak isteklerini, 30 Aralık 1918 tarihinde bir muhtırayla konferansa katılan devletlerin delegelerine sunmuştur. Venizelos sunduğu

muhtıradaki Kuzey Epir (Güney Arnavutluk), İstanbul ve Boğazlar hariç Doğu ve Batı Trakya, Trabzon, Batı Anadolu, İmroz (Gökçeada), Bozcaada ve On iki Ada'yı talep etmiş, ayrıca Kıbrıs konusuna da değinmiştir.

Yunanistan'ın topraklarını daha da büyütmek istemiş, bu amaçla Batı Anadolu'yu elde etme girişimi 15 Mayıs 1919'da Yunan ordusunun İzmir'e çıkışıyla başlamıştır. Ancak aynı günlerde Mustafa Kemal Atatürk Ulusal Kurtuluş Mücadelesi'ni başlatmak amacıyla 19 Mayıs'ta Samsun'a çıkmıştır.

Paris Barış Konferansı'nda barış metni oluşturulduktan sonra Paris Barış Konferansı sonucunda İtilaf Devletleri Almanya ile 28 Haziran 1919'da Versailles (Versay), Avusturya ile 10 Eylül 1919'da Saint Germain (Sen Jermain), Bulgaristan ile 27 Kasım 1919'da Neuilly (Nöyyi) ve Macaristan ile 4 Haziran 1920'de Trianon (Triyanon) Antlaşması'nı imzalamışlardır. Ancak Rusya'nın Birinci Dünya savaşı devam ederken savaştan çekilmesi ve Rusya'ya verilen bölgelerin yeniden paylaşılması gündeme geldiğinden Paris Barış Konferansı, Osmanlı Devleti ile barış şartları belirlenmeden dağıtılmıştır.

Osmanlı Devleti'yle I. Londra Konferansı ve San Remo konferanslarının ardından Sevr Barış Antlaşması metni oluşturulmuş ancak bu antlaşma Mebusan Meclisi'nin kapatılmasından dolayı, antlaşmayı görüşüp kabul edecek bir merci bulunmaması ayrıca Ankara'da Büyük Millet Meclisi'nin söz konusu antlaşmayı reddetmesi nedeniyle uygulanmamıştır.

Paris'te bu gelişmeler yaşanırken, Yunanistan'da Kral'ın hastalığı iç sorunların yaşanmasına neden olmuştur. Kral Aleksandros maymun ısırması sonucu hayatını kaybetmiş, bu süreçte Venizelos Yunanistan'a dönmüştür. Bu arada Muhalefet Venizelos'u despotik bir yönetim uygulamakla ve devlet gelirlerini kötüye kullanmakla suçlamış, bu yüzden seçim yapılmasını istemiştir.

Daha önce de bahsedildiği üzere Venizelos'un I. Dünya Savaşı'nda yürüttüğü politikalar Yunan halkının tepkisini çekmiş, dolayısıyla Kasım 1920'de yapılan genel

seçimde aday olan Venizelos, seçimi kaybetmiştir. Bunun akabinde başbakanlık görevini bırakan Venizelos, aynı zamanda parti liderliğinden de ayrılarak Yunanistan'ı terk etmiş, yeni başbakan Rallis olmuştur.

1917 yılında sürgüne giden Kral Konstantin, ülkesine dönmüş ve tahta geçmiştir. Bu olay İtilaf Devletleri'nin Yunanistan'a olan desteklerini geri çekmelerine neden olmuştur. İngiltere'nin Almanya taraftarı olan Kral Konstantin'e ve yandaşlarına itimadı kalmamıştır. İtilaf Devletleri'nin desteğinden mahrum kalan Yunanistan, yine de toprak genişletme hevesinden vazgeçmemiş, Yunan güçleri Türk ordusuna karşı saldırılarını sürdürmeye devam etmiştir.

Yapılan savaşlar sonucunda Yunanistan büyük bir yenilgi yaşamış ve zorlu bir sürece girmiştir. Türk ordusunun zaferi, Büyük Taarruz ve Başkomutanlık Meydan Muharebesi'yle kesinleşmiş, Türk ordusu 9 Eylül 1922'de İzmir'e ulaşmıştır. İki yıl süren Türk – Yunan savaşının akabinde Fransa'nın arabuluculuğuyla 11 Ekim 1922'de Mudanya Ateşkes Antlaşması imzalanmıştır. Türk ordusu elde ettiği zaferle birlikte Yunanların Megali İdea Projesi de sona ermiştir.

Bundan sonra Batı Anadolu'da yaşayan Hristiyan halk kaderine terk edilmiştir. Oyle ki Yunanistan'daki toprak genişletme hırsı ülke sınırlarının dışında yaşayan kendi halkını felakete sürüklemiştir. O güne kadar barış içinde huzurlu bir şekilde yaşayan halklar birbirine kırdırılmış, vatan bildikleri toprakları terk etmek zorunda kalmışlardır. Tezimiz dâhilinde incelediğimiz romanlarda da bu konuya temas edildiği gibi Yunan Dzyazını'nda 30 Kuşağı Romanları örneklerinde ana motif olarak çaresizce köklerinden kopuş, acı bir biçimde vatanlarına veda konuları işlenmiştir.

Bu zorlu süreç 24 Temmuz 1923 yılında imzalanan Lozan Antlaşmasıyla sona ermiştir. Söz konusu antlaşmanın ek 6 numaralı protokolüne göre. İmroz, Bozcaada ve İstanbul'da bulunan Rumlar'la Batı Trakya'daki Türkler haricinde Türkiye ve Yunanistan arasında nüfusun karşılıklı olarak değiştirilmesi kararı alınmıştır.

Yakın tarihin bu önemli savaşı düzyazında olduğu kadar basında da yer bulmuştur. Tüm dünya basınında olduğu gibi Ermeni basını da savaşa ve sonuçlarına kayıtsız kalmamıştır. 1919 – 1922 yılları arasındaki süreç ele alındığında, Ermeni basını yaşananlara tarafsız bir bakış açısıyla yaklaşmaya çalışırken, bazı konularda Yunanistan tarafına meylectiği, ancak Yunanistan'ın hataları da Ermeni basını tarafından eleştirilmiştir. Ermeni basını yurtdışından gelen telgraflarla birlikte yerli ve yabancı basının haberlerine de yer vermiştir. Yeri gelmişken belirtmek gerekir ki dönemin iletişim araçlarının yetersizliği savaş alanında yaşanan olayların bilgisinin geç tarihlerde basında yer almasına neden olmuştur. Bunun yanı sıra bu dönemde Ermeni basın organlarının sayılarının düşük olduğu görülmekte, ayrıca gazetelerin çıkış tarihlerinde yer yer boşluklar mevcuttur.

KAYNAKÇA

A. SÜRELİ YAYINLAR

1. GAZETELER

Aravod

Arev

Ariamart

Artaramart

Aşhadank

Azadamart

Cagadamart

Ethnikos Kiriks

Hayasdan

Hayrenik

Hronos

Jamanak

Joğovurt

Joğovurti Tsaynı

Pütanya

Püzantiyon

Taşınk

Verçin Lur

Yergir

2. DERGİLER

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi

Avrasya İncelemeleri Dergisi

Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi

Bilig

Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi

Dîvân Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi

Global Journal of Business, Economics and Management

Hellenic Observatory European Institute

İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi

İzmir Araştırmaları Dergisi

Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)

Smithsonian

Tarih Dergisi

B. HATIRALAR

- Atay, Falih Rifkî: **Babanız Atatürk**, Ertuğ Matbaası, İstanbul, 1980.
- _____: **Çankaya**, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2013.

C. ARAŞTIRMA / İNCELEME ESERLER

- “Sta Hronia Tu Venizelu”, **Eleftherios K. Venizelos**, Ethniko İdrima Erevnon Ke Meleton, Hanya, 2010.
- Ahmad, Feroz: **İttihat ve Terakki 1908 – 1914**, Çev.: Nuran Yavuz, 5. Baskı, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1999.
- Allamani E. – Panagiotopulu, K.: **İ Mikrasiatiki Ekstratia apo to Magio tu 1919 Eos To Noemvrio Tu 1920**, Atina, 1978.
- Anderson, M. – Hershey, A.: **Handbook For The Diplomatic History Of Europe, Asia and Africa 1870 – 1914 [Avrupa, Asya ve Afrika Diplomatik Tarihi El Kitabı 1870-1914]**, Government Printing Office [Devlet Matbaası], Washington, 1918.
- Atatürk, Mustafa Kemal: **Nutuk**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010.
- Aydın, Mahir: **Girit Sarı Kitap**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2008.

- Beaton, Roderick: **İsagogi Sti Neoteri Logotehnia [Çağdaş Yunan Edebiyatına Giriş]**, Çev.: Metafrasi Evangelia Zurgu – Marianna Spanaki, Nefeli Yayınları, Atina, 1996.
- Best, A., J. M. Hanhimäki: **Uluslararası Siyasi Tarih 20. Yüzyıl**, Yayın Odası, İstanbul, 2006.
- Budak, Mustafa: **Misâk – 1 Millî'den Lozan'a İdealden Gerçeğe Türk Dış Politikası**, 5. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul, 2014.
- Clogg, Richard: **Yunanistan'ın Kısa Tarihi**, Çev.: Dilek Şendil, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2015.
- Çelik, Rüştü: **Kandiye Olayları Girit'in Osmanlı Devleti'nden Kopuşu**, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2012.
- Dakin, Douglas: **O Agonas Ton Ellinon Yia tin Aneksartisia 1821 – 1833 [Yunanların Bağımsızlık İçin Mücadelesi 1821 – 1833]**, Morfotiko İdrima Ethnikis Trapezis [Ulusal Banka Eğitim Kurumu], Atina, 1989.
- _____: **İ Enopoisi tis Elladas 1770 – 1923** 5. Baskı, Morfotiko İdrima Ethnikis Trapezis [Ulusal Banka Eğitim Kurumu], Atina, 2001.
- Danişmend, İsmail Hami: **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, Cilt 3: M. 1574 – 1703 (H. 987 – 1115)**, 2. Baskı, Doğu Kütüphanesi, İstanbul, 2011.

- Erdem, Nilüfer: **Mizah Penceresinden Yunanistan'da Halk, Savaş ve Siyaset 1919 – 1923**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2018.
- _____: **Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekatı (1919 - 1923)**, 2. Baskı, Derlem Yayınları, İstanbul, 2012.
- Erim, Nihat: **Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri, Cilt I: Osmanlı İmparatorluğu Andlaşmaları**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1953.
- Freely, John: **Troya Savaşı'ndan İstiklal Harbi'ne Anadolu'da Yunanlar**, Çev.: Gül Çağalı Güven, Doğan Kitap, İstanbul, 2011.
- Gencer, A.İhsan - Özel, S.: **Türk İnkılap Tarihi**, 17. Basım, Der Yayınları, İstanbul, 2014.
- Görgülü, İsmet: **On Yıllık Harbin Kadrosu 1912 – 1922 Balkan – Birinci Dünya ve İstiklal Harbi**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1993.
- Gülsoy, Ersin: **Girit'in Fethi ve Osmanlı İdaresinin Kurulması (1645 – 1670)**, Tarih ve Edebiyat Vakfı (TATAV) Yayınları, İstanbul, 2004.
- Hall, Richard C.: **Balkan Savaşları 1912 – 1913 I. Dünya Savaşının Provası**, Çev.: M. Tanju Akad, Homer Kitabevi, İstanbul, 2003.
- Hobsawm, Eric: **İ Epohi Ton Akron. O Sindomos İ Kostos Eonas 1914 – 1991** Themelio Yayınları, Atina, 2006.

- Hristodoulis, Theodoros: **Diplomatiki İstoria Trion Alonon Apo Tin Versallies 1815 – 1919** I. Sideris Yayınları, Atina, 1997.
- Hür, Ayşe: **Mondros’tan Cumhuriyet’e Milli Mücadele’nin Öteki Tarihi**, Literatür Yayınları, İstanbul, 2018.
- Jelavich, Barbara: **Balkan Tarihi I, 18. Ve 19. Yüzyıllar**, II. Baskı, İstanbul, Küre Yayınları, 2009.
- Kurat, Yuluğ Tekin: “Yunanistan’ın Küçük Asya Macerası”, **Üçüncü Askeri Tarih Semineri**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1986.
- Luvi, Lina: “To Telos Megalis Ideas”, **İ Mikrasiatiki Katastrofi 1922**, Ed.: Hristina Koulouri, Dimosiografikos Organismos Lambraki, Atina, 2012.
- MacMillan, Margaret: **1919 Paris Barış Konferansı ve Bu Konferansın Savaşlara Son Verme Girişimi**, Çev.: Belkıs Çanakçı Dişbudak, Alfa Yayınları, İstanbul, 2015.
- Meletopulos, Meletis: **«Aleksandros», İ Vasilia Sti Neoteri Elliniki Istoria. Apo Ton Othona Ston Konstantino B** Nea Sinora Yayıncılık - A. A. Livani, Atina, 1994.
- Markezinis, Spiriton: **Politiki İstoria Tis Neoteris Ellados**, Cilt: 4, Papirüs Yayınları, Atina, 1973.

- Mihalopoulos, Dimitris: **Eleutherios Venizelos: An Outline Of His Life and Time**, Lambert Academi Publishing [Lambert Akademik Yayınları], 2012.
- Mildanoğlu, Zakarya: **Ermenice Süreli Yayınlar (1794 – 2000)**, Aras Yayıncılık, İstanbul, 2014.
- Millas, Herkül: **Geçmişten Bugüne Yunanlılar Dil, Din ve Kimlikleri**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.
- Nersesoğlu, Haçadur: **Osmanlı Ermeni Basımında Venizelos (1910 – 1920)**, Doğu Kitabevi, İstanbul, 2020.
- Oran, Baskın: **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Cilt I: (1919 - 1980), İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.
- Örenç, Ali Fuat: **Balkanlarda İlk Dram Unuttuğumuz Mora Türkleri ve Eyaletten Bağımsızlığa Yunanistan**, 2. Baskı, Babıali Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2011.
- Pallis, Alexander Anastasius: **Yunanlılar'ın Anadolu Macerası (1915 - 1922)**, Çev.: Orhan Azizoğlu, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997.
- Smith, Michael Llewellyn: **“Lound Tzorts Ston Venizelos Maios 1922” To Orama Tis İonias İ Ellada Sti Mikra Asia 1919 – 1922**, MİET, Atina, 2009.
- Svoronos, Nikos: **Çağdaş Hellen Tarihine Bakış**, Çev.: Panayot Abacı, I. Baskı, Belge Yayınları, İstanbul, 1998.

- Tağat, Çağla D.: “Türk e Yunan Kaynakları Çerçevesinde Megali İdea Değerlendirmeleri”, **Türk – Yunan İlişkileri Üzerine Makaleler**, Ed.: Yeliz Okay, Doğu Kitabevi, İstanbul, 2014.
- Toynbee, Arnold Joseph: **Türkiye’de ve Yunanistan’da Batı Meselesi**, Çev.: Kadri Mustafa Orağlı, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2007.
- Tasos Vurnas, **İstoria tis Neoteris kai Sighronis Elladas**, Cilt I, 6. Baskı, Patakis Yayınları, Atina, 2003.
- Zinkeisen, Johann Wilhelm: **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1623 – 1669)**, Cilt 4, Çev.: Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2011.

D. MAKALELER

- Arslanyürek, Yaşar: “Balkan Savaşları ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme”, **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı: 89, 2019, s. 99 – 113.
- Bakar, Bülent: “Esaretten Kurtuluş: İtilâf Devletlerinin İstanbul’u Tahliyesi”, **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)**, Sayı: 23, Muğla, 2009, s. 13 – 58.
- Borak, Sadi: “Mustafa Kemal Büyük Taarruz Gününü Bütün Dünyadan Nasıl Gizli Tuttu?”, **ATAM**, Cilt: VI, Sayı: 17, Ankara, 1990, s. 381 – 390.

- Ceylan, Ayhan: “Osmanlı Coğrafyasında İktidarın Sınırlandırılması (Anayasalcılık): Tunus Tecrübesi”, **Dîvân Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi**, Cilt: 13, Sayı: 24, s. 129 – 156
- Christodoulaki, Frylewicz: “A Reflection Of History: Fluctuations In Greek Sovereign Risk Between 1914 And 1929”, **Hellenic Observatory European Institute**, 2011, s. 1 – 52
- Çetin, İsmigül: “Osmanlı Kaynaklarına Göre Yunanistan’ın I. Dünya Savaşı’na Girişi”, **Karadeniz Araştırmaları Merkezi**, Cilt: 15, Sayı: 59, 2018 / Güz, s. 169 – 204.
- Çetinkaya, İzel: “Avustralya Basınında İzmir’in İşgali”, **İzmir Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 10, İzmir, 2019, s. 73 – 97.
- Demircioğlu, Asuman: “Millî Mücadele’de Mustafa Kemal Paşa ve Hükümeti’nin Barışçı Politikası ve İstikbâl Gazetesi (1919-1922)”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 33, Erzurum, 2007, s. 277 – 295.
- DeVoss, David: “Searching For Gavrilo Princip”, **Smithsonian**, Washington, 31 Temmuz 2000, s. 42 – 53.
- Karakoyunlu, Sadri: “Sakarya Meydan Muharebesinin Yankıları (Melhâme-i Kübrâ Büyük Kan Seli veya büyük

Savaş Alanı)”, **ATAM**, Cilt: XI, Sayı: 31, Ankara, 1995, s. 89 – 107.

Köse, İsmail:

“I. Dünya Savaşı’nın İlk Gizli Anlaşması: İstanbul ve Boğazlar’ın Rus Çarlığı’na Bırakılması (Mart – Nisan 1915)”, **Bilig**, Sayı: 89, Ankara, 2019, s. 1 – 27.

Okumuş, Ali:

“San Remo Conference And The Foundation Of Turkey”, **Global Journal of Business, Economics and Management** Cilt: 5, Sayı: 2, 2015, s. 36 – 41.

Örenç, Ali Fuat:

“1827 Navarin Deniz Savaşı ve Osmanlı Donanması”, **Tarih Dergisi [Turkish Journal of History]**, Sayı: 46, İstanbul, 2007, s. 37 – 84

Tağmat, Çağla:

“Sevr Barış Antlaşması Sürecinde Eleftherios Venizelos: Görüşmeler, Konferanslar ve İmza”, **Avrasya İncelemeleri Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: 2 İstanbul, 2016, s. 307 – 339.

Temel, Mehmet:

“Birinci Dünya Savaşı ve Mütareke Yıllarında Türkiye'deki Bulaşıcı ve Zührevi Hastalıklara Karşı Alınan Önlemler”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 8, İzmir, 1998, s. 329 – 348.

Toprak, Serap:

“Megali İdea’ya Bir Örnek: Girit”, **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, Cilt I, Sayı I, İstanbul, 2012, s. 118 – 142.

Yellice, Gürhan:

“Birinci Dünya Savaşı ve Yunanistan: Çanakkale’den Milli Bölünmeye”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 16, Sayı: 32, İzmir, 2016 / Bahar, s. 205 – 242.

E. TEZLER

Bayram, İdris:

“Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Yunanistan Devleti’nin Kurulmasında İngiltere’nin Rolü”, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara, 2009.

Esirkış, Neşe:

“İzmir Yangınları (XVIII. Asrın Ortalarından 1922’ye Kadar)”, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyeti Bilim Dalı Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, 2019.

Mourat, Tougmpa:

Tasos Athanasiadis Ve Niobe’nin Çocukları Romanı’da Anadolu, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Balkan Çalışmaları Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 2019.

Ünsal, Emin: “Girit’in Türk Hâkimiyetinden Çıkışı”, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Edirne, 2009.

Yolun, Murat: “İspanyol Gibinin Osmanlı Devleti Üzerindeki Etkileri”, Adıyaman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Adıyaman, 2012.

F. ROMANLAR

Molivyatis, Agapi: **On Günün Günlüğü**, Çev. Kosta Sarioğlu, 3. Baskı, Albatros Kitap, İstanbul, 2005.

Sotiriyu, Dido: **Benden Selam Söyle Anadolu’ya**, Çev.: Atilla Tokatlı, Can Yayıncılık, İstanbul, 2014.

Venezis, İlias: **Eolya Toprağı**, Çev.: Burcu Yamansavaşçılar, Belge Yayınları, İstanbul, 2013.

G. İNTERNET SİTELERİ

(Çevrimiçi) <http://eipa.eu.com/wp-content/uploads-peipa001/2013/03/The-San-Remo-Conference-1920.pdf>. 10 Şubat 2020

(Çevrimiçi) <http://www.nationalarchives.gov.uk/pathways/firstworldwar/maps/europe1914.htm>.

29 Kasım 2019

(Çevrimiçi) <https://www.nkfu.com/2-balkan-savasi-sonunda-imzalanan-antlasmalar/>.

18 Ekim 2019

(Çevrimiçi) <https://www.offlinepost.gr/2019/12/30/o-iwánnhς-kwlétthς-kai-η-δράση-του-στη-π/>

7 Ekim 2019

(Çevrimiçi) <https://www.skrouz.gr/books/a.46161.ampot-goulielmos-n.html>

18 Şubat 2020

(Çevrimiçi) <http://photodentro.edu.gr/cultural/r/8526/5791>

3 Mart 2020

(Çevrimiçi) http://ebooks.edu.gr/ebooks/v/html/8547/2702/Keimena-Neoellinikis-Logotechnias_B-Lykeiou_html-empl/index_d_11_04.html

15 Nisan 2020

(Çevrimiçi) [http://ebooks.edu.gr/ebooks/v/html/8547/2702/Keimena-Neoellinikis-Logotechnias_B-Lykeiou_html-empl/index_d_04_02.html]

2 Nisan 2020

(Çevrimiçi) http://ebooks.edu.gr/ebooks/v/html/8547/2702/Keimena-Neoellinikis-Logotechnias_B-Lykeiou_html-empl/index_d_13_02.html

11 Nisan 2020

(Çevrimiçi) https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9B%CE%B9%CE%BB%CE%AF%CE%BA%CE%B1_%CE%9D%CE%AC%CE%BA%CE%BF%CF%85

10 Mayıs 2020.

(Çevrimiçi) <https://www.skrouz.gr/books/a.71979.molyviati-venezi-agapi-1900-1995.html>

11 Haziran 2020

(Çevrimiçi) <https://www.ttk.gov.tr/tarihveegitim/istiklal-harbi/>.

27 Temmuz 2020

EKLER

EK: I

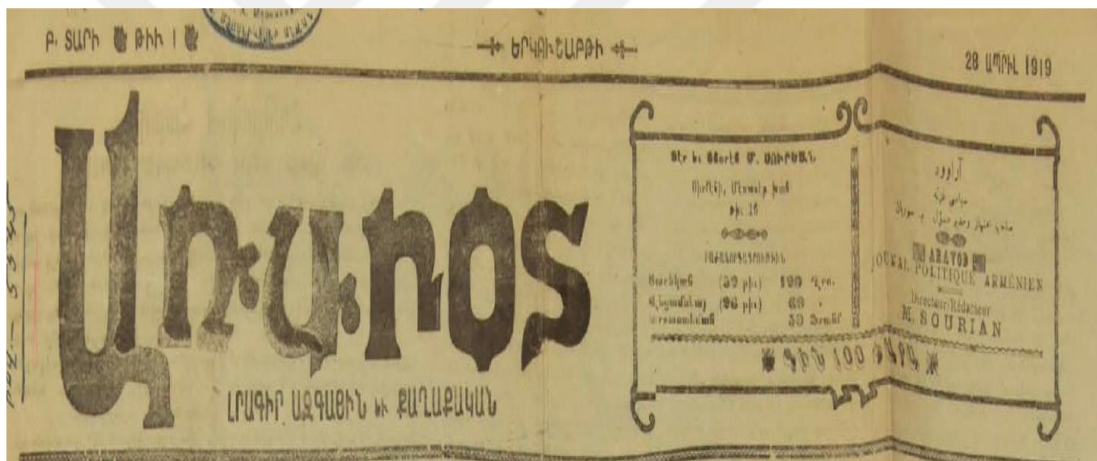
GAZETE	YAYIMLANDIĞI ŞEHİR	YAYIMLANDIĞI TARİH
Lro Kir	İstanbul	1832 – 1840
Arşaluys Araradyan [Ağrı Dağı Işığı]	İzmir	1840 – 1887
Haydarar Kir Lro	İstanbul	1840 – 1841
İşdemaran Bidani Kidelyats [Yararlı Bilgiler Ambarı]	İzmir	1839 - 1842 / 1844 - 1846
İşdemaran Bidani Kidelyats [Yararlı Bilgiler Ambarı]	İstanbul	1854
Hayrenaser [Yurtsever]	İzmir	1843 – 1846
Govgas [Kafkasya]	Tiflis	1846 – 1847
Hayasdan [Ermenistan]	İstanbul	1846 – 1852
Haydarar Lrakir [Bildiri Gazetesi]	İstanbul	1846 – 1849
Panper Bardizagyan [Bardizag Habercisi]	Bahçecik	1847
Püzantion [Bizans]	İstanbul	1848
Surhantag Püzantiyon [Bizans Postası]	İstanbul	1849 – 1850
Ararad [Ağrı Dağı]	Tiflis	1850 – 1851
Hayrenaser [Yurtsever]	İzmit	1850 – 1853

TABLO 3: Osmanlı Devleti Sınırları İçerisinde Yayımlanan Ermenice İlk Süreli
Yayınlar ²⁵⁰

²⁵⁰ Zakarya Mildanoğlu, **Ermenice Süreli Yayınlar (1794 – 2000)**, Aras Yayıncılık, İstanbul, 2014, s. 17 – 20.

EK II:

TEZDE KULLANILAN ERMENİ BASIN ORGANLARI

ARAVOD [SABAH]:

Sahibi Misak Suryan, yayın müdürü ise Yervant Andreasyan olan gazete 1909 – 1922 yılları arasında politik içerikle olarak günlük olarak yayınlanmıştır.

AZADAMART [ÖZGÜRLÜK SAVAŞI]:

Taşnak Partisi üyeleri olan Rupen Zartaryan ve Hagop Cololyan tarafından 1909 yılında günlük gazete şeklinde yayına başlayan gazete siyasi sebeplerden ötürü 1914 yılında kapatılmıştır. 1918 yılında, Araçamart [Önder], Pütanya [Petanya], Aztag [Etken], Meğu [Arı], Şant [Yıldırım], Cagadamart [Savaş], Artaramard [Adalet Savaşı] ve Ariamart [Cesur İnsan] şeklinde farklı adlarda yayınlanmış olan gazetenin, yayın hayatına 1921 yılında son bulmuştur.

PÜZANTIYON [BİZANS]:

İstanbul Ermeni Patrikhanesi'nin de yayın organı olan gazete 1896 – 1918 yılları arasında politik, edebi ve iktisadi içerikle yayınlanmıştır. Sahibi Püzant Keçyan olan gazete günlük olarak yayınlanmıştır.

JOĞOVURT [HALK]:

Siyasi içerikli günlük gazete olan Joğovurt, 1918 – 1920 yılları arasında İstanbul’da bir yayına başlamıştır. Sahibi, Dikran Zaven (Çukasızyan) aynı zamanda gazetenin yayın müdürlüğünü de yapmıştır. Joğovurt 1920 – 1923 yılları arasında “Joğovurti Tsaynı”, “Joğovurti Tsaynı – Jamanak” ve “Joğovurti Artsakankı” adlarıyla yayınlanmıştır.

YERGİR [ÜLKE]: Sahibi O. Cenazyan, sorumlu müdürü Vahan Zeytuntsyan olan siyasi gaete 1919 yılında yayın hayatına başlamıştır. İstanbul Gutenberg matbaasında basılan, Politik ve sosyal konulara yer veren gazetenin yayın hayatına 1922 yılında son bulmuştur.²⁵¹

²⁵¹ Karekin Levonyan, **Hayots Barperakan Mamuh Liyagadar Tsutsak Hay Lrakrutyan Iskitspits Minçev Mer Orerı (1794 - 1934) [Ermenilerin Süreli Yayınları Başlangıçtan Günümüze Ermeni Basını Tam Listesi (1794 – 1934)]**”, Melkonyan Fonu Yayınları, Erivan, 1934, s. 57 – 107.

JAMANAK [ZAMAN]: Gazete 28 Ekim 1908'de Misak ve Sarkis Koçunyan kardeşler tarafından kurulmuştur.

Misak ve Sarkis Koçunyan kardeşler, bu büyük yolculuğun kökeninde, zaten Ermeni basını tarihinde özel bir yere sahip olup, Batı Ermenilerinin yaşadıkları ve çalıştıkları dönemde sürdükleri hayatlarının kilit figürü olmuşlardır. Edebi adı Qasım olan tanınmış bir entelektüel olan Misak Koçunyan, toplumdaki saygınlığının yanı sıra milli milletvekili seçilmiştir. 1863 doğumlu Misak Goçunyan, 1913'te 50 yaşında ölmüş Misak Koçunyan, küçük kardeşi Sarkis ile Jamanak'ı günlük olarak kurmuştur. İki kardeşin işbirliği aynı zamanda tamamlayıcı bir hamle olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu içinde bir basın bildirisi ajansı kuran ilk girişimcilerden biri olan Sarkis Koçunyan, Jamanak'ın sağlam bir temelde kurulmasında da rol oynamıştır. Misak Koçunyan'ın ölümünden sonra Sarkis Koçunyan'ın çabası Jamanak gazetesinin kuruluşunda önemli olmuştur. Bir bakıma günlük "Joğovurti Tsayni Jamanak" adlı ortak bir gazete olarak yayınlanmıştır.

Kurucu Misak Koçunyan, ilk günden itibaren Yervant Odyan, Zabel Yesayan, Vahan Tekeyan, Arşak Çobanyan, Krikor Zohrab, Jirayr Şiragatsi, Zaven Biberyan gibi yetkili çalışanların ve editörlerin katılımını sağlamayı başarmıştır. Günümüzde gazetenin sahibi, dedesiyle aynı ismi taşıyan Sarkis Koçunyan, yazı işleri müdürü, eşi Nadya Koçunyan, başyazarı ise oğlu Ara Koçunyan'dır.

Dört sayfa olarak pazar günleri hariç hergün hazırlanıp basılan gazete, İstanbul'un değişik yerlerindeki bayilere dağıtılmaktadır. Gazetede özellikle Türkiye Ermenilerine ait cemaat haberleri, yurtdışında çıkmakta olan Ermenice gazetelerden aktarılan haberler ve Türkiye'deki günlük siyasal gelişmeler yer almaktadır.

EK III:

Ermeni Basınından Örnek Sayılar

Yergir, 15 Temmuz 1921

EK IV:

Osmanlı Ermeni Basın Organlarından Araçamart Gazetesi'nde İtilaf Devletleri Solda ve İttifak Devletleri Sağda Çatışmalarını Anlatan Bir Görsel

Araçamart, 1 Aralık (18 Kasım) 1912, s. 1.

EK V:

Eylül 1922’de Yaşanan Yangın Sonrasında İzmir’den Bir Görüntüye Yer Veren
Jamanak – Joğovurti Tsayını Resmin Altına “Küçük Asyanın En Zengin Şehri Bugün
Harabeye Döndü” Şeklinde Not Düşmüştür.

Joğovurti Tsaynı – Jamanak, 17 Eylül 1922, s. 1.

EK VI:

Joğovurti Tsaynı – Jamanak, Yunan ordusunun savaşı kaybetmesinin akabinde, Batı Anadolu’dan göç edenlerin durumunu “Varanum [Tereddüt]” başlıklı görselle anlatmaya çalışmıştır. Söz konusu görselde adam: *“Nereye gitmeli? Romanya’ya kabul etmezler. Yunanistan’da Kralcılar var, Bulgaristan’da Komiteciler. Avrupa’da da geçinmek pahalı. Ne yapmalı? Gerçek şu ki, en iyisi burada kalmalı.”*

“Varanum [Tereddüt]”, **Joğovurti Tsaynı – Jamanak**, 24 Eylül 1922, s. 1.

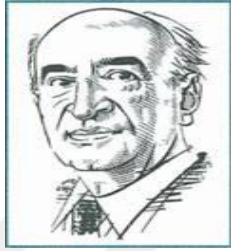
EK VII: Çağdaş Yunan Edebiyatı 30 Kuşığı Birinci Grup Yazarlar

AMBOT YOULIELMOS

THRASOS KASTANAKİS

PANDELİS PREVELAKİS

M. KARAGATSİS

THANASİS D. PETSALİS

ANGELOS TERZAKİS

LİLİKA NAKU

EK VIII: Çağdaş Yunan Edebiyatı 30 Kuşığı İkinci Grup Yazarlar

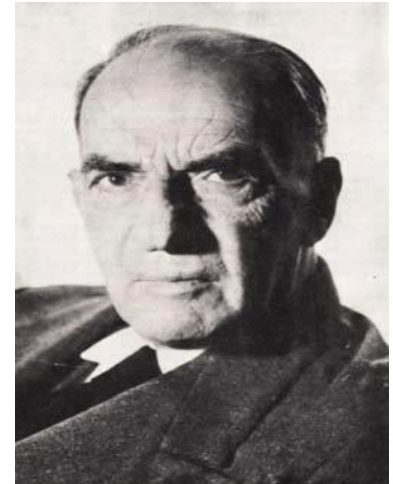
İLİAS VENEZİS

YORGOS THEOTOKAS

KOSMAS POLİTİS

STRATİS MİRİVİLİS

EK IX:

İlias Venezis'in Kardeşi ve On Günün Günlüğü İsimli Eserin Yazarı
Agapi Molivyatis

EK X: Eolya Toprağı İsimli Eserde Kullanılan Görseller

